

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

МАСЛЮК ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 339.137.2 (043.5)

**ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
МАШИНОБУДУВАННЯ**

Спеціальність: 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Дисертація подається на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:

Гордієнко Микола Іванович

кандидат економічних наук, професор

Суми – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ.....	12
1.1 Розвиток підприємств машинобудівної галузі та проблеми забезпечення їх конкурентоспроможності в контексті соціально-економічного розвитку України.....	12
1.2 Наукові засади формування економічної стійкості підприємства як фактора його конкурентоспроможності.....	32
1.3 Системний підхід до забезпечення конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості.....	48
Висновки до розділу 1.....	66
РОЗДІЛ 2 НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ.....	69
2.1 Особливості управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства.....	69
2.2 Науково-методичний підхід до визначення рівня економічної стійкості вітчизняних машинобудівних підприємств в умовах конкуренції.....	87
2.3 Критерій оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості.....	124
Висновки до розділу 2	138
РОЗДІЛ 3 ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ.....	142

3.1 Використання стрес-тестування для оцінки вразливості економічної стійкості машинобудівного підприємства від можливих загроз.....	142
3.2 Удосконалення методичного забезпечення щодо розробки заходів покращення конкурентної позиції машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості	162
3.3 Науково-методичний підхід до побудови стратегічної карти розвитку машинобудівних підприємств Сумської області в умовах економічної турбулентності.....	175
Висновки до розділу 3.....	188
ВИСНОВКИ	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	196
ДОДАТКИ.....	220

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні умови економічного розвитку висувають нові вимоги до формування конкурентоспроможності вітчизняних машинобудівних підприємств. Особливого значення при цьому набуває проблема зміцнення конкурентних позицій підприємств та збереження їх стійкості в умовах турбулентності економіки. Все це потребує ґрунтовного наукового дослідження процесів управління підприємством з метою розробки теоретико-методичних засад обґрунтування змістовних характеристик конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості, яку можна вважати основою забезпечення економічної ефективності результатів господарської діяльності.

Серед вагомих наукових досліджень з питань стійкості та конкурентоспроможності можна назвати праці таких вчених як: Г.Л. Азоєв, С.Н. Анохін, О.В. Ареф'єва, М.А. Болюх, Е. Брігхем, Е.В. Броїло, І.В. Брянцева, В.В. Бурчевський, А.М. Гатаулін, М. Гельвановський, М.І. Горбатюк, Д.М. Городянська, А. Градов, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, С.Г. Єзерська, О.Н. Зайцев, С.М. Ілляшенко, Н.В. Карпенко, Дж. Кейнс, Г.Г. Кирейцев, О.Я. Кислиця, Т.О. Кобелева, О.В. Кондрат'єва, М.Г. Лапуста, І. Ларіонова, А. Лафер, Л.М. Лозовський, К. Макконелл, Дж. Мілл, О. Міхальова, О.А. Поліщук, Б.А. Райзберг, Д. Рикардо, П.Т. Саблук, А. Сміт, Д. Сакс, Р.А. Фатхудінов, М.А. Федотова, Ф. Фрідмен, М.Г. Чумаченко, А. Юданов та інших. Проблематика щодо формування конкурентоспроможності національних машинобудівних підприємств досить детально описана в працях провідних вітчизняних вчених, а саме: Ю.М. Барташевської, І.С. Калініченко, А.В. Колодійчук, Д.В. Малащук, В.А. Романенко, Л.І. Сопільник, Н.В. Тарасова, Л.І. Федулова, О.О. Шапуров.

Попри досить велику кількість напрацювань щодо формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, залишаються

актуальними проблемами вибору критерію оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості; використання стрес-тестування для оцінки вразливості економічної стійкості машинобудівного підприємства від можливих загроз; формування стратегічної карти розвитку машинобудівних підприємств в умовах економічної турбулентності. Тому вирішення даних проблем є важливою науково-практичною задачею, що і зумовило вибір теми, мети та завдань дослідження, його структуру та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно з планом науково-дослідних робіт Сумського національного аграрного університету, зокрема за темами: «Дослідження адаптації економічного механізму функціонування підприємств в умовах ринку» (№ ДР 0111U009536), де автором запропоновано науково-методичний підхід оцінки конкурентоспроможності підприємства на основі економічної стійкості, який полягає в використанні інтегральної моделі, що ґрунтується на його процесному, проектному та об'єктному потенціалах; «Розвиток менеджменту організацій в умовах світогосподарської інтеграції та глобалізаційних викликів» (№ ДР 0114U002209), де автором визначено концептуальні засади управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства, що ґрунтується на визначальності параметричної взаємозалежності використовуваних машинобудівним підприємством системних ресурсів при виборі традиційного ресурсу для підвищення його конкурентоспроможності; «Механізм регулювання соціо-еколого-економічного розвитку підприємств у регіонально-галузевому вимірі» (№ ДР 0114U001562), де автором розроблено методичні кроки та вимоги щодо покращення ринкової позиції машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості, які передбачають застосування алгоритму процесу створення та розвитку стрес-тестування суб'єкта господарювання.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення та наукове обґрунтування теоретичних і методичних положень

щодо формування конкурентних позицій машинобудівних підприємств на основі їх економічної стійкості. Відповідно до мети було визначено наступні логічно пов'язані та послідовно вирішені завдання:

- проаналізувати проблеми та тенденції розвитку машинобудівної галузі в контексті соціально-економічного розвитку України;
- дослідити специфіку забезпечення конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості за принципами системного підходу;
- поглибити наявний масив знань щодо ресурсного менеджменту підприємства з метою формування передумов ефективного функціонування бізнес-структури та її економічної рівноваги, а також конкурентних переваг на ринку;
- окреслити місце та роль фінансової складової економічної стійкості підприємства з позиції нарощення його конкурентоспроможності;
- удосконалити науково-методичний підхід оцінки конкурентоспроможності підприємства в контексті його економічної стійкості, який відобразить змістовність цілей управління у відповідності з основними складовими комплексного потенціалу суб'єкта господарювання;
- удосконалити методичні підходи щодо оцінки відповідності діяльності машинобудівного підприємства зовнішньому середовищу, а також відхилень від оптимального вектору його розвитку, що визначається ефективністю використання наявного потенціалу;
- поглибити науково-методичні положення щодо посилення конкурентних позицій підприємства на ринку машинобудування за умови збереження його економічної стійкості;
- запропонувати стратегічну карту розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств в умовах економічної турбулентності.

Об'єктом дослідження є процеси формування конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості.

Предметом дослідження є сукупність системних зв'язків і економічних відносин, що виникають в процесі посилення конкурентних позицій на основі економічної стійкості підприємств машинобудування в умовах турбулентності.

Методи дослідження. Для досягнення намічених наукових результатів у роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які є широко відомими та забезпечують достовірність отриманих результатів і висновків, а саме: історико-логічний, структурний та системний підходи, методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції – при пізнанні процесів та явищ у сфері розвитку теорії конкуренції та концепції економічної стійкості; специфічні методи економічного аналізу (групування, порівняння та узагальнення економічних показників; метод аналогій; коефіцієнтний та індексний методи; балансовий метод)– при вивченні тенденцій розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств та розробці пропозицій щодо оптимізації основних їхніх потенціалів в контексті формування ринкової позиції; методи математичної статистики – при розробці критерію оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості; прикладні та графічні методи (кореляційний аналіз, метод лінійного програмування) – для проведення факторного аналізу впливу окремих складових економічної стійкості та побудови прогнозів зміни конкурентоспроможності машинобудівного підприємства. Крім того, застосовувалися прийоми спостереження, табличного і графічного зображення даних для більш наочного відображення отриманих результатів.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та нормативні акти, що регулюють підприємницьку діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання; Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України; аналітичні та статистичні звіти відомств, науково-дослідних центрів; первинна документація машинобудівних підприємств. У роботі використовувалися наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених і фахівців з проблематики дослідження, а також особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації на основі здійснених автором наукових досліджень обґрунтовано науково-теоретичні основи і розроблено методичні підходи щодо формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості. Найсуттєвішими теоретичними і практичними результатами, які характеризують наукову новизну дослідження та особистий внесок дисертанта, є такі:

вперше:

– запропоновано науково-методичний підхід до побудови стратегічної карти розвитку машинобудівних підприємств в умовах економічної турбулентності, що ґрунтується на урахуванні причинно-наслідкових зв'язків показників, принципів стабільності та передбачуваності зміни інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства через відстеження та урахування ключових факторів, які можуть змінюватися;

удосконалено:

– науково-методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності підприємства на основі економічної стійкості, який, на відміну від існуючих, полягає в використанні інтегральної моделі, що ґрунтується на його процесному, проектному та об'єктному потенціалах; враховує вплив фінансової складової та розпізнає рівень відповідності діяльності машинобудівного підприємства зовнішньому середовищу;

– методичний інструментарій оцінки впливу фінансової складової економічної стійкості машинобудівного підприємства на показник його конкурентоспроможності, що, на відміну від існуючих, враховують фінансову складову як результат макроекономічних умов в підсистемі середовищного ресурсу підприємства і як причину формування його основних підсистем: об'єктного ресурсу, процесного ресурсу та проектного ресурсу;

– методичні підходи до формування критерію оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості, які, на відміну від існуючих, передбачають реалізацію

запропонованого інтегрального показника основних потенціалів підприємства, а також використання побудованої багатомірної системи координат конкурентоспроможності машинобудівного підприємства з їхніми окресленими граничними точками;

набули подальшого розвитку:

– концептуальні засади управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства, що ґрунтуються на визначальності параметричної взаємозалежності використовуваних машинобудівним підприємством системних ресурсів при виборі традиційного ресурсу для підвищення його конкурентоспроможності, що на відміну від існуючих, дозволить врахувати позицію підприємства в макросередовищі за показником економічна стійкість порівняно з конкурентами та визначити заходи, пов'язані з підвищенням її рівня;

– методичні підходи до покращення ринкової позиції машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості, які передбачають застосування алгоритму процесу створення та розвитку стрес-тестування суб'єкта господарювання і, на відміну від існуючих, ґрунтуються на матриці розгортання потенціалу підприємства, що виступає інструментом координації основних його елементів через коригування фінансової складової інтегрального показника конкурентоспроможності компанії;

– визначення поняття «економічна стійкість підприємства», яка на відміну від існуючих підходів, розглядається як системоформуючі відносини, які відображають збалансований стан економічних ресурсів, що забезпечують стабільне функціонування підприємства і здатності до розширеного відтворення в тривалій перспективі з урахуванням факторів ризику.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що наукові розробки дисертаційної роботи доведені до рівня науково-теоретичних узагальнень, концептуальних положень, методичних та практичних рекомендацій щодо розвитку та формування конкурентоспроможності вітчизняних машинобудівних підприємств на основі їхньої економічної

стійкості. Окремі розробки знайшли застосування в практичній роботі, зокрема: рекомендації щодо здійснення оцінки стану розвитку діяльності підприємства через застосування матриці розгортання потенціалу підприємства, а також використано запропоновану стратегічну карту розвитку для АТ «Сумський завод «Насосенергомаш», м. Суми (довідка № 35-05/07430 від 06.12.2016 р.); методичні рекомендації щодо застосування авторської інтегральної моделі конкурентоспроможності підприємства на основі процесного, проектного та об'єктного потенціалів ПАТ «Роменський завод «Тракторозапчастина» (довідка №921/01 від 20.02.2016 р.); при розробленні та викладанні курсів «Економіка підприємств», «Стратегічне управління підприємством», «Економічна діагностика», «Конкурентоспроможність підприємства», «Інноваційний розвиток підприємства» в Сумському національному аграрному університеті (довідка №457/1 від 12.02.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим дослідженням і містить авторські розробки щодо нарощення конкурентних позицій вітчизняних підприємств на ринку машинобудування за рахунок їхньої економічної стійкості. Наукові положення, висновки й рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно. Обсяг особистого внеску в роботах, опублікованих у співавторстві, наведений окремо у переліку опублікованих праць.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати дисертаційної роботи доповідались дисертантом та отримали позитивну оцінку на: VIII Міжнародній науково – практичній конференції «Наукові дослідження – теорія та експеримент» (м. Полтава, 2012), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії розвитку економічних систем на мікро- та макрорівнях» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, управління, фінанси: теорія та практика» (м. Хмельницьк, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка та управління: теорія та практика» (м. Нюрнберг, 2014 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 14 наукових працях (з яких 2 написані у співавторстві) загальним обсягом опублікованого матеріалу 3,65 друк. арк. (автору належить 3,55 друк. арк.), у тому числі: 7 статей у наукових фахових виданнях України (з яких 1 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття у закордонному науковому періодичному виданні, 2 статті в інших виданнях України, а також 4 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 229 найменувань, 5 додатків. Загальний обсяг дисертації 230 сторінок друкованого тексту, в тому числі основного тексту – 172 сторінки, 32 таблиці, 26 рисунків, список використаних джерел на 24 сторінках, додатки на 11 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ

1.1 Розвиток підприємств машинобудівної галузі та проблеми забезпечення їх конкурентоспроможності в контексті соціально-економічного розвитку України

У сучасному соціально-економічному розвитку України провідна роль належить промисловості, яка визначає місце національної економіки в міжнародному поділі праці, динаміку її конкурентоспроможності. Промисловість виступає однією з головних галузей економіки, яка є основою для створення науково-технічного, економічного і соціального прогресу.

Вагомий внесок промислового комплексу в економіку, що сприяє поступовому наближенню якості життя в Україні до рівня технологічно розвинутих країн, визначає його провідну роль і місце у забезпеченні найважливіших стратегічних інтересів держави.

Машинобудування стає однією з найбільш важливих галузей промислового комплексу, яке вимагає найрадикальніших змін у переорієнтації виробництва, створення таких видів продукції, які були б визначальними у посиленні соціальної спрямованості всієї галузі. Підприємства машинобудування є основою для функціонування багатьох інших важливих сфер, зокрема забезпечує автоматизацію, комплексну механізацію та технічне озброєння процесів виробництва. Якою б важливою не була роль іншої галузі промислового комплексу, лише все більш глибока переробка іншої сировини за допомогою машин відкриває можливість для задоволення потреб сучасного суспільства. До складу машинобудівного комплексу України входять галузі, які виробляють такі засоби виробництва, що можуть впливати на прогрес в інших галузях економіки. Машинобудування є найскладнішою галуззю промисловості,

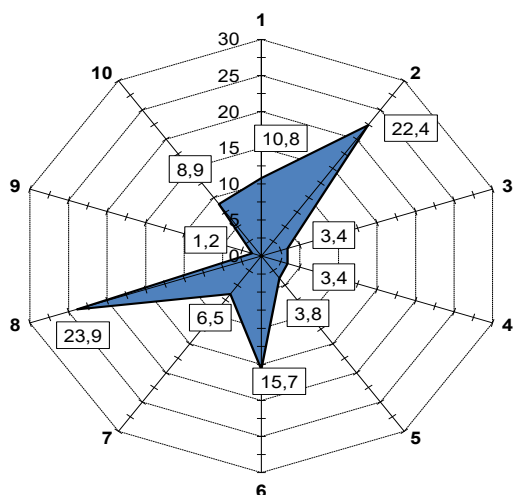
яка охоплює десятки спеціалізованих галузей, сотні підгалузей і виробництв. Продукція даної галузі має складні виробничі процеси, а отже і виробляє складну продукцію, яка містить в собі велику кількість деталей та агрегатів.

Забезпечення конкурентоспроможності промисловості в цілому залежить саме від конкурентоспроможності машинобудівного комплексу, бо саме машинобудування визначає стан виробничого потенціалу України, забезпечує стійке функціонування провідних галузей економіки (паливно-енергетичного комплексу, транспорту і зв'язку, агропромислового комплексу, оборонних галузей, будівництва), а також наповнення споживчого ринку.

Значне відставання машинобудування України за такою характеристикою, як конкурентоспроможність, на світових ринках не в останню чергу пов'язане із політичною нестабільністю в українському соціумі. Машинобудівне виробництво в Україні на сучасному етапі характеризується низьким завантаженням виробничих потужностей. Це є причиною подорожчання продукції внаслідок того, що списання амортизації основних фондів припадає на менший обсяг виробництва. Це зумовлює програш підприємств у ціновій конкуренції, що також впливає на рівень конкурентоспроможності машинобудівної продукції [3].

Структура обсягу реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2015 р. (рис.1.1) це наглядно демонструє.

Від рівня розвитку машинобудування залежать найважливіші питомі показники валового внутрішнього продукту країни (матеріаломісткість, енергоємність і т.д.), продуктивність праці в галузях господарства, рівень екологічної безпеки промислового виробництва і обороноздатність держави. Рівень промислового розвитку будь-якої країни залежить саме від стану машинобудівної галузі, оскільки ця галузь характеризується наявністю сучасної складної виробничої технології, відповідної їй устаткування, високоосвічених інженерно-технічних кадрів і науково-технічного потенціалу, висококваліфікованих робочих, технічної науки і, нарешті, вагомого фінансового капіталу.

1. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
2. Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів
3. Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність
4. Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення
5. Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції
6. Металургійне виробництво. Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування
7. **Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування**
8. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
9. Водопостачання; каналізація, поводження з відходами
10. Інші галузі переробної промисловості

Рис. 1.1 - Структура обсягу реалізованої промислової продукції в Україні за видами діяльності у 2015 р., у % до загального обсягу [137]

Стає очевидним, що машинобудування є головною галуззю промисловості у всьому світі. На чолі світового виробництва продукції знаходяться такі країни, як: США, Німеччина, Великобританія, Франція, Японія. Вони мають найрізноманітнішу номенклатуру машинобудівної продукції, а отже і формують світовий ринок. Найбільш розгалужена номенклатура машинобудівного виробництва представлена у США, у Західній Європі, у Японії. Решта країн залежить від поставок зовнішнього ринку, так як самі не в змозі забезпечити себе повністю цією продукцією [139].

Структура машинобудування Швейцарії, Швеції, Канади та багатьох інших країн орієнтована не на внутрішній ринок, а на світовий. Вона ніби доповнює структуру машинобудування інших країн, тобто спеціалізація відбувається на випуск продукції невеликими партіями.

До групи лідерів наближаються такі країни, як: Іспанія, Бразилія, Аргентина. Сьогодні все більшого значення в світовому машинобудуванні набувають країни Південно-східної Азії. Основними чинниками переміщення

галузі в цей регіон є наявність дешевої праці, науково-технічного прогресу, а також правильна орієнтація в тенденціях і напрямках розвитку світового машинобудування [140].

Особливістю машинобудування розвинених країн в порівнянні з тими, що розвиваються є якнайповніша структура машинобудівного виробництва, висока якість і конкурентоспроможність продукції, що визначає високу експортну орієнтованість і велику питому вагу в машинобудівній продукції в загальній вартості експорту (Японія – 64%, США і Німеччина – 48%, Канада – 42%, Швеція – 44%).

Група країн, які за рахунок розвитку інших галузей на світовому ринку дають змогу для прогресу у машинобудуванні, залежать від іноземних інвестицій – Мексика, Аргентина, Бразилія. Країни, що розвиваються спеціалізуються на виробництві продукції середньо-технічного рівня, у них здійснюється ускладнення процесу виробництва. Західна Європа, Японія, США є основними постачальниками наукоємною продукцією у світовому ринку. У найменш розвинутих країнах машинобудування представлене збиральними та ремонтними підприємствами, тобто дуже вузькою номенклатурою товарів.

На світовому ринку машинобудування сформувалися три головні регіони:

1. Північноамериканський регіон – до складу входять США, Канада, Мексика, які спроможні виробляти найбільш розгалужену номенклатуру продукції машинобудування. Регіон спеціалізується на виробництві науко- та капіталомістких виробів, які відрізняються високою якістю та складністю. Країни виступають експортерами продукції важкого машинобудування, в той же час імпортують автомобілі, судна, побутову техніку.

2. Західноєвропейський регіон – до складу входять Німеччина, Великобританія, Італія, Франція, Бельгія, які в основному виробляють продукцію середньої складності. Регіон спеціалізується на виробництві товарів науково – технічного та технологічного характеру. Країни виступають експортерами продукції верстатобудування, автомобілебудування, електроустаткування.

3. Східно- та Південно-Східно-Азіатський регіон. Лідирує Японія, яка за темпами зростання галузі змогла обігнати США і Західну Європу. Так в середині 50-х років Японії перебувала на рівні Італії, а вже в середині 60-х років досягла рівня Великобританії, а згодом набагато його перевищила. Чільним напрямом розвитку машинобудування Японії зумовлене вивезення малокваліфікованих і середніх за рівнем виробництв до країн з дешевою працею. Експортер побутової техніки, засобів зв'язку, електроніки, легкових автомобілів. До регіону також входять індустріальні країни такі, як Республіка Кореї, Сінгапур, Китай.

Частка розвинених країн в машинобудуванні світу складає близько 90%. На країни Північної Америки доводиться більше 30% світового машинобудівного виробництва, на країни Західної Європи – 25-30 %, на країни Східної і Південно-східної Азії – 25%.

Частка машинобудування в структурі промисловості України менше 15%, що свідчить про незначний розвиток галузі для країни, яка вважає себе індустріально розвинутою.

Згідно даних, наведених на рис. 1.2, можна зробити висновок, що питома вага машинобудівного комплексу у промисловості є дуже нестійкою.

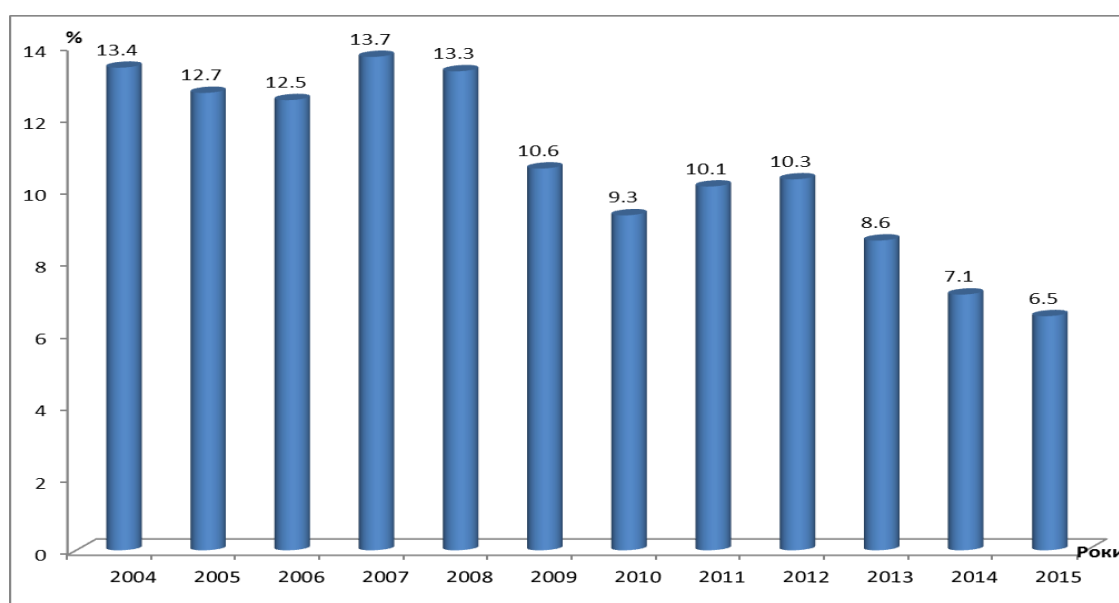

Рис. 1.2 - Питома вага машинобудування в промисловості [46,137]

За результатами аналізу сучасного стану машинобудування в Україні за 2004-2015рр., слід зазначити, що в період з 2004 р. по 2006 р. відбувалось зменшення питомої ваги машинобудування у промисловості України. Підвищення даного показника у 2007 р. виявилось короткостроковою тенденцією, який 2008- 2010 рр. продовжував ще більше зменшуватися. За підсумками 2010-2012 рр. спостерігалось деяке поліпшення відносної динаміки розвитку машинобудування – до 10,3% у 2012 р. порівняно з двома попередніми роками. Вже в 2013 р. починається зниження показника до 8,6%, а в 2014 р. ще на 1,4%. У 2015 р. питлма вага машинобудування в промисловості становить 6,5%.

З рис. 1.2 видно, що частка машинобудування в промисловості суттєво скорочується. Якщо у 2004 р. вона складала 13,4% , то в 2014р. майже вдвічі менше – 7,2%. , що свідчить про суттєве погіршення стану галузі, в той час коли в економічно розвинутих країнах вона коливається від 30% до 50% в загальному обсязі промисловості [112].

Відповідно з даними, наведених на рис. 1.3, діяльність галузі машинобудування можна характеризувати негативно.

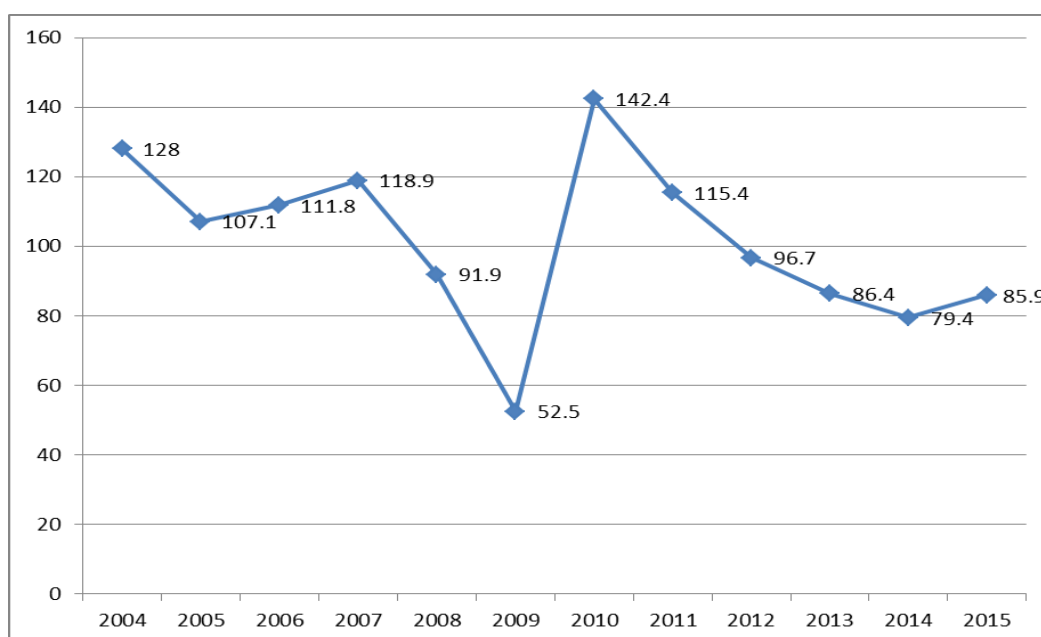

Рис. 1.3 - Індекс виробництва продукції підприємств машинобудування в Україні за 2004-2015 рр.

У 2004 р. індекс промислової продукції становив 128,0%, а в 2005 р. він знизився до 107,1%. З 2006 р. просліджується тенденція збільшення виробництва продукції на 4,7%, а в 2007 р. ще на 7,1%.

Індекс виробництва машинобудівних підприємств за 2008-2009 рр. значно знизився. Так у 2009 р. обсяг виробництва підприємств машинобудування становив 52,5%, що на 39,4% менше ніж за 2008р. [172]. Дана ситуація пояснюється виникненням світової економічної кризи. Наслідки цієї кризи проявлялись у спаді обсягів продажу, зростанні боргів, збільшенням кредиторської заборгованості. Криза призвела до збільшення кількості фінансово неспроможних підприємств у цій галузі. Проте уже в 2010 р. машинобудівна галузь продемонструвала суттєве зростання виробництва до 142,4%, що на 89,9% більше ніж у 2009 р. Починаючи з 2011 р. і до 2014 р. відбувається спад виробництва продукції підприємств машинобудування в Україні від 115,4% до 79,4% відповідно. У 2015 р. обсяг виробництва зріс до 85,9%.

За даними Держкомстату України виконаємо порівняльний аналіз обсягів виробництва продукції машинобудування за основними видами діяльності за 2004-2015 рр. (рис. 1.4).

Індекси з 2007 р. за даними державної служби статистики України було перераховано за видами діяльності за КВЕД-2010, тому до 2007 р. група виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування була об'єднана в одну групу. Зрис. 1.4 бачимо, що обсяг виробництва машин та устаткування у 2008 р. зменшився на 27,6% порівняно з 2007 р., виробництво електричного устаткування на 51,6%, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції на 2,7%, виробництво транспортних засобів та устаткування – на 31,2%. У 2009 р. виробництво основних видів продукції машинобудування знову знижується порівняно з 2008 р. на 28,8%, на 24,5%, на 60,6%, на 48,6% відповідно. У 2010 р. обсяг виробництва машин та устаткування збільшився до 133,9%, що на 80,7% більше ніж у 2009 р., виробництво електричного устаткування збільшилося до 163,6%, що на 105,2% вище ніж у 2009 р.,

виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції до 105,7%, що вищий ніж у попередньому році на 64,5%, виробництво транспортних засобів та устаткування до 154,8%, що на 100,4% більше за 2009 р.

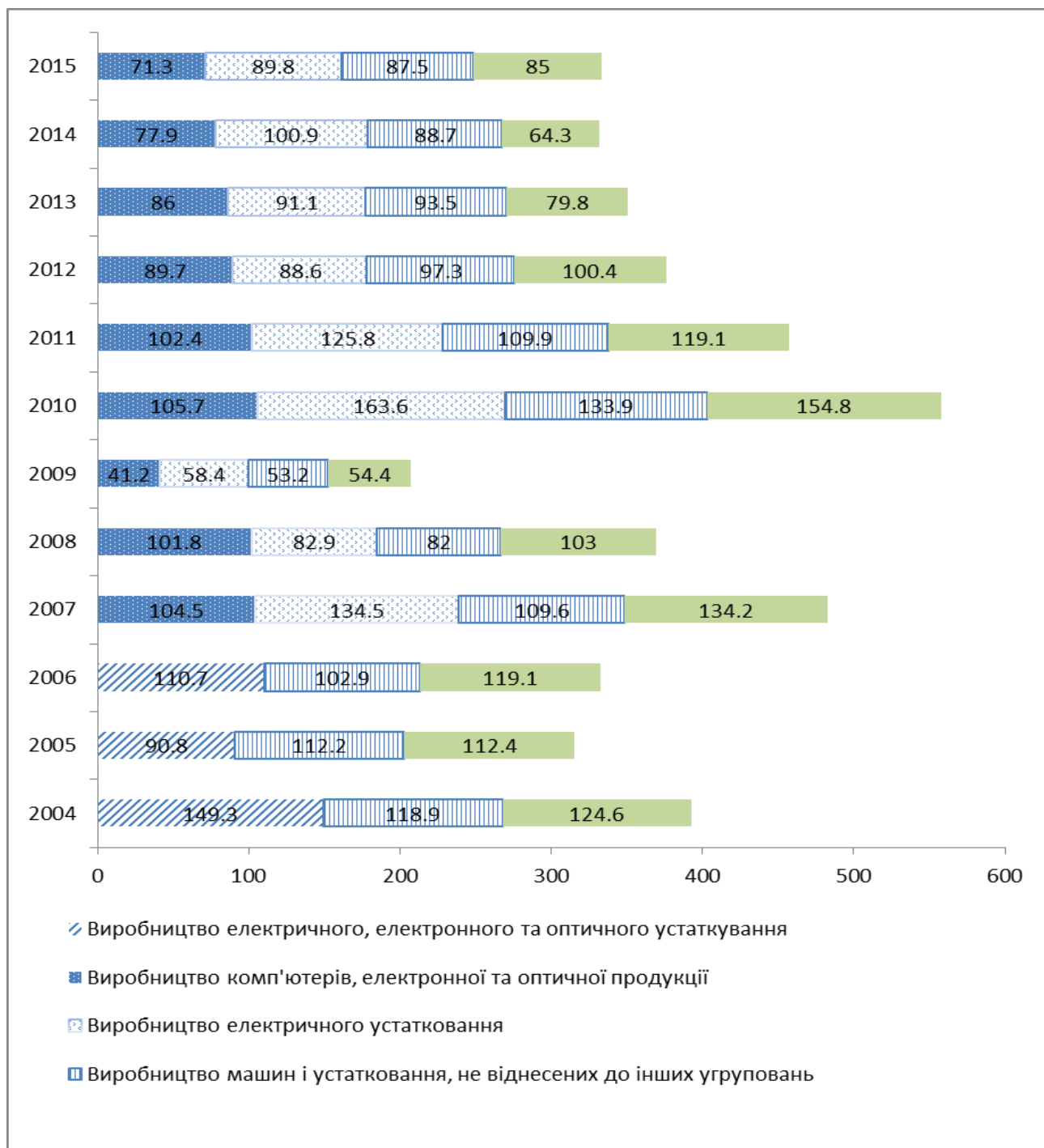

Рис. 1.4 - Індекс виробництва продукції підприємств машинобудування за основними видами діяльності за 2004-2015 рр.

З 2011 р. починається тенденція спаду обсягів виробництва: виробництво машин та устаткування зменшується на 24%, у 2012 р. від 2011 на 12,6%, у 2013 р. на 3,8% від попереднього, у 2014 р. на 4,8% і у 2015 р. на 1,2%; виробництво електричного устаткування у 2011 р. зменшується на 37,8%, у 2012 р. на 37,2%, у 2013 р. відбувається незначне збільшення на 2,5% і у 2014 р. ще збільшення на 9,8%, а вже у 2015 р. індекс знижується на 11,1% від попереднього; виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції зменшується у 2011 р. на 3,3%, у 2012 р. на 12,7%, у 2013 р. на 3,7%, у 2014 р. на 8,1%, у 2015 р. на 6,6%; виробництво транспортних засобів та устаткування у 2011 р. зменшилося на 35,7%, у 2012 р. – на 18,7%, у 2013 р. – на 20,6%, у 2014 р. – на 15,5%, а у 2015 р. індекс зростає до 85%, що на 20,7% вищий від попереднього.

Структура машинобудування охоплює дуже велику кількість різноманітних галузей. Виокремимо і розглянемо найбільш важливі – важке машинобудування, транспортне, сільськогосподарське машинобудування, верстатобудування, приладобудування, радіотехнічне та електротехнічне виробництво, обладнання для інших галузей промисловості, особливо хімічної та харчової [120].

Важке машинобудування включає в себе велику кількість галузей, які виробляють крупно габаритні, металомісткі машини та устаткування, що використовуються для електроенергетичної, металургійної, вугільної і гірничодобувної промисловості та інших галузей. Основними видами продукції українських підприємств важкого машинобудування є конвертери, ковші, виливниці й ливарні машини, екскаватори, конвеєри та підйомники безперервної дії, врубові та тунелопрохідні машини, бурові машини, турбіни, котки дорожні та трамбувальні самохідні машини, навантажувачі, екскаватори, машини для сортування, подрібнення, змішування й аналогічної обробки ґрунту, каміння, руди та інших мінеральних речовин, машини для одержання ливарних форм, машини й устаткування для виймання, трамбування чи ущільнення ґрунту.

Практично виробництво всіх видів важкого машинобудування України з кожним роком зменшується. Найбільше за 2010-2014рр. знизилось виробництво бурових машин – в 3,53, екскаваторів – в 2,34 разів. Зменшення спостерігається у виробництві конвертерів, ковшів, виливниць та ливарних машин: у 2010 р. їх виробили 9200 шт., у 2014 р. – 800 шт. Продукція експортується у 80 країнах світу. Найбільші імпортери – Росія, Німеччина, Туркменістан, Індія, Китай, Іран; у ці країни надходить близько 70% загального обсягу експорту.

Транспортне машинобудування випускає такі види транспорту: залізничний, автомобілі, літаки та судна.

Галузь автомобілебудування за 2010-2014 рр. зменшилось на 49,4 тис. шт.

Важлива підгалузь у сільському машинобудуванні – тракторне машинобудування. Виробництво тракторів зменшилось на 1089 шт. (порівнюючи 2014 р. з 2010 р.).

Хімічне та нафтохімічне машинобудування включає хімічне машинобудування, полімерне машинобудування, виробництво нафтопромислового та бурового устаткування, устаткування для целюлозно-паперової промисловості. Підгалузь, яка спеціалізується на виробництві нафтопромислового та бурового устаткування, розвивається значними темпами.

Виробництво устаткування для легкої та харчової промисловості продукує: автоматичні лінії з виготовлення продукції в харчової промисловості, різні види машин та техніки для легкої промисловості, холодильники, пральні машини, мікрохвильові печі тощо. Спостерігається зростання галузі з виготовлення побутової техніки, повільне зростання машинобудування для легкої та харчової промисловості.

Сільськогосподарське машинобудування – галузь машинобудування, яка виробляє сільськогосподарські машини та обладнання. Україна спеціалізуються на виробництві багатьох видів сільськогосподарських машин, зокрема: тракторів, сівалок, комбайнів, плугів, обладнання для тваринницьких ферм. Негативна динаміка спостерігається у виробництві тракторів, машин для внесення добрив, причепів та напівпричепів сільськогосподарського

призначення. За останні 5 років виробництво тракторів зменшилося на 1089 шт. (порівнюючи 2014 р. з 2010 р.). Виробництво інших видів сільськогосподарського машинобудування, так як: зернозбиральні комбайни зменшилось на 67 шт. (порівнюючи 2014 р. з 2010 р.); борони дискові зменшились на 2825 шт.; розпушувачі та культиватори зменшились на 1700 шт. (порівнюючи 2014 р. з 2010 р.); сівалки збільшились на 200шт.; косарки збільшились на 1100 шт.

Виробництво верстатів токарних, розточувальних, свердлувальних, фрезерувальних, порівнюючи 2014 р. з 2010 р. зменшилось на 10 шт.

Електротехнічна промисловість – це галузь машинобудування, яка виготовляє продукцію призначену для перетворювання, передачі й споживання електроенергії. Дана галузь машинобудівного комплексу забезпечує інноваційний розвиток інших галузей..

Основними видами продукції цієї галузі є: електродвигуни й генератори постійного та змінного струму, проводи й кабелі електричні різної напруги, лампи електричні тощо. Виробництво електродвигунів та генераторів постійного й змінного струму дещо зменшилось. Наприклад, виробництво електродвигунів і генераторів постійного струму зменшилось на 48,3 тис. шт., а виробництво трансформаторів електричних збільшилось на 2,1 млн. шт. порівняно з 2014 р. до 2010 р. Значне зменшення зазнало виробництво електродвигунів змінного струму, установок електрогенераторних, перетворювачів, реакторів, котушок.

Залежно від того на який ринок орієнтована продукція, що виходить підприємствами машинобудівного комплексу, їх можна поєднати у наступні групи [120] :

1. Група галузей інвестиційного машинобудування (важке, енергетичне, транспортне, хімічне, нафтове, будівельно-дорожнє машинобудування), розвиток яких визначається інвестиційної активністю паливно-енергетичного комплексу, будівельного і транспортного комплексів.

2. Група підприємств тракторного і сільськогосподарського машинобудування, машинобудування для переробних галузей АПК і легку промисловість, залежать від платоспроможності сільгоспвиробників і переробників сільськогосподарської продукції, і навіть частково попиту населення;

3. Електротехніка, приладобудування, верстатобудування – група наукомістких галузей, розвиток за потребами від інших галузей промисловості;

4. Автомобільна промисловість, випускати продукцію якої орієнтовано на попит кінцевих споживачів (виробництво легкових авто), і навіть на потреби підприємств, фірм і виконавчих органів влади (виробництво вантажівок і автобусів).

Галузі машинобудування можуть групуватися також за ознакою територіальної приналежності ринків збуту [120]:

1. Галузі імпортозаміщення. До цієї групи включаються такі групи, як автомобільна промисловість, тракторне та сільськогосподарське машинобудування, транспортне машинобудування, будівельно-дорожнє машинобудування. Розвиток галузей даної групи визначається інфраструктурним фактором економіки і попитом на їхню продукцію на внутрішньому ринку;

2. Галузі експортної орієнтації. До цієї групи включаються енергетичне машинобудування, електротехнічна промисловість, приладобудування з виробництва різних елементів автоматизованих систем управління (включаючи багатофункціональні виробничі комплекси на базі мікропроцесорного управління), станкоінструментальна промисловість по виробництва важких металорізальних верстатів і пресів, а також авіа-та суднобудування. Вони володіють науково-технічним потенціалом, що дозволяє їм або випускати конкурентоспроможні вироби, або створювати їх у відносно короткі терміни.

Пропонуємо згрупувати галузі машинобудування за видами продукції, що випускається:

1. Група галузей важкого машинобудування – галузі, що виробляють великогабаритні та металомісткі машини: енергетичне, металургійне, гірничошахтне, підйомно-транспортне, хімічне та нафтохімічне.

2. Група галузей транспортного машинобудування – галузі, які виробляють продукцію для перевезення людей: автомобілебудування, залізничне, авіабудування, суднобудування.

3. Група галузей сільськогосподарського машинобудування в тому числі і тракторобудування – галузі, що виробляють продукцію для обробки землі, сівби, збирання урожаю та інших сільськогосподарських робіт.

4. Група галузей загального машинобудування – верстатобудування, приладобудування, електротехнічне та електронне.

Кожна спеціалізована галузь машинобудування має певні особливості територіальної організації. Рівень досконалості територіальної організації машинобудування значною мірою визначає формування всіх основних виробничо-територіальних комплексів країни.

Розміщення окремих галузей машинобудування залежить від характеру виробництва, його трудомісткості, потреб у кваліфікованій робочій силі, показників витрат сировини, енергії, устаткування з розрахунку на випуск одиниці продукції [173].

Підприємства металомістких галузей важкого машинобудування розміщуються переважно в Придніпров'ї, а також у Харкові. Основні центри – Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Чернівці, Конотоп тощо.

Основними центрами транспортного машинобудування є: Харків (тепловози), Дніпропетровськ (електровози), Дніпродзержинськ, Кременчук (вагони), Миколаїв, Херсон, Київ, Керч (суднобудування), Запоріжжя, Луцьк, Кременчук (автомобілі), Львів (автобуси), Київ і Харків (літаки).

Електротехнічне машинобудування розвивається в Харкові (генератори для парових і гідравлічних турбін), Запоріжжі і Хмельницькому (трансформатори), Харкові, Полтаві, Києві (електродвигуни), Харкові, Києві, Кам'янець-Подільському, Одесі.

Найбільші центри верстатобудування — Харків, Київ, Житомир, Одеса, Дніпропетровськ, Черкаси.

До центрів приладобудування, які випускають електронну техніку, електровимірювальні та інші прилади, належать Київ, Харків, Львів, Суми, Дніпропетровськ, Одеса та інші великі міста.

Тракторне і сільськогосподарське машинобудування представлене у Харкові (трактори), Кіровограді (сівалки), Одесі (плуги), Дніпропетровську і Тернополі (бурякозбиральні комбайни), Херсоні (кукурудзо- і зернозбиральні комбайни), Умані, Ніжині, Коломиї, Ново-град-Волинському (машини для тваринництва і кормовиробництва).

У м.Києві, м.Сумах, м.Полтаві, м.Дніпропетровську, м.Одесі, м.Львові, м.Фастові, м.Дрогобичі випускають обладнання для хімічної промисловості, а в м.Києві, м.Харкові, м.Дніпропетровську, м.Одесі, м.Полтаві, м.Черкасах, м.Смілі, м.Львові – устаткування для харчової промисловості. Легка промисловість забезпечується машинами з підприємств м.Харкова, м.Києва, м.Полтави, м.Чернівців, м.Херсона, м.Одеси, м.Івано-Франківська та ін.

Аналізуючи дані таблиці 1.1 можна зробити висновок, що найбільша концентрація машинобудівних підприємств характерна для Київської, Волинської, Тернопільської, Закарпатської, Хмельницької областей. Дуже низький розвиток цієї галузі у Чернівецькій, Херсонській, Рівненській, Полтавській областях.

Таблиця 1.1

Індекс промислової продукції машинобудування за регіонами
за 2011-2015 рр. (у відсотках)

1	До попереднього року				
	2011	2012	2013	2014	2015
2	3	4	5	6	
Україна	117,2	94,0	86,8	79,4	89,5
Автономна Республіка Крим	123,9	95,5	103,8
області					
Вінницька	104,5	80,2	92,5	84,3	87,1

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6
Волинська	122,4	105,9	103,2	112,7	108,4
Дніпропетровська	126,1	97,6	72,2	64,9	84,1
Донецька	115,5	96,5	79,1	58,9	66,2
Житомирська	145,9	89,2	87,8	80,6	109,7
Закарпатська	96,6	111,1	97,6	111,6	65,0
Запорізька	114,2	96,5	98,8	91,2	93,4
Івано-Франківська	143,5	108,7	92,3	73,8	92,0
Київська	147,5	91,4	94,0	96,7	116,0
Кіровоградська	113,4	87,1	95,6	93,8	108,0
Луганська	127,3	110,3	92,8
Львівська	131,9	89,5	103,1	95,6	95,9
Миколаївська	113,8	95,0	96,4	91,5	91,0
Одеська	127,9	104,6	93,7	93,1	109,0
Полтавська	107,3	107,2	69,9	55,9	66,8
Рівненська	101,2	84,5	94,0	67,9	91,6
Сумська	119,5	99,6	119,5	78,7	95,9
Тернопільська	118,6	97,7	97,4	157,7	71,3
Харківська	115,7	95,3	98,1	87,5	80,1
Херсонська	98,3	84,7	76,6	66,2	70,2
Хмельницька	111,3	100,9	98,3	100,2	97,6
Черкаська	103,9	83,3	82,1	79,7	83,8
Чернівецька	109,7	79,1	131,9	66,5	80,6
Чернігівська	118,1	87,1	81,3	88,5	96,9
Міста					
Київ	107,3	98,8	83,9	73,0	106,6
Севастополь	110,1	108,7	84,3

Джерело [137]

Розміщення машинобудівної галузі на території України характеризується нерівномірністю і недостатньо ефективною територіальною структурою виробництва [67].

Крім того, спостерігається чітка тенденція скорочення і цієї діяльності, і, відповідно, кількості суб'єктів господарювання, про що свідчать дані табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Основні показники роботи підприємств машинобудування у 2013 та 2015 рр.

Показник	2013 р.	2015 р.
Кількість підприємств	5103	4483
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн.грн	117301,9	115261,7
у % до загального обсягу у промисловості	8,7	6,5
Індекси промислової продукції до 2010 р., %	97,3	66,4
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	456	346
у % до загальної кількості працівників у промисловості	17,1	17,0
Середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника, грн	3229	4211
Фінансовий результат до оподаткування, млн.грн	5526,9	-12651,6
Частка підприємств, які одержали збиток до оподаткування, %	34,8	25,9
Рентабельність операційної діяльності, %	6,6	3,4

Джерело [137]

Сьогодні машинобудівний комплекс країни складає 12,0% ВВП, до складу машинобудування входять понад 2800 підприємств, 230 організацій, що виконують наукові і науково-технічні роботи галузевого рівня.

У загальному обсязі реалізації частка експортних поставок складає 30-85% загального обсягу реалізації за різними машинобудівними підгалузями. Машинобудівна продукція експортується у 80 країн світу. Найбільші імпортери: Росія, Німеччина, Туркменістан, Індія, Китай, Іран – у ці країни надходять близько 70 % загального обсягу експорту. Основні експортери машинобудівної продукції: ПАТ «Сумське машинобудівне НВО ім. М.В. Фрунзе», ВАТ «Азовгідромаш» м. Бердянськ, ВАТ «Турбоатом» м. Харків, АТ «Насосенергомаш» м. Суми та ін. Питома вага експортної продукції цих підприємств складає близько 73% у загальному обсязі реалізації.

Нині тривають роботи з освоєння нових видів конкурентоспроможної продукції, що відповідатиме вимогам міжнародних стандартів. На сьогодні виробничі потужності підприємств завантажені на 30-75%, підприємства мають достатній резерв для нарощування обсягів виробництва, зокрема і для

експортних постачань. Провідні підприємства галузі успішно конкурують із провідними світовими виробниками.

Важливою складовою інноваційної економіки є стабільне збільшення наукомісткого сектора виробництва. Інноваційна діяльність будь-якого підприємства здійснюється за рахунок підвищення наукових та технологічних інновацій, завдяки чому воно зможе поліпшити структуру і затрати на виробництво, що надасть змогу досягти бажаного результату – високих прибутків. Ті фірми, які впроваджують в процес виробництва інновації, мають не лише високий рівень обсягів виробництва продукції, а й підвищують свій рівень конкурентоспроможності на ринку.

На сьогоднішній день, головним чинником технічного оснащення засобів виробництва є висока наукоємність. Застосування новітніх наукоємних технологій створюють умови для виробництва більш якісної продукції з новими, покращеними властивостями і як наслідок, вихід на нові ринки збуту. Для того, щоб місце України на світовому ринку машинобудування рухалося у позитивній динаміці необхідно постійно покращувати та підтримувати якість продукції, що виробляється. Щоб досягти поставлених цілей підприємству необхідно, на сам перед, інвестувати інвестиції у науково-технологічне забезпечення. Частка інвестицій у машинобудівну галузь складає лише 7,7% від загального обсягу інвестицій у промисловість, що говорить про низький рівень переоснащення та застарілість обладнання.

Лідерами підприємств важкого машинобудування є акціонерні товариства: ПАО «Мотор Січ», ЗАТ «Новокраматорський машзавод», ВАТ «Дніпроважмаш», ВАТ «Азовмаш» [196].

Турбіни для атомних, теплових і гідравлічних електростанцій багатьох країн світу робить Харківське ВАТ «Турбоатом», газоперекачуючі агрегати – ПАТ «Сумське машинобудівне НВО ім.Фрунзе».

Нарощують виробництво абразивного інструмента ВАТ «Запорізький абразивний комбінат» і ВАТ «Полтавський алмазний інструмент»,

термопластавтоматів ВАТ «Термопластавтомат» (м. Хмельницький) і «Пресмаш» (м. Одеса), ВАТ «Харверст» (м. Харків), ВАТ «Веркон» (м. Київ).

Підприємствами транспортного машинобудування освоєно виробництво залізничного рухомого складу, що раніше в Україні не вироблявся. Перші вітчизняні пасажирські вагони, що випускаються концерном «Крюківський вагонозавод».

Економічні трансформації, створення ринкових основ функціонування і розвитку, зміна форм власності підприємств та їхньої реструктуризації (понад 80% підприємств недержавної форми власності) істотно розширили можливості розвитку машинобудівного комплексу.

Діяльність вітчизняних підприємств машинобудування спрямована на задоволення потреб народного сектору високотехнологічним обладнанням, яке відповідає світовим стандартам якості, споживанню малої кількості електроенергії та адекватної ціни на продукцію. У негайному переоснащенні обладнанні та автоматизації засобів виробництва на більш ефективне та удосконалене потребують атомна, теплова та комунальна енергетика. Необхідно ліквідувати технологічно застаріле обладнання на нове для забезпечення максимального ефекту: ресурсозбереження, знизити енергоємність виробництва, зменшити викиди у навколишнє середовище.

В Україні досить повільно розвивається наукомістка галузь, яка випускає найкращу продукцію на основі найновіших досягнень науки і техніки хоча вона має досить непогані умови для цього, це і розвинена науково-дослідна база, вигідне географічне положення, виробничий та науковий потенціал. Літакобудування і виробництво космічної техніки — це наукомісткі галузі, які орієнтуються на потужні конструкторські бюро. Основні центри літакобудування — Київ і Харків, виробництва космічної техніки — Дніпропетровськ і Харків.

Сьогодні ж структура машинобудування країни характеризується переважанням металомістких галузей над наукомісткими [200].

Особливо багато проблем накопичилось у заготівельному виробництві — основі машинобудування країни. Вузьковідомчий підхід у забезпеченні заводів матеріалами і сировиною ускладнює кооперативні зв'язки, підвищує вартість перевезень напівфабрикатів і комплектуючих виробів, загострює проблему нестачі залізничних вагонів тощо. Із загальної кількості нераціональних зв'язків 71 відсоток становлять внутрішньогалузеві. Особливо багато нераціональних зв'язків на заводах сільськогосподарського машинобудування — 77 відсотків, верстатобудування — 81 відсоток, електротехнічної промисловості — 92 відсотки.

Проаналізувавши стан підприємств галузі машинобудування, насамперед слід виділити такі головні проблеми, які здійснюють безпосередній вплив на стан їх конкурентоспроможності [112, 187, 200]:

- 1) низький рівень впровадження інновацій і як наслідок не конкурентоспроможність багатьох видів продукції вітчизняних підприємств;
- 2) недостатній рівень платоспроможності товаровиробників, що негативно впливає на фінансово-економічний стан підприємств галузі;
- 3) моральна застарілість виробничих фондів, в наслідок чого знижується якість продукції, а собівартість збільшується;
- 4) недостатня завантаженість виробничих потужностей, через це високі амортизаційні відрахування, які значно збільшують ціну продукції, що призводить до програшу підприємства у ціновій конкуренції;
- 5) високі ставки кредитування;
- 6) обмежений попит продукції на внутрішньому ринку;
- 7) залежність вітчизняних підприємств від поставок матеріалів, сировини, комплектуючих виробів з інших країн;
- 8) значний відтік кваліфікованих працівників;
- 9) недостатній контроль з боку держави за діяльністю монополістів і посередників, що призводить до значного зростання ціни на матеріали, комплектуючі вироби та енергоресурси.

Головні проблеми машинобудування України пов'язані із необхідністю подальшого розвитку економічних зв'язків у постачанні комплектуючих, підвищення якості продукції відповідно до міжнародних стандартів, розширення ринків її збуту як в середині країни так у світі.

У майбутньому підприємства машинобудування повинні підвищувати свою частку у структурі всієї промисловості, а також у формуванні експорту країни. Для розвитку машинобудування необхідно впроваджувати науково технічний прогрес, оснащувати галузь технікою нового покоління і самим же виробляти більш нову, конкурентоспроможну продукцію. Удосконаливши засоби і предмети праці можна значно розширити асортимент власної продукції, підвищити якість, знизити споживання ресурсів та собівартість. Не менш важливим є впровадження в процес виробництва автоматизованої системи управління, сучасних засобів електронно – обчислювальної техніки, засобів зв'язку, точних приладів та апаратів. Підприємствам машинобудування необхідно самим налагодити випуск даної техніки та оснастити нею інші сектори народного господарства. Спеціалізація і кооперація виробництва в машинобудуванні повинно орієнтувати на вітчизняні підприємства, а також створювати на власних заводах замкнуті цикли виробництва.

Сучасна стратегія державної промислової політики України в галузі машинобудування передбачає зростання темпів випуску наукоємної продукції високого технологічного рівня, освоєння нових конкурентоздатних зразків техніки, підвищення якості й ефективності виробництва з орієнтацією на потреби внутрішнього ринку та збільшення експортного потенціалу. Для цього передбачається прискорити структурну перебудову машинобудівного комплексу на основі збільшення обсягів виробництва у таких пріоритетних галузях: ракетно-космічній, літакобудуванні, суднобудуванні, інформаційних та телекомунікаційних системах, важкому машинобудуванні, сільськогосподарському машинобудуванні, приладобудуванні та електротехнічній промисловості.

Отже, розвиток підприємств галузі здійснюється за відсутності чіткої стратегії розвитку і стабілізаційної політики, і є наслідком неефективного корпоративного управління.

Щодо перспективи розвитку машинобудування, то використання ефективних механізмів господарювання (макроекономічних на рівні держави та внутрішньогосподарських на рівні підприємства) можна розділити на позитивні та негативні. Якщо до позитивних можна віднести покращення інформаційного забезпечення, то до негативних (які чинять : прискорення морального старіння та матеріальної зношеності основних засобів, збільшення кількості збиткових підприємств, брак власних коштів для фінансування виробництва, відсутність інновацій та розвитку науково-технічного прогресу, скорочення інвестицій у галузь машинобудування з боку вітчизняних та іноземних інвесторів.

Таким чином, при розробці управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентоспроможності промислових підприємств машинобудування та їх продукції необхідно врахувати позитивні тенденції розвитку машинобудівної галузі в цілому та її суб'єктів господарювання, зокрема, а також мінімізувати існуючі негативні фактори впливу.

1.2 Наукові засади формування економічної стійкості підприємства як фактора його конкурентоспроможності

У сучасних умовах жорсткої конкуренції для забезпечення функціонування життєдіяльності суб'єктів господарювання неможливе без стійкого та конкурентоспроможного стану на ринку. Саме пристосування підприємства до постійних змін на ринку надає перевагу суб'єкту господарювання у боротьбі з конкурентами. Для успішного функціонування підприємство має розробити власний механізм забезпечення стійкого стану на ринку, з урахуванням економічних, соціальних та екологічних факторів впливу.

Економічна стійкість в більшості забезпечує досягнення стійкості і в інших напрямках функціонування підприємства. Сучасна теорія та практика поєднує економічну стійкість підприємств з забезпеченням конкурентоспроможності.

Стійку діяльність підприємств можна забезпечити за рахунок інноваційної діяльності, пошуку нових рішень та ідей, тобто – підприємництва. Для успішного існування і стійкого розвитку підприємства повинні бути конкурентоспроможними не тільки на внутрішньому, але й на зовнішньому ринку. Якщо підприємству притаманні риси підприємницької структури, то в нього є всі шанси бути конкурентоспроможним і займати стійке положення на ринку. Тільки постійне вдосконалення, пошук нового, використання новітніх технологій і методів організації виробництва та управління допоможуть підприємствам досягти й утримати стійке положення на конкурентному ринку.

Останнім часом дедалі більшої зацікавленості набувають підходи, які характеризують стан економіки окремого підприємства та зміни, які в ньому відбуваються. Питання правильної оцінки стану економічної стійкості підприємства за сучасних кризових умов господарювання є досить актуальними як для управлінського персоналу і власників, так і для інвесторів, партнерів, кредиторів, державних органів. Дане питання цікавить і його конкурентів, але вже в іншому аспекті – негативному, оскільки вони зацікавлені в ослабленні позицій конкурентів на ринку.

В сучасних умовах соціально-економічного розвитку України стан економічної стійкості підприємства є основою його конкурентоспроможності, а проблема забезпечення конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості набуває особливої актуальності та значущості.

Проблемам, пов'язаним із теоретико-методичним та практичним висвітленням концептуальних засад управління конкурентоспроможністю підприємств через систему показників економічної стійкості, приділено багато уваги в науковій літературі. Загальнотеоретичну основу вивчення сутності категорії економічна стійкість, управління та методики моделювання

відображено у працях таких відомих зарубіжних і вітчизняних учених, як Е. Бріггема, Дж. Кейнса, А. Лафер, К. Макконелл, Дж. Мілл, Д. Рикардо, А. Сміт, Д. Сакс, Ф. Фрідмен, П. Самуельсон, А. М. Гатаулін, М. А. Болух, С. Н. Анохін, О. В. Ареф'єва, Д. М. Городянська, В. В. Бурчевський, О. Я. Кислиця, М. Г. Лапуста, Е. В. Броїло, І. Ларіонова, О. В. Кондрат'єва, А. Юданов, О. Є. Гудзь, М. Я. Дем'яненко, П. Т. Саблук, Г. Г. Кирейцев, М. Г. Чумаченко, М. І. Горбатюк, А. І. Хорев, А. Н. Полозова, Н. В. Фролова та інших.

Для того, щоб повністю розкрити поняття економічної стійкості підприємства спочатку розкриємо зміст поняття "стійкості".

"Стійкість" утворена від кореня слова "устрій", що значить – "міцно укорінена традиція, основний початок, основа чого-небудь"

В словниках ХХ ст., поняття стійкість та стабільність тотожні. [17; 22; 128]. Так, наводиться таке визначення поняттю стабільний – сталий, незмінний, стійкий.

А. М. Гатаулін, розглядає стійкість як стан системи, що поєднується з певними її компонентами в процесі змін [30].

Заслуговує уваги дослідження А. Юданова, в якому він зазначає відмінність стійкості від стабільності, яка на відміну від першої постійна якісна характеристика, а стійкість – це те, що змінюється, здобувається в процесі діяльності.

І. Ларіонова пропонує розглядати стійкість як основу стабілізації, а стабільність більш розгалуженим поняттям.

На нашу думку, стійкість – це здатність адаптуватися до умов, що змінюються та повертатися у свій звичайний стан після впливу на неї різних факторів, а стабільність – це здатність зберігати свою рівновагу під впливом на неї різних факторів.

Найчастіше зустрічаються – «стійкість» [39], «економічна стійкість» [124], «фінансова стійкість» [169], «стійкість виробництва» [36], «стабільність виробництва» [56] і тощо.

Такі вчені як, Б. А. Райзберг, Л. М. Лозовський розглядають стійкість підприємства з позиції платоспроможності, фінансового стану підприємства, а також здатність господарюючих суб'єктів стабільно розвиватися вгору, незважаючи на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів [156].

Е. Набиуллина і С.Александренко вважають, що підприємство може працювати стійко, якщо воно безперервно відстежує стан ринку і швидко реагує на його зміни, робить самостійно прогнози на ситуацію і вживає необхідні заходи [2].

М. А. Федотова вважає, що стійкість – це стан рівноваги підприємства, яке здатне зберігати його, не дивлячись на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів, що виводять підприємства з стану рівноваги [186]. Стійкішим станом об'єкту той, у якого при однакових за структурою коливаннях буде менше відхилення від попереднього стану.

В результаті періодичного прояву криз на сучасному ринку основною рисою економіки стає невизначеність. Для того, щоб вижити в цих складних умовах підприємство повинно мати високий рівень економічної стійкості, яка забезпечить стабільну прибутковість, надасть змогу розширити економічний розвиток суб'єкта господарювання.

Чим вища стійкість підприємства, тим більше воно незалежне від впливу внутрішнього та зовнішнього середовища.

Поняття «економічна стійкість», на відміну від визначення «стійкості» досить складне, комплексне, як і сама господарська діяльність. Термін «економічний» передбачає творчий процес, результатом якого повинно бути яке-небудь благо, що задовольняє певні потреби людей або господарюючих суб'єктів. Економічна стійкість може бути застосована як характеристика підприємств або як здатність здійснювати господарську діяльність, використовувати результати цієї діяльності [142].

Поняття економічної стійкості тісно пов'язане з проблемою обмеженості економічних ресурсів, та вперше було вжито після глобальної енергетичної кризи 1973-1979 рр. Саме в цей період під категорією економічної стійкості

підприємства стали розуміти здатність протистояти загрозі банкрутства. Економічна стійкість підприємства представляє собою забезпечення рентабельної виробничої діяльності за рахунок підвищення ефективності використання виробничих ресурсів та управління підприємством, стійкого фінансового стану, стабільного розвитку міцності підприємства і соціального розвитку персоналу в умовах швидкозмінного зовнішнього середовища.

Різні аспекти дослідження економічної стійкості знайшли своє відображення в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів. О. В. Ареф'єва і Д. М. Городянська в своїх дослідженнях спробували відійти від традиційної точки зору на дану економічну категорію. На їх думку, «економічна стійкість підприємства є сукупністю взаємопов'язаних і взаємообумовлених структурних складових, об'єднаних однією метою, яка передбачає створення, забезпечення та підтримку загального сталого функціонування підприємства» [142].

М. Г. Чумаченко, М. А. Болух, В. В. Бурчевський, М. І. Горбатюк поняття економічної стійкості підприємства визначають як рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, що забезпечує стабільну прибутковість і нормальні умови для розширеного відтворення стійкого економічного росту в тривалій перспективі з урахуванням найважливіших зовнішніх і внутрішніх факторів [63].

А. І. Хорев, А. Н. Полозова, Н. В. Фролова при визначенні економічної стійкості підприємства розглядають ще організаційний аспект [123]. Вони вважають, що «господарство будь-якої комерційної організації неправомірно розглядати у відриві від її зовнішнього та внутрішнього середовища», яке за їх думкою і характеризує організаційну складову стійкості.

Економічна стійкість – широке поняття, що виокремлює такі його види: виробничу, технологічну, фінансову, соціальну, екологічну, ринкову стійкість.

Виробнича стійкість – відповідність продукції якісним показникам, ріст ефективності використання всіх видів ресурсів, що забезпечують виробництво продукції, а також виробництво нових видів продукції та підвищення рівня

механізації виробництва. Виробнича стійкість дуже тісно пов'язана та є неможливою без забезпечення технологічної стійкості.

Технологічна стійкість – це ріст ефективності використання у виробництві товарів чи послуг нової техніки та технології.

Фінансова стійкість – оцінка рівня забезпеченості власними фінансовими ресурсами, ріст рентабельності фінансової діяльності та ділової активності підприємства, збереження платоспроможності і кредитоспроможності в умовах допустимої зони ризику, ріст інвестиційної активності.

Ринкова стійкість – постійна конкурентоздатність підприємства та продукції, збільшення долі ринку, ефективна цінова політика.

Враховуючи концепцію сталого розвитку, економіка будь якого підприємства повинна забезпечувати ефективну соціально-екологічну стійкість. Здійснюється це через соціальну політику підприємства, що спрямована на захист та підтримання людей, створення сприятливих умов праці та відпочинку, розвиток людського потенціалу, вмотивованість персоналу, та екологічну політику (раціональне використання природних ресурсів, використання ресурсозберігаючих на енергозберігаючих технологій) яка сприяє збереженню навколишнього середовища та бережному ставленню до природи.

Деякі автори в процесі економічного та фінансового аналізу підприємства, залежно від співвідношення запасів і джерел їх формування, підрозділяють стійкість на абсолютну, нормальну, а також виділяють нестійкий і кризовий фінансовий стан підприємства [21; 68].

Велика кількість факторів економічної стійкості дозволяють визначити види стійкості у економічному аспекті, відповідно їх характерних особливостей за різними ознаками (рис. 1.5).

Зовнішня економічна стійкість, характеризує здатність адаптуватися до впливу природних, економічних, політичних, соціальних, демографічних і виробничо-технологічних факторів зовнішнього середовища. Рівень зовнішньої економічної стійкості залежить від обраної підприємством позиції на зовнішньому ринку:

- реанімація втраченої стійкості може вирішуватися за рахунок кредитів і позик;
- збереження досягнутого рівня через пристосування до існуючих умов; підвищення рівня стійкості (активна позиція агропідприємства з розвитку наявних ресурсів);
- зовнішня стійкість обумовлена стабільністю економічного середовища, в рамках якого діє підприємство, досягається відповідною системою управління в масштабах всієї країни, тобто управлінням ззовні.

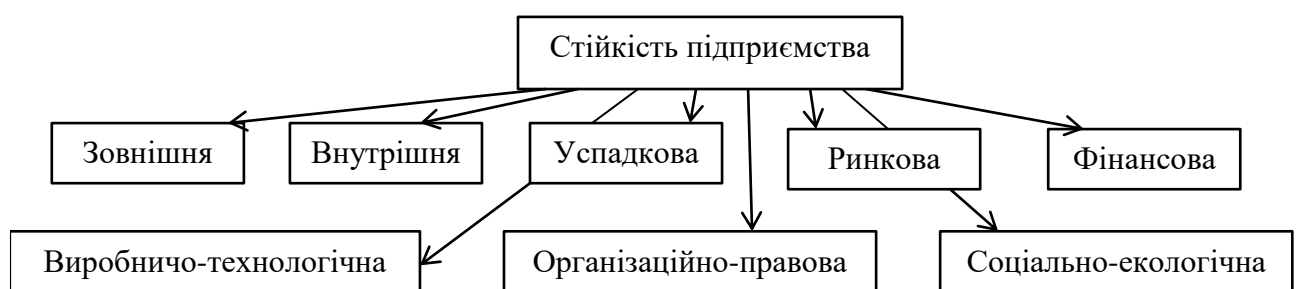

Рис. 1.5 - Види стійкості підприємства в економічному аспекті

Внутрішня економічна стійкість, характеризує здатність відповідати на зміну виробничих, інформаційних, трудових, фінансових ресурсів і соціальної сфери найбільш оптимальними рішеннями. У даному випадку можуть застосовуватися методи як морального (в т.ч. і підвищення кваліфікації за рахунок коштів підприємства), так і матеріального заохочення; Внутрішня стійкість являє собою такий стан підприємства, при якому забезпечується стабільно високий результат функціонування. В основі її досягнення лежить принцип активного реагування на зміни середовища господарювання.

Успадкована стійкість являється результатом наявності певного запасу фінансової міцності організації, що сформувався впродовж декількох років і захищає підприємство від різких негативних змін чи дестабілізуючих факторів.

Фінансова стійкість відображає стабільне перевищення доходів над витратами, стан ресурсів, який забезпечує їх ефективне використання в процесі виробництва і реалізації, а також сприяє розширенню та оновленню. Фінансова

стійкість являється характерним індикатором економічного стану підприємства. Вона повинна характеризуватися таким станом фінансових ресурсів, які, з одного боку, відповідають умовам ринку, а з іншого – відповідає потребам розвитку підприємства.

Організаційно-правова стійкість визначає його функціонування в рамках законодавчого і правового поля.

Виробничо-технологічна стійкість характеризується стабільним ростом виробництва та удосконаленням техніки та технологій.

Не менш значущою є тривалість періоду збереження вихідного рівня стійкості. У цьому випадку з позиції часу утворення економічну стійкість підприємства можна розглядати як:

- ретроспективну, тобто стійкість, сформовану в минулий період часу;
- поточну - утворену за аналізований період;
- прогнозовану, яка розраховується і формується за допомогою техніко-виробничих та управлінських рішень на короткострокову перспективу;
- стратегічну стійкість, що розраховується при довгостроковому плануванні підприємства, здатну забезпечити підприємству не лише стабільне існування, але й подальший розвиток.

Рівень економічної стійкості може мати різні значення з позиції можливої платоспроможності підприємства.

В працях таких вчених, як М. И. Баканов, Л. Т. Гиляровская, А. В. Грачова, Е.А. Неживенко і А.Г. Гончарова [8; 34; 42] наводиться така класифікація:

- надзвичайно стійкий економічний стан підприємства, що означає абсолютну його платоспроможність, при якій вартість немобільних активів (фінансових і нефінансових) не перевищує вартість власного капіталу;
- абсолютну економічну стійкість, за якої величина власного капіталу достатні для формування необоротних активів і повного формування запасів, а короткострокові зобов'язання можуть бути покриті високоліквідними активами;
- відносно безпечна економічна стійкість підприємства, за якої вартість

власного капіталу більше неліквідних фінансових активів, але менша нефінансових активів;

- прийнятна економічну стійкість, за якої величина власного капіталу є достатньою для формування необоротних активів і більшої частини запасів, а всі короткострокові зобов'язання підприємства можуть бути покриті мобільними активами;

- допустима економічна стійкість, за якої величина власного капіталу досить для формування необоротних активів і частини запасів, а всі короткострокові зобов'язання підприємства можуть бути покриті за рахунок усіх поточних активів;

- нестійкий економічний стан підприємства, за якого величина власного капіталу досить тільки для формування необоротних активів підприємства, всі короткострокові зобов'язання можуть бути покриті за рахунок усіх поточних активів;

- кризовий економічний стан підприємства та неспроможність його зміни означає, що величина власного капіталу недостатня для формування необоротних активів підприємства та всі короткострокові зобов'язання можуть бути покриті тільки шляхом продажу частини необоротних активів [5, 43].

Реалії сьогодення такі, що чималу роль у взаємовідносинах підприємств (постачальник - покупець, кредитор - позичальник) грає ділова репутація підприємства. Різниця між купівельною ціною (за необхідності продажу) підприємства як цілого майнового комплексу і вартістю з бухгалтерського балансу всіх його активів і зобов'язань може бути різною. Надбавка до ціни, яка може бути сплачена покупцем в очікуванні майбутніх економічних вигод, і є величиною позитивної ділової репутації, що забезпечує ще одну характеристику економічної стабільності – авансовану економічну стійкість.

Наведена класифікація дозволяє розширити можливості формування механізму управління економічним станом підприємства. Виділення зовнішньої і внутрішньої економічної стійкості дозволяє управляти факторами формування виробничих, природних, трудових, інформаційних, фінансових, оборотних і

капітальних ресурсів, а класифікація економічної стійкості за рівнем платоспроможності – ключовими параметрами фінансового стану підприємства. Доповнення класифікації галузевою стійкістю дозволяє визначити індивідуальний рівень, з урахуванням його галузевих особливостей формування та розвитку, а виділення стратегічної і авансованої стійкості розширює рамки управлінських рішень при формуванні та оцінці економічної стійкості підприємства.

З метою розробки системи показників, що характеризують економічну стійкість, нами проаналізовані визначення та складові економічної стійкості (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Підходи до визначення та складові економічної стійкості підприємства зарубіжних та вітчизняних вчених

Автор	Зміст економічної стійкості підприємства	Складові
1	2	3
Анохін С.Н.	Це такий стан рівноваги промислового підприємства, при якому економічні і управлінські рішення мають здатність регулювати основні фактори стійкості стану підприємства: управління, виробництво, фінанси, персонал і стратегії в заданих межах ризику	- управлінська стійкість - виробнича стійкість - фінансова стійкість - соціальна стійкість - стійкість ділової активності - стійкість рентабельності
Брянцева І.В.	Формується в процесі виробництва, забезпечується на етапах реалізації та розподілу продукції	1. виробничо-технічна - стійкість техніко-технологічного рівня - стійкість кадрового складу - стійкість рівня організації виробництва 2. фінансово-економічна - фінансова стійкість - стійкість ділової активності - стійкість рівня рентабельності
Єзерська С.Г.	Здатність економічної підсистеми в певний момент зберігати свою цілісність і одночасно створювати посилення для прогресивного (ефективного) розвитку навіть в умовах негативних впливів факторів зовнішнього середовища	- виробнича складова (кадрова, матеріальна) - фінансово-економічна складова (маркетингова, фінансова)

Продовження таблиці 1.3

1	2	3
Поліщук О.А.	Здатність оптимально використовувати свій потенціал, що дозволяє швидко адаптуватися до динамічних змін зовнішнього середовища, в довгостроковій перспективі задовольняючи потреби всіх учасників господарської діяльності.	-виробнича, -ресурсна, - фінансова, - ринкова, -інтерфейсна, - соціальна, - екологічна
Іванов В.Д.	Здатність його економічної системи не відхилятися від свого стану (статистичного або динамічного) при різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливах за рахунок ефективного формування і використання фінансових, виробничих і організаційних механізмів	1. зовнішня складова 2. внутрішня складова: - фінансова-економічна - виробничо-економічна -організаційно-економічна
Зайцев О.Н.	Це такий стан підприємства, при якому зберігається здатність ефективного функціонування і стабільного прогресивного розвитку при негативному впливі зовнішнього середовища	-техніко-технологічна - соціальна - організаційна - фінансово-економічна

Складові стійкості характеризують з різних сторін стан і розвиток підприємства, при цьому вони тісно взаємопов'язані і впливають один на одного і на головний показник - економічну стійкість. І можна сказати, що тільки взяті в комплексі окремі підсистеми дозволяють судити про загальну стійкість діяльності підприємства та про її розвиток.

На основі проведеного аналізу економічної стійкості та її складових можна зробити висновок, що вони є варіативні в залежності від галузевої приналежності об'єкта господарювання.

Проаналізувавши поняття категорії «економічна стійкість підприємства» та складових елементів цього терміну необхідно узагальнити характеристики окремих показників:

1. Система (*гр. sestema – ціле, складене з частин*) – багатозначний термін. Найбільш поширене використання терміну в значенні сукупності частин, пов'язаних спільною функцією. Ця функція є відображенням системоформуючих відносин. Економічна система – сукупність економічних відносин та організаційних форм, в яких здійснюються економічні відносини

[10]. Іншими словами, це запроваджений суспільством спосіб економічної організації для вирішення її ключових проблем («Що?», «Як?», «Для кого?» виробляти).

2. Система управління (підприємства), це сукупність об'єкта управління та засобів управління, дія якої направлена на підтримку або поліпшення ефективного функціонування об'єкта.

3. Економічна ефективність — це вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки). Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а в деяких випадках і самих цілей (зокрема, одержання прибутку).

Ефективність визначається відношенням результату (ефекту) до витрат, що забезпечили його отримання. Ефект (*лат. efektus – дія*) – дія будь якої причини, результат або наслідок будь якої дії [189].

Економічна ефективність – досягнення найбільших результатів за найменших затрат живої та уречевленої праці. Економічна ефективність є конкретною формою дії закону економії часу. За капіталістичного способу виробництва узагальнюючий показник економічної ефективності - норма прибутку. Для підприємств у розвинутих країнах Заходу основною метою стає максимізація не прибутку, а чистого доходу на одного зайнятого в сфері виробництва, що не виключає необхідності використання показника норми прибутку. Конкретнішими показниками економічної ефективності є продуктивність і фондомісткість праці, фондівіддача і фондомісткість продукції, матеріалівіддача і матеріаломісткість продукції, економічна ефективність капітальних вкладень, нової техніки, енергомісткість продукції та ін.

Основні напрями зростання економічної ефективності в Україні:

- суттєве зниження енергомісткості (витрати енергії на одиницю продукції приблизно в 2,5-3 рази перевищують аналогічні витрати у розвинутих державах світу, нафти - у 8-10 разів);

- матеріаломісткості (витрати матеріалів та ресурсів в Україні на одиницю продукції в 2-2,5 рази перевищують аналогічні показники у країнах Заходу);
- зростання фондівддачі тощо.

Ефективність – досягнення найкращого результату (ефекту) при використанні визначеного обсягу трудових, матеріальних і фінансових ресурсів.

4. Економічна рівновага, показує стан економічної системи, який характеризується наявністю збалансованості, зрівноваженості двох різноспрямованих факторів (наприклад – витрати і доходи, попит та пропозиція). За визначенням П. Самуельсона, рівновага - це такий стан економіки, при якому зберігається здатність її до саморегулювання, у випадку відхилення економічної системи від збалансованого стану в дію автоматично включаються сили, які намагаються відновити порушені структурні зв'язки.

5. Стійкість – здатність економічної системи, що потрапила у несприятливе відхилення за межі її допустимого значення, повернутися у стан рівноваги за рахунок власних та залучених ресурсів. Анохін С. Н. визначає стійкість «як самофінансування продуктивних, реальних (не фінансових) активів, який поєднується з гарантованою платоспроможністю і наявністю фінансового потенціалу» [5].

За рівнем покриття можна виділити наступні види економічної стійкості підприємства:

- абсолютна стійкість;
- стійкий стан;
- нестійкий стан;
- кризовий стан.

6. Ризик – це ймовірність зазнати втрат очікуваної економічної (фінансової) користі або прямих збитків через появу непевної (випадкової) події. Ризик — можливість того, що все відбуватиметься не так, як очікується, можливість припуститися помилки [60].

7. Ресурси (*фр. resources*) – різнобічний термін, який використовується для позначення коштів, запасів та джерел надходження коштів чи прибутків.

Сутність терміну поєднується із терміном «потенціал». Але це не рівність, а тотожність змісту, яка передбачає наявність і розходження. Основна різниця змісту цих понять полягає в тому, що потенціал визначає можливі запаси, кошти, які можуть бути залучені в майбутньому. Ресурси, з погляду економічного відтворення, відображають авансований капітал. Оскільки стійка (стабільна) діяльність підприємства залежить від внутрішніх можливостей ефективно використовувати всі наявні в його розпорядженні ресурси, то варто з'ясувати, що ж розуміється під економічними ресурсами. Виробничі (економічні) ресурси (фактори виробництва) - сукупність ресурсів, що використовуються для виробництва товарів і послуг: земля, праця, капітал, підприємницькі здібності. Фактори виробництва (англ. *factors of production*) - ресурси, необхідні для виробництва товарів або послуг. Класичними факторами виробництва є робоча сила (всі розумові та фізичні здібності людей), земля (природні багатства), капітал (вже існуючі або вироблені засоби виробництва, а також фінансовий капітал). Четвертим фактором вважається підприємливість, яка об'єднує попередні три фактори [171].

У вченнях класиків по-різному ставилися акценти на окремі фактори виробництва. Наприклад, в працях фізіократів та Франсуа Кене, як засновника цієї школи, земля (природа) була єдиним продуктивним фактором виробництва. Отже, землевласники були єдиним продуктивним класом суспільства. Адам Сміт вважав працю та її поділ основним продуктивним фактором виробництва, оскільки забезпечення товарами та послугами стало з часом краще, проте, якість землі та клімат особливо не змінилися. Такий підхід пояснює також економічний ріст. Теорію щодо оцінки вартості продукту на основі праці розвинули пізніше Давид Рікардо та Карл Маркс. Вони вважали капітал найбільш важливим фактором виробництва.

Підприємницькі здібності – особливий вид людського капіталу, який передбачає використання ініціативи, винахідливості та ризику в організації виробництва та являє собою діяльність по координації та комбінуванні всіх інших факторів виробництва з метою створення благ та послуг. І хоча носієм

підприємницьких здібностей також виступає людина, їх не можна прирівняти до праці. Далеко не кожен з нас має дар підприємця. Тому підприємництво вважають особливим людським ресурсом, що об'єднує всі інші ресурси в єдиний процес виробництва товарів або послуг. Виробничі ресурси (чинники виробництва) - це все те, що необхідно для організації виробництва благ. Для того, щоб отримати певні блага необхідно організувати їх виробництво. У виробництві будуть задіяні виробничі ресурси.

Під економічними ресурсами, на нашу думку, слід розуміти всі природні, людські і капітальні ресурси, що використовуються для виробництва продукції (товарів, робіт, послуг)

Таким чином, з урахуванням розглянутих матеріалів, дано авторське визначення категорії «економічної стійкості підприємства». Отже, економічна стійкість підприємства – це системоформуючі відносини, які відображають збалансований стан економічних ресурсів, що забезпечують стабільне функціонування підприємства і здатність до розширеного відтворення в тривалій перспективі з урахуванням факторів ризику.

На відміну від існуючих підходів (табл. 1.3), структурно логічна сутність цього визначення (сформульованого з позицій системного підходу) розкривається через поняття системоформуючих відносин, збалансованого стану, економічних ресурсів, стабільного функціонування, розширеного відтворення та факторів ризику.

Оскільки в сучасній науковій літературі не визначені екзогенні та ендогенні фактори ризику, які впливають на економічну стійкість підприємства, то варто їх виявити. За основу візьмемо фактори, що сприяють банкрутству підприємства. Цей вибір мотивується тим, що в основі банкрутства лежать переважно фінансові причини, що порушують рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, тим самим підривають економічну стійкість підприємства.

Різні джерела надають різні класифікації факторів як екзогенних, так і ендогенних, що впливають на економічну стійкість підприємства, але окремо

вони не дають загальної картини для повного розуміння їх впливу [63; 70; 74; 82].

Фактори, що впливають на економічну стійкість підприємства:

а) не залежні від діяльності підприємства (екзогенні фактори):

- загальноекономічні фактори: спад обсягу національного доходу; ріст інфляції; уповільнення платіжного обороту; нестабільність податкової системи; нестабільність регулюючого законодавства; зниження рівня реальних доходів населення; ріст безробіття;

- ринкові фактори: зниження місткості внутрішнього ринку; посилення монополізму на ринку; істотне зниження попиту; ріст пропозиції товарів-субститутів; зниження активності фондового ринку; нестабільність валютного ринку;

- інші фактори: політична нестабільність; негативні демографічні тенденції; стихійні лиха; погіршення криміногенної ситуації.

б) залежні від діяльності підприємства (ендогенні фактори):

- операційні фактори: неефективний маркетинг; неефективна структура поточних витрат (висока частка постійних витрат); низький рівень використання основних засобів; високий розмір страхових і сезонних запасів; недостатньо диверсифікований асортимент продукції; неефективний виробничий менеджмент;

- інвестиційні фактори: неефективний фондовий портфель; висока тривалість будівельно-монтажних робіт; істотні перевитрати інвестиційних ресурсів; недосягнення запланованих обсягів прибутку по реалізованим реальним проектам; неефективний інвестиційний менеджмент;

- фінансові фактори: неефективна фінансова стратегія; неефективна структура активів (низька їхня ліквідність); надмірна частка позикового капіталу; висока частка короткострокових джерел залучення позикового капіталу; ріст дебіторської заборгованості; висока вартість капіталу; перевищування припустимих рівнів фінансових ризиків; неефективний фінансовий менеджмент.

Під впливом екзогенних і ендогенних факторів фінансовий стан підприємства постійно змінюється, тому ні саме підприємство, ні учасників ринку не задовольняють дискретні звітні дані про фінансовий стан підприємства. Їм необхідно знати і якісну характеристику фінансового стану, тобто наскільки воно стійке в часі, як довго воно може ефективно функціонувати під впливом екзогенних і ендогенних факторів, і які попереджувальні заходи необхідно почати для збереження цього стабільного стану або для виходу з передкризового або кризового стану [100].

На основі проведених досліджень можна зробити висновки, що економічна стійкість є однією з найважливіших характеристик сталого ефективного функціонування підприємства в умовах ринкової економіки. Якщо підприємство абсолютно стійке, то воно має перевагу перед іншими підприємствами того ж профілю в залученні інвестицій, в одержанні кредитів, у виборі постачальників і покупців, в підборі кваліфікованих кадрів, тощо. Нарешті, воно не вступає в конфлікт із державою і суспільством.

Чим вище економічна стійкість підприємства, тим вище його конкурентоспроможність, тим більше воно незалежно від несподіваної зміни ринкової кон'юнктури і, отже, тим менше фактор ризику виявиться на краю банкрутства.

1.3 Системний підхід до забезпечення конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості

Глибокі зміни в політичній, економічній, соціальній сферах, що відбуваються в Україні, спрямовано на становлення ринкової економічної системи. Змінюється зміст організаційних, управлінських, соціально-економічних відносин на рівні підприємства. Підприємствам доводиться діяти у конкурентному середовищі, знаходити і розширювати свою «нішу» на ринку

товарів, опанувати новий етап економічної поведінки, постійно підтверджувати свою конкурентоспроможність.

Науковець Л. С. Шевченко вважає, що конкурентоспроможність підприємства – це досягнення високих показників у господарчій діяльності, забезпечення ефективного використання власних ресурсів [202]. Системний підхід дозволяє зрозуміти необхідність і сутність конкурентоспроможності підприємства.

Системний підхід вимагає чіткої науково обґрунтований методологічний апарат, ядром якого має стати стратегія розвитку підприємства, з побудовою різноманітних моделей поведінки як усієї системи в цілому, так і окремих підсистем.

У сучасній літературі під системою розуміють організовану множину взаємопов'язаних компонентів та елементів, що взаємодіють між собою й зовнішнім середовищем у процесі досягнення поставленої мети [187].

Усі підприємства з позицій системного підходу є:

- соціотехнічними системами, по-скільки об'єднують соціальні (люди, структура, завдання культура) і технічні (засоби виробництва, технологія) компоненти;

- підприємство є відкритою системою, що постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем:

- а) отримують з неї ресурси («входи») свого функціонування – інформацію, матеріали, капітал, людські ресурси;

- б) після переробки ресурсів у продукцію («виходити») представляють останні в зовнішнє середовище;

- у своїй більшості є складними системами. Вони складаються із взаємозалежних підсистем (підрозділів, відділів тощо), які в свою чергу можуть мати власні більш дрібні підсистеми, що перебувають один з одним в організаційних відносинах;

- бути розвиваючими системами [229].

Система виробничої діяльності підприємства називається операційною, є центральною ланкою будь-якого підприємства з виробництва продукції. Вона складається із трьох підсистем:

- переробної (переробка вхідних величин у вихідні результати);
- забезпечення переробної підсистеми;
- планування і контролю (отримання інформації із зовнішнього і внутрішнього середовища про стан переробної підсистеми і підсистеми забезпечення, обробка цієї інформації і прийняття рішення про те, як повинна працювати переробна підсистема [141, 50].

На сучасному етапі розвитку галузі машинобудування ведеться посилена конкурентна боротьба. Конкуренція між підприємствами – суперниками відбувається як на ресурсних ринках – за природні, трудові, фінансові ресурси, так і на ринках готової продукції. На даний момент міжгалузєва конкуренція машинобудування знаходиться у незадовільному стані, що пояснюється нестабільною політичною ситуацією в Україні, відсутністю дотацій, чітких загальноекономічних засад. В наслідком цього у підприємств машинобудування відсутні стійкі конкурентні переваги порівняно зі світовими виробниками, які розглядаються нами як результат діяльності підприємства, а не як результат державної підтримки. За таких умов, важливого значення набуває оцінка власного конкурентоспроможного стану, освоєння сучасних ринково-орієнтованих методів управління та підвищення рівня економічної стійкості. Отже, головним напрямком посилення власних позицій на світових ринках здійснюється через забезпечення конкурентоспроможності підприємства на основі забезпечення його економічної стійкості. У зв'язку з цим у науковій літературі використовується словосполучення “стійка конкурентоспроможність” [148] та “конкурентостійкість” [48], що свідчить про необхідність досягнення підприємством конкурентних переваг на деякий значний проміжок часу, тобто стійких конкурентних переваг.

В результаті кращих властивостей товару над іншим товаром конкурента, виникають конкурентні переваги. Виходячи з цього можна розглядати

конкурентні переваги як основу формування конкурентоспроможності. З урахуванням того, що конкурента перевага досягається за рахунок випуску унікального виробу, заснованого на власних наукових розробках, то конкурент починає шукати аналог або придумувати щось краще. Тому можна сказати, що якщо підприємство хоче мати конкурентні переваги як явище не короткострокове, то воно повинно буди у постійному пошуку чогось нового та удосконаленого.

Для того, щоб позбутися вказаного недоліку, вводиться поняття “стійка конкурентна перевага”, під якою розуміється результат інноваційної, інвестиційної, виробничої, маркетингової та збутової діяльності підприємства, що ведуть до довгострокового отримання кращих, ніж у конкурентів, результатів роботи підприємства та є основою забезпечення його конкурентоспроможності. Лише постійне вдосконалення всіх сфер діяльності дасть змогу завоювати та утримати споживача. Нестійкі конкурентні переваги можуть зникати або ослаблятися під впливом внутрішніх і зовнішніх змін у діяльності підприємства (наприклад, податкові й тарифні пільги, які можуть бути відмінені у зв'язку зі змінами в податковому законодавстві). Сійкі конкурентні переваги повинні зберігатися в умовах змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, а оскільки основою функціонування машинобудівного підприємства є перетворення ресурсів, то і стійкість конкурентних переваг виникає на основі якості та стійкості ресурсів підприємства до зовнішніх загроз.

Дослідження питання формування стійких конкурентних переваг та їх використання для забезпечення конкурентоспроможності підприємства пов'язане з визначенням споріднених характеристик економічних систем. До близьких за змістом характеристик підприємства можна віднести такі: “конкурентоспроможність”, “ефективність”, “економічна безпека” та “економічна стійкість”.

Однією з необхідних умов економічної стійкості підприємства є його конкурентоспроможність.

Поняття економічної стійкості підприємства часто пов'язують з його конкурентоспроможністю через існування зв'язку «підприємство - конкуренти - ринок», який отримав назву «трикутник конкуренції», тому конкурентоспроможність підприємства необхідно розглядати як сталий успіх на ринку, а економічну стійкість - як основний інструмент його досягнення.

Конкуренція є дуже тонким та гнучким механізмом, який проявляється у швидкому реагуванні підприємства на різноманітні зміни ринкових ситуацій. Конкуренція – одна з існуючих ознак ринків, механізм регулювання виробництва. Конкуренція відображає економічний процес взаємовідношень та взаємозв'язок між виробниками з приводу встановлення ціни, обсягів пропозиції товарів на ринку та споживачами певного товару.

Г.Л. Азоєв під конкуренцією розуміє суперництво на якому-небудь поприщі між окремими юридичними або фізичними особами (конкурентами), зацікавлених в одній і тій же меті [1].

А. Ю. Юданов стверджує, що ринкова конкуренція – боротьба фірм за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, що ведеться ними на доступних сегментах ринку [207].

Р. А. Фатхутдінов говорить, що конкуренція – процес управління суб'єктами своїми конкурентними перевагами для утримання перемоги або досягнення інших цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб у рамках законодавства або в природних умовах. Конкуренція є рушійною силою розвитку суб'єктів і об'єктів керування, суспільства в цілому [186].

Стан конкуренції в галузі залежить від п'яти основних чинників [147]:

- 1) загроза входу нових фірм;
- 2) суперництво існуючих фірм;
- 3) загроза виробництва замінників – товарів чи послуг;
- 4) вплив покупців;
- 5) вплив постачальників.

З метою успішного подолання наведених чинників стратегія конкуренції

спрямована на створення стійкого становища в галузі. Для досягнення цієї мети підприємства розробили багато різних підходів, а найкраща стратегія для окремого підприємства в остаточному підсумку є унікальна конструкція, що визначається конкретними обставинами.

У процесі подолання п'яти чинників конкуренції можна скористатися трьома потенційно успішними загальними стратегічними підходами:

- ✓ найменші сукупні витрати;
- ✓ диференціація;
- ✓ зосередження.

Стратегія контролю над витратами ґрунтується на зниженні витрат на виготовлення власних виробів порівняно з витратами конкурентів. Це досягається шляхом оптимізації усіх частин виробничо-управлінської системи: виробничих потужностей; рівня витрат на сировину, матеріали, енергоносії; продуктивності праці, тобто зорієнтована на високий рівень показників ефективності виробництва. Встановлення завдяки цьому низьких цін може стримати появу нових конкурентів.

Стратегія диференціації передбачає використання елементів унікальності у виробництві та збуті продуктів, які мають цінність для споживачів. Ця додаткова цінність, якої не мають продукти конкуруючих фірм, дозволяє фірмі-виробнику отримувати премію, яка являє собою різницю між ціною, що призначає виробник, та середньою ціною у галузі. Успіх конкурентної стратегії диференціації вимагає відповідності між потребами у диференціації, які мають споживачі, та можливостями фірми забезпечити цю диференціацію.

Диференціація гарантує захист від конкуренції завдяки прихильності покупців до певної марки товару, як наслідок, меншої їх чутливості до ціни. Підприємство, що провело самодиференціацію з метою досягти прихильності покупців, позиціонуватиметься краще щодо замінників, аніж її конкуренти.

Обравши стратегію зосередження, підприємство цілеспрямовано орієнтується на певну групу споживачів, обмежений асортимент продукції або на специфічний географічний ринок. Стратегія ґрунтується на припущенні, що

підприємство, таким чином, спроможне досягти вузької стратегічної мети ефективніше, ніж конкуренти, зусилля яких розпорошується.

Для конкретного підприємства стратегія зосередження являє собою комплекс рішень щодо переліку цільових сегментів, на яких буде працювати фірма, та способу позиціонування товару (послуги) підприємства в кожному з цільових сегментів.

Підставою для проведення виділення сегментів є попередній аналіз ринкового середовища і результати дослідження по вияву споживчих мотивацій [184].

Отримані в процесі сегментування сегменти можуть становити різний інтерес для підприємства. При прийнятті рішення щодо кількості сегментів, які підприємство буде охоплювати своєю діяльністю, можливі три альтернативи:

а) ринок розглядається в цілому як один великий сегмент, тобто не сегментується взагалі;

б) діяльність фірми концентрується на значній кількості або навіть на всіх сегментах ринку і для кожного розробляється свій комплекс маркетингу;

в) з усієї сукупності вибирається один або декілька значних за своїми потенційними можливостями сегментів.

Загальні стратегії також передбачають різні організаційні заходи, процедури контролю та системи винахідництва. Тому для досягнення успіху необхідно дотримуватися однієї із запропонованих стратегій, як першочергової мети. Запропоновані М. Портером загальні конкурентні стратегії мають універсальний характер, оскільки, як показав час, підприємства, котрі сприйняли ці стратегії, досягли успіхів [101].

Завдання конкуренції:

- завоювати ринок у боротьбі за споживача;
- перемогти своїх конкурентів;
- забезпечити одержання сталого прибутку.

Розрізняють такі методи конкуренції [62]:

- На основі критерію підвищення якості товару (нецінова);

- На основі критерію підвищення якості сервісу товару;
- На основі зниження ціни (цінова);
- На основі зниження експлуатаційних витрат у споживача товару;
- На основі використання всіх конкурентних переваг об'єкта або суб'єкта (інтегральна).

Фактори, що впливають на конкурентну боротьбу:

- ✓ Розмір ринку – чим більше, тим сильніше конкуренти;
- ✓ Темп росту ринку – швидкий ріст полегшує проникнення на ринок;
- ✓ Потужності – зайві потужності приводять до падіння цін;
- ✓ Перешкоди для входу або виходу з ринку – бар'єри захищають позицію фірми, їхня відсутність робить ринки уразливими для проникнення туди неконкурентоспроможних новачків;
- ✓ Ціна;
- ✓ Рівень стандартизації товарів – покупці мають перевагу, тому що їм легко переключитися з одного товару на інший;
- ✓ Мобільні технологічні модулі;
- ✓ Вимоги до розмірів необхідних капітальних вкладень – тверді вимоги підвищують ризик, створюють додаткові бар'єри входу – виходу;
- ✓ Вертикальна інтеграція підвищує вимоги до розмірів капіталу, приводить до сильних розходжень у конкурентоспроможності і витратах на виробництво інтегрованих, частково інтегрованих і неінтегрованих фірм;
- ✓ Економія в масштабі – збільшує частку ринку, необхідну для досягнення конкурентоспроможності товару;
- ✓ Швидке відновлення асортименту продукції, що випускається.

Конкурентоспроможність об'єкта визначається стосовно конкретного ринку, або до конкретної групи споживачів, формованої по відповідних ознаках стратегічної сегментації ринку. Якщо не зазначений ринок, на якому конкурентоспроможний об'єкт, це означає, що даний об'єкт у конкретний час є кращим світовим зразком. В умовах ринкових відносин

конкурентоспроможність характеризує ступінь розвитку суспільства. Чим вище конкурентоспроможність країни, тим вище життєвий рівень у цій країні.

Закон конкуренції – закон, відповідно до якого у світі відбувається об'єктивний процес підвищення якості продукції і послуг, зниження їхньої питомої ціни. Закон конкуренції – об'єктивний процес «вимивання» з ринку неякісної дорогої продукції. При цьому він може діяти тривале тільки при наявності якісного антимонопольного законодавства, що регламентує норми, що обмежують монополістичну діяльність, принципи ведення боротьби на ринку, повноваження державних органів по нагляду за дотриманням відповідних правових норм.

Конкуренція на ринку створила дуже складну і важливу проблему для успішної діяльності підприємства – забезпечення стійкого положення на конкурентному ринку.

З розвитком конкуренції виникла необхідність впровадження понять конкурентоспроможність та конкурентоздатність товару і підприємств.

Конкурентоздатність – це характеристика, яка виражає уміння знаходити шляхи для досягнення переваг над іншими об'єктами господарювання.

Конкурентоспроможність – комплексна характеристика, яка характеризує вміння підприємства перевершити свого конкурента при наявності впливу на нього внутрішніх та зовнішніх факторів.

Часто поняття конкурентоздатність та конкурентоспроможність ототожнюють. Хоча вони і мають спільні характеристики, все ж таки існують і відмінності. Конкурентоздатність відображає майбутні можливості виживання на ринку, а конкурентоспроможність відображає сучасне положення підприємства.

Багато авторів у своєму розумінні поняття «конкурентоспроможність» базуються на теорії конкурентної переваги М. Портера, у відповідності до якої конкурентоспроможність підприємства, як відносна категорія, може бути оцінена у межах груп підприємств, які належать до однієї галузі [147; 149].

Одним з найпоширеніших є визначення, яке дає М. Єрмолов: «Конкурентоспроможність виробника представляє собою відносну характеристику, яка відображає відмінності процесу розвитку даного виробника від виробників конкурентів як за ступенем задоволення своїми товарами чи послугами конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності». Тобто підприємству слід знайти такі конкурентні переваги, використання яких дозволить йому досягти високого рівня конкурентоспроможності та підтримувати його протягом тривалого періоду часу.

Деякі автори, трактуючи конкурентоспроможність підприємств, простежують зв'язок з такою ознакою конкуренції, як суперництво, боротьба за досягнення найкращого результату. Так, М.Гельвановський вважає, що конкурентоспроможність – володіння властивостями, які створюють конкурентні переваги для підприємства [32]. При цьому підприємство має піклуватися про те, щоб постійно покращувати ці властивості, щоб завжди бути попереду конкурентів, тому що кожна властивість, яка дає перевагу, рано чи пізно буде перейнята конкурентами.

Р. А. Фатхутдінов зазначає, що конкурентоспроможність – це властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення ним конкретної потреби у порівнянні з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку [186]. Конкурентоспроможність визначає здатність витримувати конкуренцію у порівнянні з аналогічними об'єктами на даному ринку.

Звертаючись до досліджень М. Портера, слід зазначити, що стратегія досягнення конкурентних переваг не може залежати тільки від прийнятого рішення (мінімізація витрат – диференціація продукції). Вона визначається профілем підприємства, віднесенням його до первинного чи вторинного сектора економіки.

У первинному секторі головний чинник успіху – стандартизація діяльності. Конкурентоспроможність тут визначається ціною продукції, а рівень

менеджменту – здатністю керувати витратами.

У вторинному секторі головні чинники успіху полягають у здатності задовольняти споживачів. Конкурентоспроможність визначається ціннісними з погляду покупця характеристиками, а рівень менеджменту – здатністю розробляти, виробляти і реалізовувати продукцію, що відповідає ринковим вимогам.

Під конкурентоспроможністю розуміється також «можливості підприємств запропонувати товар, який відповідає певним вимогам покупця, тобто визначеної якості, у необхідній кількості, у необхідні терміни та за більш сприятливих умов постачання, ніж конкуренти» [18].

Дане визначення розкриває одну із головних складових конкурентоспроможності підприємства – це конкурентоспроможність товару, яка характеризує ступінь відповідності товару - попиту на нього з боку споживачів. Основним завданням конкурентоспроможності підприємства є підвищення рівня конкурентних переваг за рахунок ефективного використання ресурсів, що дасть змогу не лише у покращенні якості товару, а й підвищенні показника продуктивності та прибутковості, ось чому дане визначення більше підходить для товару, а не для підприємства в цілому.

Категорія «конкурентоспроможності підприємства» взаємопов'язана та взаємозалежна з конкурентоспроможністю товару. Даний зв'язок пояснюється тим, що конкурентоспроможність продукції виступає обов'язковою умовою конкурентоспроможності підприємства, яка дасть змогу зайняти вигідні конкурентні переваги.

Відповідно до одного з найбільш поширених визначень конкурентоспроможності продукції представляє собою «сукупність якісних та кількісних характеристик товару, які забезпечують задоволення конкретної потреби покупця» [61]. Недоліком цього визначення є його спрощеність і, як наслідок – неоднозначне трактування.

Інше визначення розглядає конкурентоспроможність як ступінь відповідності конкретного товару в кожен певний момент часу вимогам

обраного ринку за технічними, економічними та іншими характеристиками. Перевагою цього визначення є врахування фактору часу.

В інших роботах категорія «конкурентоспроможність продукції» розглядається з позиції порівняльного аналізу. Так, конкурентоспроможність розуміється як характеристика товару, в якій відображається його відмінність від товару конкурента за ступенем відповідності конкурентній суспільній потребі і за витратами на її задоволення [160].

Цей підхід не дозволяє визначити позицію даного виду продукції відносно конкуруючого аналогу, в конкретний момент часу і в конкретній ситуації. Конкурентоспроможність продукції при цьому може бути визначена та оцінена тільки шляхом зіставлення з обраним для порівняння товаром.

Заслуговує на увагу визначення, яке запропонувало дослідницька організація European Management Forum, у відповідності до якого під конкурентоспроможністю розуміється «реальна і потенційна спроможність компаній проектувати, виготовляти та збувати в тих умовах, в яких їм доводиться діяти, товари, які за ціновими і неціновими характеристиками в комплексі є більш привабливими для потреб, ніж товари конкурентів».

Під конкурентоспроможністю товару (продукції) розуміється все те, що забезпечує йому переваги на ринку, сприяє успішному збуту товару в умовах конкуренції. Конкурентоспроможність товару проявляється тільки на ринку в момент обміну (реалізації) і визначається покупцем, який придбає продукцію, визначаючи її відповідність його потребам.

Потреби покупців на різних ринках неоднакові: конкурентоспроможна на одному ринку продукція може не знайти збуту на іншому, тому оцінка рівня конкурентоспроможності товару завжди пов'язана з визначенням ринком.

Конкурентоспроможність продукції є обов'язковою умовою конкурентоспроможності підприємства, що означає, що між ними існує тісний зв'язок та взаємозалежність [194].

Знаходячись у взаємозв'язку конкурентоспроможність товару та підприємства мають свої відмінності:

1. Конкуреноспроможність підприємства оцінюється протягом всього періоду функціонування фірми і охоплює зміну багатьох видів продукції, а конкуреноспроможність товару визначається лише життєвим циклом продукції, що виробляється, тобто є короткостроковим показником.

2. Конкуреноспроможність підприємства оцінює всю номенклатуру яка випускається, а конкуреноспроможність продукції кожний її вид.

3. Конкуреноспроможність підприємства цікавить самого виробника для того, щоб визначити раціональність виробничо–економічної діяльності, стати більш стійким на ринку та досягти поставленої мети, а конкуреноспроможність продукції отримує своє визнання на ринку споживачем, якого цікавить якість та ціна виробу.

Виходячи з вище викладеного стає очевидним той факт, що конкуреноспроможність підприємства представляє собою більш широкую системну категорію, до складу якої входить підсистема конкуреноспроможності товару, яка є обов'язковою умовою стійкої конкурентної позиції. На рівень конкуреноспроможності організації впливає не лише виробни високої якості, а й ступінь науково – технічного прогресу, використання нових відкриттів, сучасна автоматизація засобів виробництва.

Визначення конкуреноспроможності як реальної і потенційної можливості підприємств в існуючих для них умовах проектувати, виготовляти та збувати товари, які за ціновими та неціновими характеристиками є більш привабливим для них, ніж товари конкурентів, також характеризує конкуреноспроможність товару [103].

У відповідності до іншого підходу конкуреноспроможність підприємства трактується як «рівень його компетентності відносно до інших підприємств-конкурентів за таким параметрами, як технологія, практичні навички та знання персоналу, рівень стратегічного і поточного планування, якість (систем управління, виробництва, продукції), комунікації». Це трактування носить більш конкретний характер, визначаючи критерії оцінки, однак за своєю суттю обидва підходи є близькими та базуються на позиції зіставлення підприємств,

що конкурують чи за відмінностями процесу розвитку, чи за рівнем компетенції.

Градов А. та інші визначає конкурентоспроможність підприємства як «її порівняльну перевагу по відношенню до інших підприємств даної галузі у державі чи за її кордонами» [40]. Позитивним у такому підході є те, що він передбачає використання переваги виробника не тільки на внутрішньому ринку, а й на зовнішньому. Негативною стороною визначення є незрозумілість того, в яких сферах підприємство досягає переваг.

Більшість вчених узагальнюють поняття конкурентоспроможності, як сукупність різних здібностей виробничо-господарської діяльності суб'єкта господарювання, що обумовлюють його конкурентні переваги у боротьбі з конкурентами за споживача [1; 6; 27; 57; 66].

Автори Должанський І.З., Загорна Т.О. та Удалих О.О. вважають, що конкурентоспроможність підприємства необхідно розглядати як цілісну систему безперервно взаємодіючих факторів та характеризує ступінь посилення ринкових позицій у конкурентній боротьбі на тривалий проміжок часу [55].

Особливу увагу необхідно приділити здатності об'єкта господарювання швидко реагувати на вимоги зовнішнього середовища шляхом приведення у відповідність своє внутрішнє середовище. При такому підході конкурентоспроможність виступає не тільки як результат, але і як процес, який представляє собою системну категорію, що потребує детального дослідження (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Визначення структурно-логічної сутності поняття «конкурентоспроможність»

Автор	Визначення	Ключова ознака
1	2	3
Винокуров В.А. [25]	Здатність вести успішну конкурентну боротьбу, протистояти їй; конкурентоспроможність визначають як порівняльні конкурентні переваги підприємства відносно до тих, що діють на даному ринку	здатність
Забелин П.В., Моисеева Н.К. [66]	Здатність підприємства приносити питомий прибуток на вкладений капітал не нижче заданого	здатність

Продовження табл. 1.4

1	2	3
Юданов А.Ю. [207]	Здатність підприємства виробляти та реалізувати конкурентоспроможну продукцію; конкурентоспроможність залежить від загальної ефективності його діяльності та визначається досконалістю ресурсів підприємства, що використовують у його діяльності	здатність
Люкшинов А.Н. [95]	Здатність підприємства протистояти іншим підприємствам, вести з ними успішну боротьбу за ринки збуту товарів та послуг	здатність
Попов С.А. [146]	Здатність організації добиватись своїх цілей в умовах ринку, на якому з аналогічними цілями діють інші організації	здатність
Немцов В.Д., Довгань Л.Є. [127]	Властивість об'єкту, яка характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення їм конкретних потреб у порівнянні з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку; конкурентоспроможність визначає здатність витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на даному ринку	властивість
Воронкова А.Э. [28]	Властивість суб'єкту ринкових відносин, яку він знаходить у процесі конкуренції, що дозволяє йому зайняти достойне місце у ринковому господарстві для розширеного виробництва та передбачає покриття усіх витрат виробництва та отримання прибутку від господарської діяльності	властивість
Качалина Л.Н. [73]	Властивість об'єкта, яка характеризує ступінь відповідності техніко-функціональних, економічних, організаційних та інших характеристик об'єкта вимогам споживачів, визначає частку ринку, яка належить даному об'єкту, і перешкоджає перерозподілу цього ринку на користь інших об'єктів	властивість
Тищенко А.Н., Головко О.С. [180]	Спроможність підприємства до отримання енергійного ефекту від раціонального використання конкурентних переваг, які воно має та знов створює в процесі реалізації розвитку	спроможність
Емельянов С.В. [64]	Потенційна або реалізована спроможність забезпечувати залучення в господарський обіг (експлуатацію) власних або залучених активів (цінностей), які можуть стати конкурентними перевагами	спроможність
Калужнова Н.Я. [72]	Спроможність виявляти, створювати й використовувати конкурентні ресурси раніше за інших	спроможність
Гібсон Дж.Л., Іванцевич Д.М., Доннелли Д.Х. [33]	Вміння організації зберігати свої позиції на обраних нею ринках	вміння
Тридід О.М. [181]	Оцінка внутрішнього потенціалу (стану) підприємства відносно конкурентів	оцінка
за ред. Точиліна В.О. [158]	Обумовлені економічними, соціальними й політичними факторами позиції країни або товаровиробника на внутрішньому і зовнішньому ринках	позиції

Продовження табл. 1.4

1	2	3
Іванов Ю.Б. [69]	Відносна категорія, яка відображає відмінності розвитку даного підприємства від конкурента як за ступенем задоволення своєю продукцією суспільної потреби, так і за ефективністю виробничо-господарської діяльності. Це спроможність виробничо-економічних систем змінювати траєкторію розвитку в процесі адаптації до змін у зовнішньому середовищі з метою збереження, розвитку існуючих чи створення нових конкурентних переваг	відносна категорія
Білорус О., Мацейко Ю.[15]	Динамічний процес, де кожний конкурує з кожним	процес

На наш думку, конкурентоспроможність підприємства – це комплексна характеристика, яка визначає більш вигідні позиції на ринку від позицій конкурента, що досягається розробкою більш вдосконаленої продукції, у якій цінова і нецінова складові будуть привабливішими від продукту-аналога конкурента.

Конкурентоспроможність підприємства є короткостроковою характеристикою, адже воно буде конкурентним доти - доки підприємство суперник не винайде кращий товар аналог. Для того, щоб фірма була конкурентною у довгостроковому періоді, їй необхідно постійно бути в тонусі і швидко реагувати на зміни зовнішніх і внутрішніх факторів. Підприємство, яке знаходиться в безперервному пошуку нових ідей буде мати довготривалі конкурентні переваги.

Будь яка організація повинна орієнтуватися на удосконалення уже існуючого та розробку чогось зовсім нового більш вигідного і собі, і споживачу, це надасть змогу підвищити рівень конкурентоспроможності та досягти основної мети підприємства – отримання високих прибутків [163].

Досягнення та утримання підприємством бажаних конкурентних переваг залежать від здатності фірми протистояти зовнішнім, внутрішнім, соціальним та фінансовим факторам, уміння адаптуватися до змін та швидко повертатися у стан початкової рівноваги, що забезпечується економічною стійкістю на основі його конкурентоспроможності.

Економічна стійкість як система характеризується наявністю механізмів саморегуляції, завдяки яким безперервно відбуваються процеси пристосування, що зумовлюють вирівнювання попиту і пропозиції, витрат і доходів тощо й тим самим забезпечують стійкий розвиток [126].

Конкурентоспроможність підприємства є комплексною характеристикою, системність якої проявляється через вплив на неї певних факторів. Серед головних чинників, які забезпечують конкурентоспроможність підприємства є кваліфікація та інтелект власного персоналу. Кадри є важливим капіталом фірми, де кожен із суб'єктів володіє власною, притаманною лише йому, конкурентною перевагою [175]. Від правильного підбору та розстановки трудових ресурсів залежать результати господарської діяльності підприємства.

Не менш важливим фактором, який має значний вплив на рівень конкурентоспроможності фірми є конкурентоспроможність товару. Якщо підприємство має продукцію вищої якості, нижчою ціною реалізації та собівартістю ніж у конкурента, то організація матиме значні конкурентні переваги. Підприємству необхідно розширювати свій асортимент, покращувати цінову політику. Використання науково – технічного прогресу надає змогу скоротити ресурсо- та енергомісткість виробництва, що надає змогу зменшити собівартість та підвищити якість продукції. На конкурентоспроможність фірми також впливає імідж виробника, переваги в гарантійному та післягарантійному обслуговуванні.

Фінансовий фактор конкурентоспроможності є передумовою виникнення всіх внутрішніх елементів конкурентоспроможності підприємства, який визначається фінансовою політикою підприємства, наявністю інвестицій, а також нормами рентабельності і прибутковості продукції [45].

Організація ефективної системи фінансових чинників передбачає здатність підприємства за допомогою раціоналізації структури капіталу, інтенсифікації власних фінансових ресурсів, розвитку інвестиційних чинників розподіляти й перерозподіляти доходи і нагромадження з метою збільшення функціонуючого капіталу підприємства в цілому.

Чинники конкурентоспроможності підприємства у сфері постачання визначають можливість отримати вчасно необхідну сировину і матеріали за вигідними цінами. Підприємству необхідно шукати шляхи для підписання вигідних договорів на купівлю товарно - матеріальних цінностей.

Висока конкурентоспроможність товару та стійкі конкурентні переваги позитивно вплинуть на конкурентоспроможність підприємства, в свою чергу це підвищить показники галузі. Конкурентоспроможність галузі позначиться не лише на конкурентоспроможність країни, а й на конкурентоспроможність національної економіки вцілому.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження конкурентоспроможність машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості можна представити як систему взаємозв'язаних елементів, що функціонує під впливом зовнішнього середовища (рис. 1.6).

Рис. 1.6 - Схема забезпечення конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості (системний підхід)

Кожен з елементів схеми може бути деталізованим (наприклад, інформаційне забезпечення з блоку «Підсистеми вхідної інформації» включає: аналіз стану конкуренції на ринку, стану машинобудівної галузі, кон'юнктури ринку, інвестиційного клімату і т.п.).

Отже, ефективне управління конкурентоспроможністю можливе за умови дотримання принципу системності, який проявляється через фактори конкурентоспроможності, визначення конкурентних переваг. Фактори конкурентоспроможності повторюються для кожного суб'єкта конкурентних відносин з певною мірою впливу, оскільки кожний рівень ієрархічної структури конкурентоспроможності є взаємозалежним, взаємопроникаючим та взаємодоповнювальним.

Висновки до розділу 1

Машинобудування є однією з найбільш важливих галузей промислового комплексу, а його продукція стає основою для функціонування багатьох інших галузей. Якою б важливою не була роль іншої галузі промислового комплексу, лише все більш глибока переробка іншої сировини за допомогою машин відкриває можливість для задоволення потреб сучасного суспільства.

Від рівня розвитку машинобудування залежать найважливіші питомі показники валового внутрішнього продукту країни (матеріаломісткість, енергоємність і т.д.), продуктивність праці в галузях господарства, рівень екологічної безпеки промислового виробництва і обороноздатність держави. Рівень промислового розвитку будь-якої країни залежить саме від стану машинобудівної галузі, оскільки ця галузь характеризується наявністю сучасної складної виробничої технології, відповідної їй устаткування, високоосвічених інженерно-технічних кадрів і науково-технічного потенціалу, висококваліфікованих робочих, технічної науки і, нарешті, вагомого фінансового капіталу.

Проведений аналіз сучасного стану машинобудування в Україні, який характеризується складністю та високим рівнем динамічності, дозволив обґрунтувати нагальну потребу для кожного суб'єкта господарювання в цій галузі в постійному поліпшенні його конкурентоспроможності власними силами.

Дослідження показали, що необхідною умовою для успішного функціонування підприємства є його економічна стійкість. З урахуванням розглянутих матеріалів, дано авторське визначення категорії «економічної стійкості підприємства» – це системоформуючі відносини, які відображають збалансований стан економічних ресурсів, що забезпечують стабільне функціонування підприємства і здатність до розширеного відтворення в тривалій перспективі з урахуванням факторів ризику.

Проведений аналіз дозволив уточнити визначення «конкурентоспроможності підприємства» – це комплексна характеристика, яка визначає більш вигідні позиції на ринку від позицій конкурента, що досягається ефективним управлінням процесом виробництва, персоналом, використання науково – технічного прогресу, розробкою більш вдосконаленої продукції та відповідності ціни і якості товару.

Досягнення та утримання підприємством бажаних конкурентних переваг залежать від здатності протистояти зовнішнім, внутрішнім, соціальним та фінансовим факторам, уміння адаптуватися до змін та швидко повертатися у стан початкової рівноваги, що забезпечується економічною стійкістю на основі його конкурентоспроможності. Виявлено головні чинники, які забезпечують конкурентоспроможність підприємства: конкурентоспроможність продукції, що виробляється, кваліфікація та інтелект власного персоналу, рівень впровадження науково-технічного прогресу, наявність інвестиційного капіталу.

Забезпечення конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості є надзвичайно важливим та складним завданням, оскільки і економічна стійкість підприємства, і його конкурентоспроможність є узагальнюючими характеристиками підприємства, для опису яких

використовується значна кількість чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

Основні положення розділу I відображені у таких наукових працях автора [100; 101; 103].

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ

2.1 Особливості управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства

В попередніх параграфах нами розкрита актуальність та необхідність вирішення проблем формування економічної стійкості вітчизняних підприємств, що обумовлено періодичністю криз в економічних системах.

Саме достатній рівень економічної стійкості об'єкта дозволяє досягти та зберегти необхідні результати діяльності за умови кон'юнктурних коливань.

Економічна стійкість являє собою здатність зберігати відповідні властивості, що притаманні окремому досліджуваному об'єкту по відношенню до невизначеності окремих факторів, що чинять вплив на даний об'єкт [133].

В даному дисертаційному дослідженні при вивченні економічної стійкості підприємства будемо виходити з постулатів Концепції економічного розвитку, яка акцентує увагу на динамічному, нелінійному характері відносин термінів «стійкість» та «розвиток». А це, як свідчать результати досліджень О. Міхальова [122], дозволяє розглядати «стійкість» як необхідну умову довгострокового розвитку економічного об'єкта при наявності ефективності використання його власних резервів.

Таким чином важливість завдання побудови планової траєкторії розвитку керованого об'єкта обумовлює необхідність впливу на нього з метою збереження його стійкості та приведення в бажаний стан. Такий зовнішній вплив на об'єкт буде являти собою процес управління.

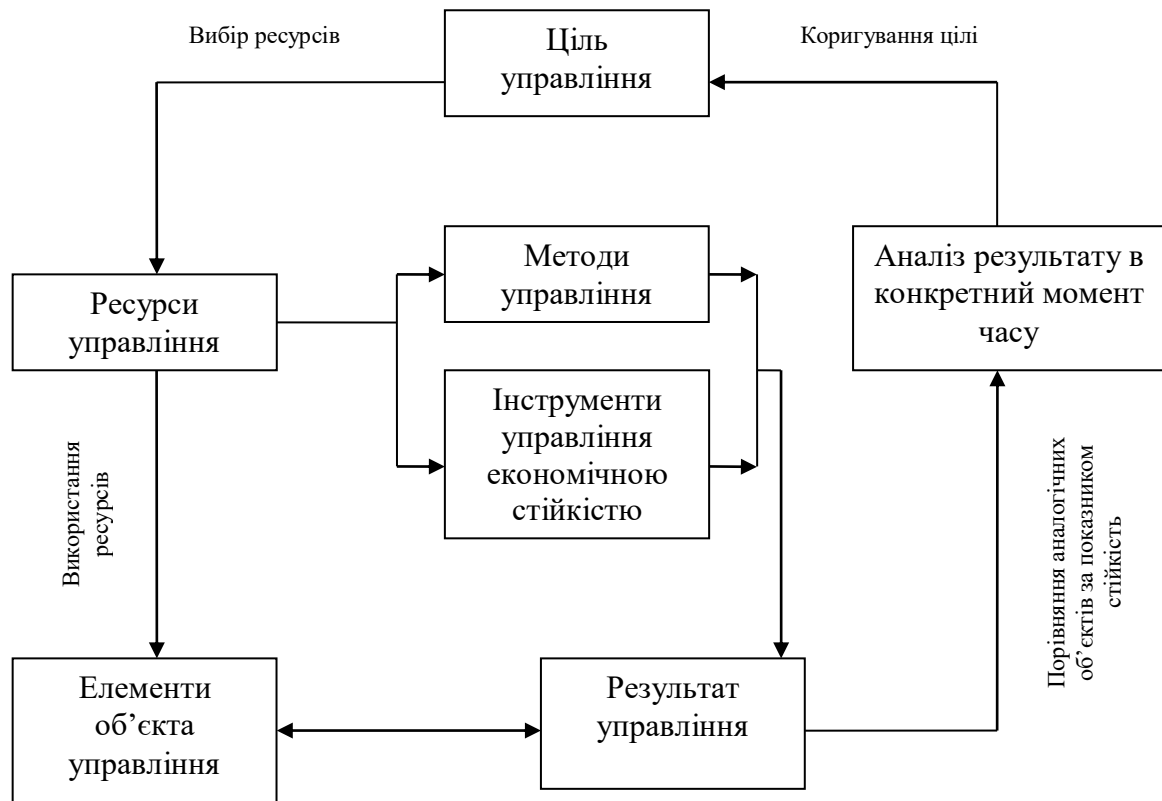
Застосування концептуально загальних принципів управління в цьому процесі є основою постановки проблеми опису факторів, що в цілому

визначають процес координації об'єкта, а саме: ціль управління, початкові умови функціонування об'єкта, внутрішня структура та зовнішнє середовище.

Для побудови ефективного механізму управління економічною стійкістю підприємства визначимо його необхідний контур :

- система управління економічною стійкістю являє собою сукупність взаємопов'язаних частин, що визначено цілями управління;
- первинний стан об'єкта управління є визначальним щодо необхідності застосування до нього конкретних методик управління з метою надання йому динамічності розвитку;
- механізм управління повинен включати визначений перелік інструментів управління, які можуть бути використані для вирішення конкурентних завдань об'єкта в конкретний момент часу;
- об'єкт управління являє собою конкретизований перелік елементів, які будуть змінюватись під впливом інструментів управління;
- власне ресурсне забезпечення є основним фактором формування ефективного механізму управління економічною стійкістю та визначення алгоритму впливу на нього щодо зміни його стану;
- ефективний механізм управління економічною стійкістю повинен включати постійний моніторинг, порівняльний аналіз поточних координат об'єкта управління з аналогічними об'єктами зовнішнього середовища, а також миттєву реакцію щодо динамічності його розвитку та збереження рівноваги порівняно з ними.

Схематично механізм управління економічною стійкістю окремого об'єкта представимо на рис. 2.1.

Джерело: побудовано автором

Рис. 2.1 - Механізм управління економічною стійкістю окремого об'єкта

Як видно з рис. 2.1 саме ціль управління буде являти собою вихідний пункт, що характеризує ідеальний майбутній стан об'єкта управління.

Досягнення окресленої цілі визначаються наявністю ресурсів у об'єкта управління, які, в свою чергу, обумовлюють вибір можливих методів та інструментів управління економічною стійкістю, а їх використання – визначає можливість зміну стану основних елементів об'єкта управління. Все це формує відповідний результат управління, порівняння якого з часовими координатами інших аналогічних об'єктів, а також з вихідною ціллю управління, буде визначати рівень економічної стійкості об'єкта в визначеному середовищі і можливе коригування цілі для надання об'єкту наступного вектору динамічності та рівноваги з позиції збереження його економічної стійкості.

Рисунок 2.1 являє собою загальний орієнтир формування механізму управління економічною стійкістю будь-якого підприємства. В рамках нашого

дослідження більш детально зупинимось на розкритті його складових для машинобудівних підприємств України.

Зміст цілі управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства буде визначатись тими умовами, в яких здійснює свою діяльність об'єкт управління. Головною ціллю управління машинобудівним підприємством повинно бути забезпечення економічної ефективності результатів його діяльності, що є можливим при економічній стійкості підприємства в умовах конкурентної боротьби на ринку.

Вивчення наукових публікацій, присвячених дослідженню «економічної стійкості» [59; 97; 193; 212; 213; 224; 225; 226], дозволяє дійти висновку, що важливою причиною фактора нестійкості в економіці є кредитні гроші або фінансовий менеджмент на підприємстві. Тому можна говорити про те, що поняття економічної стійкості включає фінансову стійкість, кількісний вираз яких для підприємства можна представити через наступні показники, а саме: достатність власного капіталу, достатність рівня рентабельності з врахуванням ризиків, можливість залучення додаткових ресурсів, стабільність доходів, достатність ліквідності.

В цьому сенсі слід відмітити, що головна ціль машинобудівного підприємства, що виражає збереження його економічної стійкості, повинна включати комплексну реалізацію ключових цілей, які можуть розподілятися за відповідними підсистемами підприємства [129]:

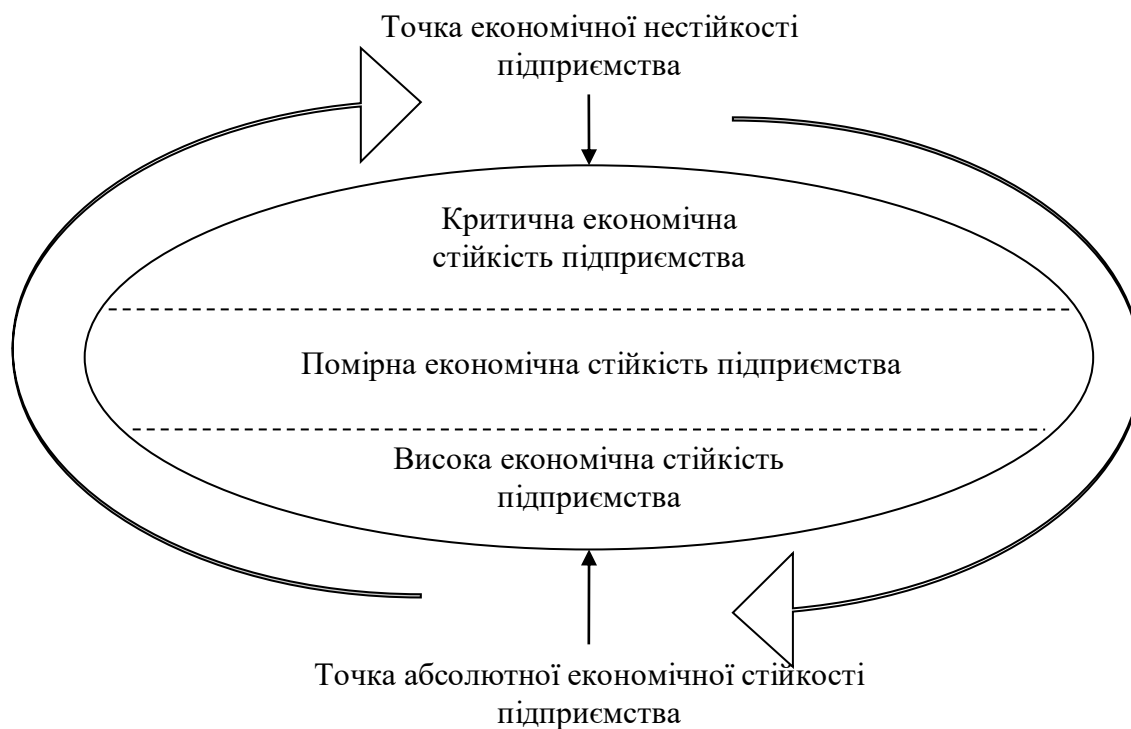
- ціль виробництва. Виробнича політика, пов'язана з регулюванням техніко-технологічних напрямів виробничого процесу на підприємстві. Ця політика окреслює вектор розвитку підприємства в сфері підвищення якості товарів, ресурсозбереження за рахунок впровадження інноваційних технологій. Повинна бути спрямована на підвищення частки інноваційної продукції в загальному випуску, на розвиток та оптимізацію науково-технічного потенціалу у відповідності з пріоритетами та тенденціями структурних змін у машинобудуванні;

- **ціль маркетингу.** Маркетингова політика визначає механізм дослідження ринку, на якому діє підприємство, і подальший напрям формування асортименту продукції, визначення цін на неї для відповідного кола споживачів;
- **ціль фінансова.** Фінансова політика як складова економічної політики підприємства повинна бути спрямована на створення ефективних фінансових потоків, що мали б позитивний вплив на фінансові результати господарської діяльності, а також які б визначали розрахункові відносини, обсяги інвестування, умови випуску цінних паперів;
- **ціль управління персоналом.** Кадрова політика пов'язана з системою усвідомлених та обґрунтованих правил і норм, що приводять людські ресурси в згуртований й відповідальний високопродуктивний колектив у відповідності пріоритетами розвитку підприємства.

Декомпозиція головної цілі машинобудівного підприємства дозволяє зробити висновок, що економічна стійкість, виражаючи внутрішні властивості підприємства, є залежною як від внутрішніх умов, так і від зовнішніх умов того середовища, де здійснює свою діяльність підприємство.

Економічну стійкість машинобудівного підприємства слід розглядати в сукупності з середовищем, де здійснює воно свою діяльність. Оскільки, саме порівняння впливу умов макросередовища та на той чи інший об'єкт дозволять говорити про можливу стійкість підприємства порівняно з іншими суб'єктами господарювання. Таким чином, на наш погляд не можна встановити сталі границі для досягнення відповідного рівня стійкості об'єкта, оскільки ці границі будуть динамічними і напряду будуть залежати від умов макросередовища. І тільки порівняльний аналіз з іншими підприємствами дозволить говорити про рівень економічної стійкості досліджуваного об'єкта.

Схематично представимо залежність економічної стійкості підприємства від макросередовища, в якому воно здійснює свою діяльність (рис. 2.2).

Джерело: побудовано автором

Рис. 2.2 - Економічна стійкість підприємства в макросередовищі, де воно здійснює свою діяльність

Як видно з рисунку 2.2, якщо ми представимо макросередовище у вигляді сфери, то тільки одна точка в цій сфері буде відповідати абсолютній економічній стійкості підприємства (яка є найнижчою в сфері, оскільки підприємство тільки в цій точці буде статичним і буде мати можливість зберігати рівновагу) і буде тільки одна точка, яка характеризує економічну нестійкість підприємства (найвища точка, в якій підприємства буде найбільш нестабільне і матиме найвищий діапазон коливання при динамічній зміні умов макросередовища). Ґрунтуючись на цих припущеннях варто розділити макросередовище умовними контурами, які будуть визначати можливі стани досліджуваного підприємства з позиції рівня його економічної стійкості:

1. висока економічна стійкість;
2. помірна економічна стійкість;
3. критична економічна стійкість.

Отже, для ефективного керування економічною стійкістю підприємства слід визначити координати цих границь, а також координати граничних точок економічної стійкості в конкретному макросередовищі, де здійснює свою діяльність машинобудівне підприємство. Така шкала координат дасть можливість ефективно впливати діяльність досліджуваного об'єкта та коригувати цілі досягнення ним абсолютної економічної стійкості підприємства. Для запровадження ефективного інструментарію оцінки економічної стійкості машинобудівного підприємства, нижче в даному дисертаційному дослідженні ми розглянемо можливість побудови такої шкали [105].

Отже, ціллю управління економічною стійкістю підприємства може бути утримання необхідної економічної рівноваги та мінімізації впливу можливих ризиків на діяльність підприємства в залежності від внутрішніх інтересів менеджменту підприємства та факторів впливу динамічного зовнішнього середовища.

Вивчення економічної стійкості машинобудівного підприємства з окресленого ракурсу дозволяє визначити сутність управління економічною стійкістю. Де головною метою повинно бути досягнення абсолютної економічної стійкості в будь-який момент часу динамічного макросередовища. Сам процес управління економічною стійкістю повинен включати постійну оцінку позиції підприємства в сфері макросередовища (див. рис. 2.2) та визначення шляхів подальшої діяльності, спрямованої на досягнення підприємством точки абсолютної економічної стійкості.

Управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства повинно спиратися на наступні принципи:

1. Принцип адаптивності. Виражається в можливості використовувати машинобудівним підприємством власний корисний досвід щодо збереження своєї економічної стійкості, а також в здатності підтримувати свій тимчасово-рівноважний стан з врахуванням макродинамічних властивостей макросередовища [222].

2. Принцип синергії. Виражається в здатності машинобудівного підприємства за рахунок поєднання реалізації ключових цілей за відповідними підсистемами підприємства досягти абсолютної економічної стійкості [38].

3. Взаємодії та взаємозалежності. Виражається в залежності часового позиціонування машинобудівного підприємства за критерієм «економічна стійкість» виходячи з процесів, що відбуваються в макросередовищі, де воно здійснює свою діяльність [165].

4. Принцип оперативного реагування. Повинен передбачати можливість застосування профілактичних заходів щодо усунення дисбалансу економічної стійкості підприємства при індикативному попередженню [20].

5. Принцип цілеспрямованості. Діяльність машинобудівного підприємства повинна бути підпорядкована певній цілі, яка повинна виражатись в досягненні ним абсолютної економічної стійкості в умовах конкурентної боротьби [165].

6. Принцип надійності. Здатність функціонування підприємства за заданим вектором розвитку протягом запланованого періоду [165].

Застосування даних принципів в управлінні економічною стійкістю машинобудівного підприємства дозволяє розглядати його як об'єкт, здатний адаптуватися до мінливих змін зовнішнього середовища і при цьому такий, що зберігає задані параметри розвитку, що визначають траєкторію досягнення ним абсолютної економічної стійкості в динамічному макросередовищі.

Повертаючись до рисунку 2.1, бачимо, що ефективне управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства повинно передбачати ефективне використання наявних у підприємства ресурсів. Позиція багатьох науковців зводиться до того, що економічна стійкість підприємства визначається збалансованим станом економічних ресурсів, що здатні забезпечити прибутковість та розширене відтворення стійкого економічного росту в перспективі [168, 145, 208, 91, 65, 85, 19, 76, 154].

Огляд наукових праць [61, 114, 206] дозволяє виокремити такі групи ресурсів машинобудівних підприємств за фізичним змістом як матеріальні,

кадрові, інформаційні, фінансові. В рамках розкриття нашої теми дослідження і на основі вищепроведеного аналізу питань управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства будемо вивчати ресурси підприємства з позиції ділення їх на зовнішні та внутрішні, які, в свою чергу, будуть виокремлені в групи у відповідності з ключовими цілями відповідних підсистем машинобудівного підприємства, а саме: маркетингові, фінансові, управлінські, виробничі.

В сучасних умовах господарювання будь-яке машинобудівне підприємство повинно здійснювати ефективне управління маркетинговими ресурсами, які напряду будуть визначати рівень його конкурентоспроможності на ринку [14]. До маркетингових ресурсів машинобудівного підприємства з позиції дослідження проблематики даної теми будемо відносити стратегію розвитку підприємства, спрямовану на досягнення абсолютної економічної стійкості в макросередовищі; рівень конкурентоспроможності на ринку, який визначається ринковою позицією підприємства, базою покупців, діловими відносинами, іміджем та ін.

До фінансових ресурсів машинобудівного підприємства будемо відносити грошові надходження, що перебувають в розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань [24]. Діяльність машинобудівного підприємства з позиції формування абсолютної економічної стійкості напряду буде визначитись можливим обсягом доступних фінансових ресурсів.

Виробничі ресурси машинобудівного підприємства є основою процесу виробництва, який є важливим аспектом конкурентної позиції підприємства на ринку та економічної стійкості в макросередовищі.

Кадрові ресурси напряду пов'язані з результатами управління персоналом на підприємстві, які забезпечують максимальну його продуктивність та використання.

Отже, задачею машинобудівного підприємства при управлінні ресурсами повинен стати їхній оптимальний розподіл, який забезпечить такий вектор

розвитку підприємства, що буде спрямований на досягнення абсолютної економічної стійкості.

Таким чином перефразовуючи висловлювання Р. Гранта [41] зазначимо, що ресурси є джерелом економічної стійкості підприємства, а економічна стійкість – джерело конкурентоспроможності.

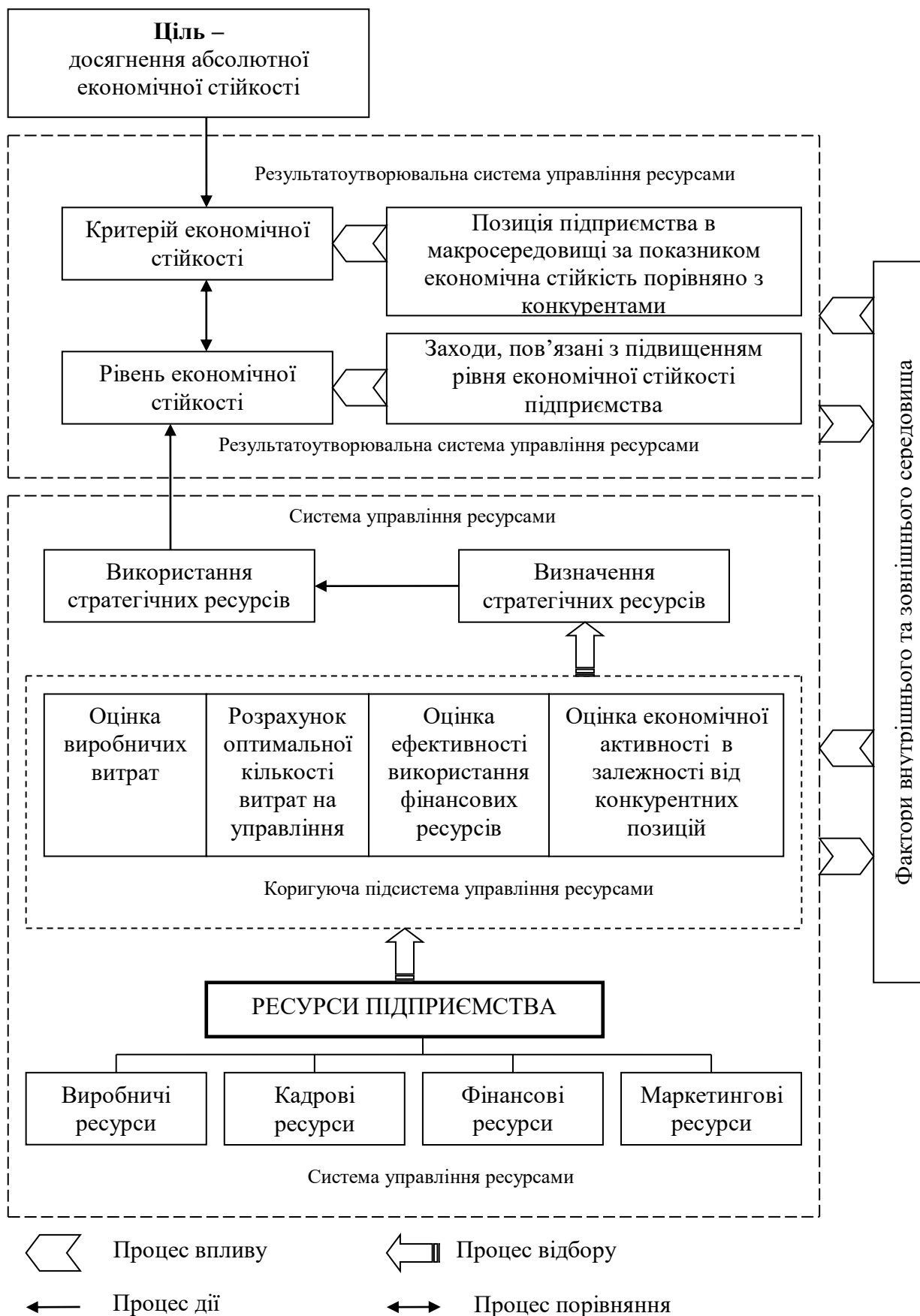
Отже, ресурсний менеджмент підприємства є тим базисом, що забезпечує передумови ефективного функціонування бізнес структури та її економічну рівновагу, формує її конкурентні переваги на ринку. Тому актуальності набуває проблема виявлення напрямків підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом машинобудівного підприємства.

Процес ресурсного забезпечення достатнього рівня економічної стійкості машинобудівного підприємства представимо на рисунку 2.3.

Рисунок 2.3 відображає, що система управління ресурсами на машинобудівному підприємстві повинна бути основою формування рівня економічної стійкості підприємства. Таким чином результатом утворювальною системою функціонування системи управління ресурсами буде виступати саме економічна стійкість підприємства.

Функція системи управління ресурсами повинна зводитись до оптимізації наявних джерел маркетингових, фінансових, виробничих, кадрових ресурсів, вплив на які чинить внутрішні та зовнішні умови діяльності підприємства. Виокремлення в системі управління ресурсами машинобудівного підприємства коригуючої системи, пов'язано, насамперед, з декомпозицією основною цілі діяльності підприємства. Дана підсистема повинна виступати фільтром відбору ресурсів для досягнення економічної стійкості підприємством в залежності з його підсистемними цілями, а саме: мінімізація основних витрат за основними групами і нарощення конкурентної позиції порівняно з іншими конкурентами.

Однією з задач системи управління ресурсами на машинобудівному підприємстві повинно бути визначення достатнього обсягу цих ресурсів та ефективне їх використання для досягнення відповідного результату, який буде виражений через показник «економічна стійкість».

Джерело: побудовано автором

Рис. 2.3 - Взаємозв'язок системи управління ресурсами підприємства та її результатуотворювальної системи економічної стійкості

Даний результат повинен бути порівняний з еталонним критерієм економічної стійкості, який визначається стратегією розвитку підприємства в залежності від конкурентної позиції об'єкта в макросередовищі. Зважаючи на те, що макросередовище є динамічним і конкурентна позиція підприємства буде мінливою, можна констатувати факт неперервності пошуку та використання оптимального обсягу наявних ресурсів підприємства для досягнення абсолютної економічної стійкості.

Динамічність цього процесу буде викликана постійним впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства [71]. Серед таких факторів будуть зовнішні відносини підприємства з соціальними групами, з державними структурами, з партнерами, з бізнес-структурами, з конкурентами, а також внутрішні умови, що визначені інноваційною спрямованістю підприємства, мотивацією персоналу, платоспроможністю, ліквідністю ресурсів та ін.

Зазначимо, що система управління ресурсами та її результатоутворювальна система будуть чинити зворотній вплив на середовище, в якому здійснює свою діяльність підприємство. Це, насамперед, буде викликано фактом зміни економічної стійкості підприємства, і як наслідок зміною конкурентної його позиції на ринку. Що буде збуджуючим фактором для динамізму його основних конкурентів. Використання відповідних же ресурсів в конкретний момент часу в системі управління ресурсами машинобудівного підприємства буде викликати переформатування відповідних джерел пошуку та використання ресурсів в майбутньому, а це є зміною внутрішнього середовища діяльності підприємства.

Даний ракурс вивчення проблематики формування абсолютної економічної стійкості підприємства в макросередовищі в залежності від його конкурентної позиції там, а також обрання базою для цього формування – ресурсів, дозволяє застосувати основні постулати ресурсного підходу як ключового напрямку досягнення економічної стійкості.

Основи ресурсного підходу відображені в працях Дж. Барні, Б. Вернерфельта, Р. Гранта, К. Прахалад, Е. Пенроуз, Д. Рикардо, Д. Дж. Тіса, Г. Хемел, Й. Шумпетера [179, 192, 205, 214, 221, 228]. Серед вітчизняних науковців, що займаються дослідженням домінантної ролі ресурсів в діяльності підприємства є І. Божко, А. Воронкова, В. Гава, Н. Довгаль, І. Должанський, Т. Загорна, О. Кавчиш, В. Каліцька, С. Кириченко, О. Коваленко, О. Кривда, П. Круш, В. Онищенко, Р. Тульчинський, С. Тульчинська, О. Удалих, Т. Шталь та ін. [9, 10, 26, 51, 52, 55, 78, 89, 131, 204].

В нашому випадку ресурси будемо розглядати як фактори діяльності підприємства, що залучаються для досягнення відповідного результату, який виражений через показник економічної стійкості. Тому в подальшому при оцінці економічної стійкості машинобудівного підприємства будемо виходити з показників оцінки ефективності використання ресурсів за їх основними групами: фінансові, кадрові, маркетингові, виробничі.

Взаємозв'язок економічної стійкості та кількості відповідних ресурсів можемо представити наступним чином:

$$EC = f(B, \Phi, K, M), \quad (2.1)$$

де В – виробничі ресурси; Φ – фінансові ресурси; К – кадрові ресурси; М – маркетингові ресурси.

В цьому сенсі постає проблема висвітлення тих показників, що характеризують відповідний ресурс машинобудівного підприємства. Розв'язок даної проблеми буде проведений нами нижче і буде сприяти коректній оцінці економічної стійкості досліджуваного об'єкта в його макросередовищі.

Ресурси мають особливі якості, які згідно Дж. Барні виявляються у наступних вимогах [214]:

- 1) Цінність. Повинна визначатись в залежності від галузевої належності фірми.
- 2) Рідкість. Передбачає складність купівлі-продажу ресурсу.
- 3) Неможливість імітації за рахунок аналога.

- 4) Відсутність цінних еквівалентних аналогів, яким не присутні характеристики рідкості та неможливості імітації.

Виходячи з цих вимог до ресурсів підприємства, можна зазначити, що унікальність ресурсу (тобто неможливість його вилучення та повторення іншим підприємством) є визначальною характеристикою місцезнаходження підприємства в макросередовищі (див. рис. 2.2) за критерієм економічної стійкості.

В найбільшій мірі унікальність буде притаманною для кадрових та маркетингових ресурсів підприємства, тобто тих компетенцій ресурсів, що не можуть бути розподілені ринком між іншими підприємствами і в подальшому ними використані.

Таблиця 2.1

Результати діяльності вітчизняних підприємств та ефективність використання ними економічних ресурсів, кінець 2015 року

Вид промислової діяльності	Відношення обсягу випуску промислової продукції до кількості найманих працівників	Відношення обсягу випуску промислової продукції до оборотних активів	Відношення обсягу випуску промислової продукції до оборотних активів	Відношення чистого прибутку до обсягу випуску промислової продукції
Добувна промисловість	391,8186	1,494026	2,038145	0,098164
Переробна промисловість	568,6683	3,127302	2,15262	0,04307
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	936,0847	4,939485	2,582829	0,037999
легка промисловість	158,3279	3,316937	2,724059	0,061538
виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	618,542	4,230965	4,90553	0,038629
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	642,7835	4,514276	4,666259	0,068981
хімічна та нафтохімічна промисловість	646,4838	3,776765	2,082622	0,030157
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	119,1767	0,473702	0,449852	0,109781
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	744,9731	2,919578	4,457494	0,027888
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	836,3447	2,675241	2,069508	0,032695
машинобудування	189,3572	1,946078	1,035502	0,087141

Продовження таблиці 2.1

Вид промислової діяльності	Відношення обсягу випуску промислової продукції до кількості найманих працівників	Відношення обсягу випуску промислової продукції до необоротних активів	Відношення обсягу випуску промислової продукції до оборотних активів	Відношення чистого прибутку до обсягу випуску промислової продукції
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	35,5322	0,407089	0,207672	0,033921
виробництво електричного устаткування	145,7762	1,68139	1,036978	0,054866
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	272,7143	1,796276	0,915294	0,093081
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	355,1563	0,242483	0,447744	0,10302
виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	799,2691	0,054065	0,049956	0,040124
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	800,1228	2,545804	4,700822	0,017904
В цілому по промисловості	580,7012	2,662501	2,460171	0,042404

Джерело: розраховано автором за матеріалами Державної служби статистики України

Ефективність використання економічних ресурсів машинобудівними підприємствами України порівняно з іншими підприємствами вітчизняної промисловості наведена в таблиці 2.1. З таблиці можна бачити, що машинобудівні підприємства неефективно використовують свій кадровий потенціал, оскільки вихід продукції на одного працівника є найнижчим в Україні саме у виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції. Це ж стосується і використання оборотних активів машинобудівними підприємствами, які дають мінімальний ефект на загальний обсяг випуску продукції машинобудування порівняно з іншими видами промисловості. Використання ж необоротних активів машинобудівними підприємствами України є задовільним і перевищує середній показник в цілому по промисловості. Взагалі потрібно зазначити, що машинобудівні підприємства України мають досить значний резерв підвищення ефективності

використовуваних ними економічних ресурсів, і при реалізації цього резерву машинобудівні підприємства значно підвищують свої конкурентні позиції серед промислових підприємств, які є і так досить високими, про що свідчить показник «відношення чистого прибутку до обсягу реалізованої продукції» .

Для детального опису ефективності використання машинобудівними підприємствами економічних ресурсів використаємо підхід, запропонований Г. Клейнером, що ґрунтується на дослідженні системного ресурсу [75]. Згідно даного підходу: «Системний ресурс формується з економічних систем чотирьох типів – об’єктних, проектних, процесних та середовищних ...». При вивченні нашої проблеми будемо розуміти:

- під об’єктним ресурсом машинобудівного підприємства – відповідні відділи на підприємстві, керівництво та працівники, головною функцією яких є випуск максимального обсягу продукції машинобудування;

- під середовищним ресурсом – нормативно-правові умови діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств, які створюються державними органами влади та визначаються законодавчою системою країни;

- під процесним ресурсом машинобудівного підприємства – можливість використання інноваційних технологій, які забезпечують економічний рост та стійкість підприємства;

- під проектним ресурсом – диверсифікованість випуску машинобудівної продукції, що дозволяє підприємству займати стійкі конкурентні позиції на різних ринках збуту своєї продукції.

Г. Клейнер зазначає, що об’єктний та середовищний ресурси переносять свою вартість на результати економічної діяльності в рамках довгострокових економічних циклів, а проектний та процесний – в рамках короткострокових [75].

Результатом же економічної діяльності в контурі досліджуваної нами проблеми повинна виступати економічна стійкість машинобудівного підприємства в конкретний момент часу.

Таким чином, подібно до того як використовуються традиційні ресурси в якості аргументів функції економічної стійкості (формула 2.1), згідно Г. Клейнера пропонуємо використовувати системні ресурси в якості аргументів при побудові даної функції:

$$EC = f(C, П, Пр, O), \quad (2.2)$$

де C – показник обсягу середовищного ресурсу; $П$ – показник обсягу процесного ресурсу; $Пр$ – показник обсягу проектного ресурсу; O – показник обсягу об’єктного ресурсу.

Отже, на рис. 2.1 в якості ресурсів управління економічною стійкістю будуть використовуватися: середовищний ресурс, об’єктний ресурс, проектний ресурс, процесний ресурс. Саме вони будуть визначати елементи управління, що будуть являти собою традиційні ресурси: маркетинговий, кадровий, фінансовий, виробничий та ін. Тобто параметрична взаємозалежність використовуваних машинобудівним підприємством системних ресурсів є визначальною при виборі традиційного ресурсу який на пряму формує економічну стійкість даного підприємства. На основі цього твердження побудуємо блок-схему управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства (рис. 2.4).

Рис. 2.4 характеризує основні дії, що необхідно проводити керівництву підприємства для збереження економічної стійкості в мінливих умовах зовнішнього середовища.

Оцінка рівня економічної стійкості підприємства порівняно з іншими підприємствами даної галузі передбачає кількісний розрахунок економічної стійкості підприємства в конкретний момент часу, виходячи з динамічності розвитку машинобудівного комплексу країни. Економічна стійкість досліджуваного підприємства повинна прямувати до максимуму серед порівнюваних підприємств, що дозволить керівництву впевнено почувати себе на ринку та зосередитись на укріпленні своїх позицій, пов’язаних з подальшим

економічним ростом, що, в свою чергу, буде потребувати, пошуку та залучення системних і традиційних ресурсів машинобудівного підприємства.

Джерело: побудовано автором

————> рекомендована послідовність дій;

-----> можлива дія в ситуації для лідерів ринку

Рис. 2.4 - Блок-схема управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства на основі ресурсного підходу

У разі встановлення недостатності рівня економічної стійкості порівняно з основними конкурентами машинобудівного підприємства, підприємство повинно виробити стратегію його підвищення. Дана стратегія повинна спиратись на ретельний вибір системних ресурсів машинобудівного підприємства, що буде основою для використання тих чи інших традиційних ресурсів підприємства.

Реалізація вищезазначених заходів на машинобудівному підприємстві буде передумовою дій, пов'язаних з визначенням ефективності діяльності підприємства в обраному напрямку в відповідний період часу, що може бути виражене через рівень економічної стійкості порівняно з іншими конкурентами машинобудівного підприємства [111].

Система управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства буде залежати від факторів зовнішнього середовища, в якому здійснює свою діяльність суб'єкт господарювання, а також від рівня економічної стійкості головних його конкурентів. Аналіз даних змін керівництвом машинобудівного підприємства дозволить побудувати ефективний механізм управління економічною стійкістю підприємства, який визначить методику управління основними ресурсами підприємства. Отже, можна говорити про тісний взаємозв'язок управління економічною стійкістю підприємства та управління його ресурсами.

Отже, методика оцінки рівня економічної стійкості вітчизняних машинобудівних підприємств в умовах конкуренції, як основи управління його подальшим економічним розвитком, потребує більш ретельного дослідження, в ході якого повинні бути виявлені основні індикатори економічної стійкості підприємства в конкурентному середовищі і побудований діапазон шкал рівня економічної стійкості вітчизняних машинобудівних підприємств, що дасть можливість визначити основні напрямки переходу підприємства до лідерських конкурентних позицій на ринку машинобудування.

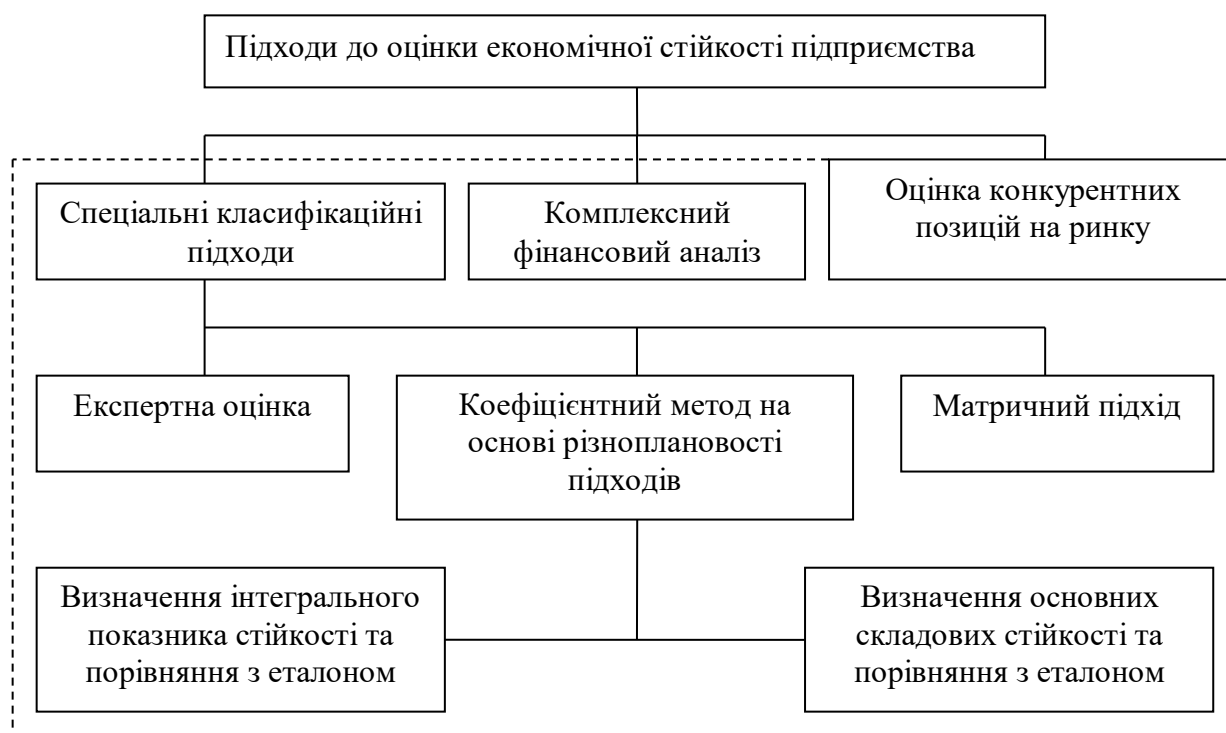
2.2 Науково-методичний підхід до визначення рівня економічної стійкості вітчизняних машинобудівних підприємств в умовах конкуренції

На основі вищевикладеного зазначимо, що висока конкурентна позиція машинобудівного підприємства залежить від рівня його економічної стійкості в тому середовищі, де здійснює воно свою діяльність разом зі своїми

конкурентами. Актуальності набуває питання розробки методики оцінки економічної стійкості машинобудівного підприємства, яка б здатна була висвітлити напрямки вирішення проблемних питань в управлінні машинобудівним підприємством, що пов'язані з умовами конкурентного середовища суб'єкта господарювання. Важливим при цьому є вибір необхідних показників для проведення такої оцінки [110].

У наукових дослідженнях достатньо широко висвітлені методики оцінки економічної стійкості підприємства. Однак проблема врахування конкурентних позицій досліджуваного підприємства на ринку потребує їхнього подальшого удосконалення.

На сьогоднішній день застосовуються наступні економічні підходи оцінки рівня економічної стійкості підприємства (рис. 2.5).

Джерело: побудовано автором

Рис. 2.5 - Класифікація сучасних економічних підходів до оцінки економічної стійкості підприємства

Як показує рисунок 2.5, основні підходи до оцінки економічної стійкості підприємства будемо розглядати за трьома напрямками:

1) **Комплексний фінансовий аналіз** – передбачає використання методів вертикального та горизонтального аналізу для порівняння показників фактичних з попередніми, для дослідження структурних зрушень, для оцінки фінансових звітів та ефективності використання різноманітних ресурсів підприємством, що впливають на його фінансову стійкість.

Такий аналіз дає об'єктивну оцінку стану підприємства, яка формує рівень його фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності у довгостроковій перспективі [92].

На наш погляд, проведення комплексного фінансового аналізу для визначення економічної стійкості підприємства є досить трудомістким, оскільки потребує обробки великої кількості інформації щодо діяльності суб'єкта господарювання, а також його конкурентів. Стійкість же підприємства буде виступати тільки складовою комплексного фінансового аналізу. Тому для оцінки економічної стійкості машинобудівного підприємства необхідна методика, яка б ґрунтувалась на визначеному переліку показників, що відображали б тенденції її зміни в перспективі в порівнянні з конкурентами.

2) **Оцінка конкурентних позицій на ринку** – може бути використана для визначення економічної стійкості досліджуваного підприємства в тому макросередовищі, де воно здійснює свою діяльність, шляхом позиціонування підприємства порівняно з його конкурентами. Але, з нашої точки зору, самостійне використання даного підходу щодо оцінки економічної стійкості не буде носити об'єктивного характеру, оскільки може бути випадок, коли підприємство має найвищі конкурентні позиції на ринку і між ти знаходиться в критичному секторі економічної стійкості (див. рис. 2.2). Тому використання даного підходу є важливим і необхідним тільки при спільній застосовуваності з іншими методами: комплексним фінансовим аналізом або спеціальними класифікаційними підходами.

3) **Спеціальні класифікаційні підходи** – включають використання експертних оцінок, матричний підхід та різноманітні коефіцієнтні методи.

Методика заснована на експертних оцінках. Пропонується

застосовуватись для оцінки економічної стійкості підприємства багатьма науковцями [12; 58; 79]. Дана методика полягає в прогнозуванні та оцінці майбутніх результатів на основі думок спеціалістів. Експерти визначають важливість кожної складової економічної стійкості підприємства за допомогою бальної шкали оцінок та роблять остаточний висновок при порівнянні отриманих результатів з ідеальними границями зон стійкості.

Метод експертних оцінок може бути як індивідуальним так і колективним. Але, на нашу думку, в обох випадках він буде нести суб'єктивний характер. Насамперед, це пов'язано з тим, що ідеальну стійкість підприємства буде визначено також експертним методом, який потребує вдосконалювання через підвищення ефективності системи відбору фахівців та розробку методів підвищення надійності характеристик колективної думки.

Матричний підхід характеризується виокремленням альтернативних варіантів розвитку сильних та слабких сторін підприємства, можливістю діагностики резервів обмеженості ресурсів, наочністю та інформативністю [90]. Складність побудови матричної моделі економічної стійкості підприємства, яка повинна являти собою відповідну карту, що відображає внутрішні причинно-наслідкові зв'язки, фактори та тенденції розвитку, орієнтири масштабів збільшення стійкості, обмежують використання таких моделей на практиці для оцінки економічної стійкості підприємства. Але ж, на наш погляд, використання матричного підходу на практиці має можливість наочно висвітлити множину напрямків стратегії підприємства, що спрямована на збільшення його стійкості та зміцнення конкурентних позицій на ринку. Таким чином використання матричного підходу для оцінки економічної стійкості машинобудівного підприємства є перспективним та потребує подальшого дослідження та розробки практичних рекомендацій щодо його застосовуваності в реаліях ведення бізнесу в Україні.

Коефіцієнтний метод на основі різноплановості підходів передбачає розрахунок відповідних коефіцієнтів, що в сукупності характеризують економічну стійкість підприємства, на основі яких можна визначити єдиний

інтегральний показник економічної стійкості досліджуваного суб'єкта господарювання або оцінити їхню тенденцію окремо, як складових економічної стійкості. Під різнопланованістю підходів ми розуміємо той інструментарій, що використовується для оцінки економічної стійкості і який виступає підґрунтям для розрахунку відповідних показників. Тобто це може бути оцінка, що ґрунтується на тенденціях життєвого циклу підприємства або товару; приросту витратомісткості, прибутковості; функціональних складових стійкості і інших факторах. Приклади такої оцінки можна знайти в наукових роботах сьогодення [11; 53; 77; 82; 96; 121; 167; 182].

Найбільшого поширення на практиці отримала методика оцінки економічної стійкості підприємства, що ґрунтується на визначенні відповідних спеціалізованих інтегральних показників. Тому, на наш погляд, методика оцінки економічної стійкості машинобудівного підприємства в умовах конкуренції повинна передбачати розрахунок п'яти інтегральних показників за відповідними блоками, що формують економічну стійкість підприємства (див. п. 2.1, (2.1)) з наступним їх подальшим порівнянням з нормативними показниками економічної стійкості в відповідному макросередовищі [105].

Таким чином, вищевикладене дозволяє сформулювати наступні завдання, вирішення яких дасть змогу запропонувати ефективний науково-методичний підхід до оцінки економічної стійкості машинобудівного підприємства в умовах конкуренції, а саме:

1) ЕТАП 1: визначити необхідний перелік показників, що характеризують тенденції розвитку підприємства за основними напрямками збереження його економічної стійкості: виробничий, кадровий, фінансовий, маркетинговий, макроекономічний;

2) ЕТАП 2: оцінити рівень впливу кожного з визначених показників та розрахувати інтегральний показник за кожним виокремленим блоком;

3) ЕТАП 3: дослідити умови макросередовища, де здійснюють свою діяльність підприємства, та розрахувати нормативи для визначених на першому етапі показників машинобудівних підприємств України в сучасних умовах

ведення бізнесу;

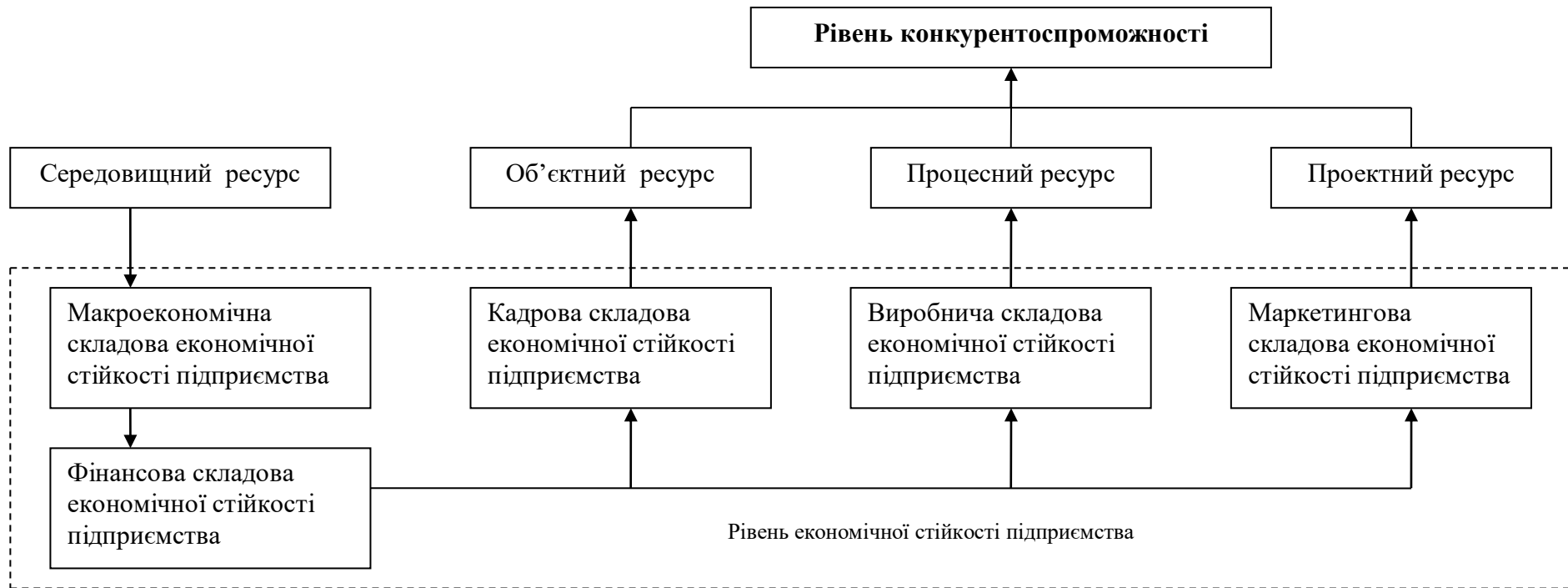
4) ЕТАП 4: позиціонувати підприємства за новоствореною шкалою, яка буде характеризувати відповідні рівні економічної стійкості машинобудівного підприємства;

5) ЕТАП 5: запропонувати підприємствам, що отримали низькі конкурентні позиції, стратегії виходу на рівень абсолютної економічної стійкості (рис. 2.2) за допомогою більш ефективного використання системного ресурсу, що є в наявності у машинобудівного підприємства, а також може знаходитись в нерозподіленому вигляді в макросередовищі, де воно здійснює свою діяльність.

Перейдемо до вирішення вищепоставлених завдань.

Дослідження проблеми формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі економічної стійкості за допомогою підходу Г. Клейнера ставить перед нами задачу окреслення ролі кожної складової економічної стійкості в формуванні загального системного ресурсу підприємства. Нижче наведено авторське бачення зв'язків між даними складовими при формуванні відповідного рівня конкурентоспроможності досліджуваного підприємства (див. рис. 2.6).

Як видно з рисунку 2.6 кожний вид системного ресурсу буде формувати відповідні чотири підсистеми, які потребують ефективного управління задля забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства в його макросередовищі. При чому керівництво підприємства може впливати та коригувати власними силами тільки три з цих підсистем. А саме: об'єктний ресурс, процесний ресурс та проектний ресурс. Підсистема, що формується середовищним ресурсом, на наш погляд, не може бути змінена внутрішніми силами підприємства. Саме ця підсистема визначає зовнішні фактори та умови діяльності підприємства (нормативно-правову базу ведення бізнесу, можливість субсидування та дотацій машинобудівних підприємств, дозвільну систему виходу на нові ринки, стратегію розвитку в контексті економічного розвитку країни і т.п.) і є основою однієї зі складових економічної стійкості машинобудівного підприємства – макроекономічної складової.

Джерело: побудовано автором

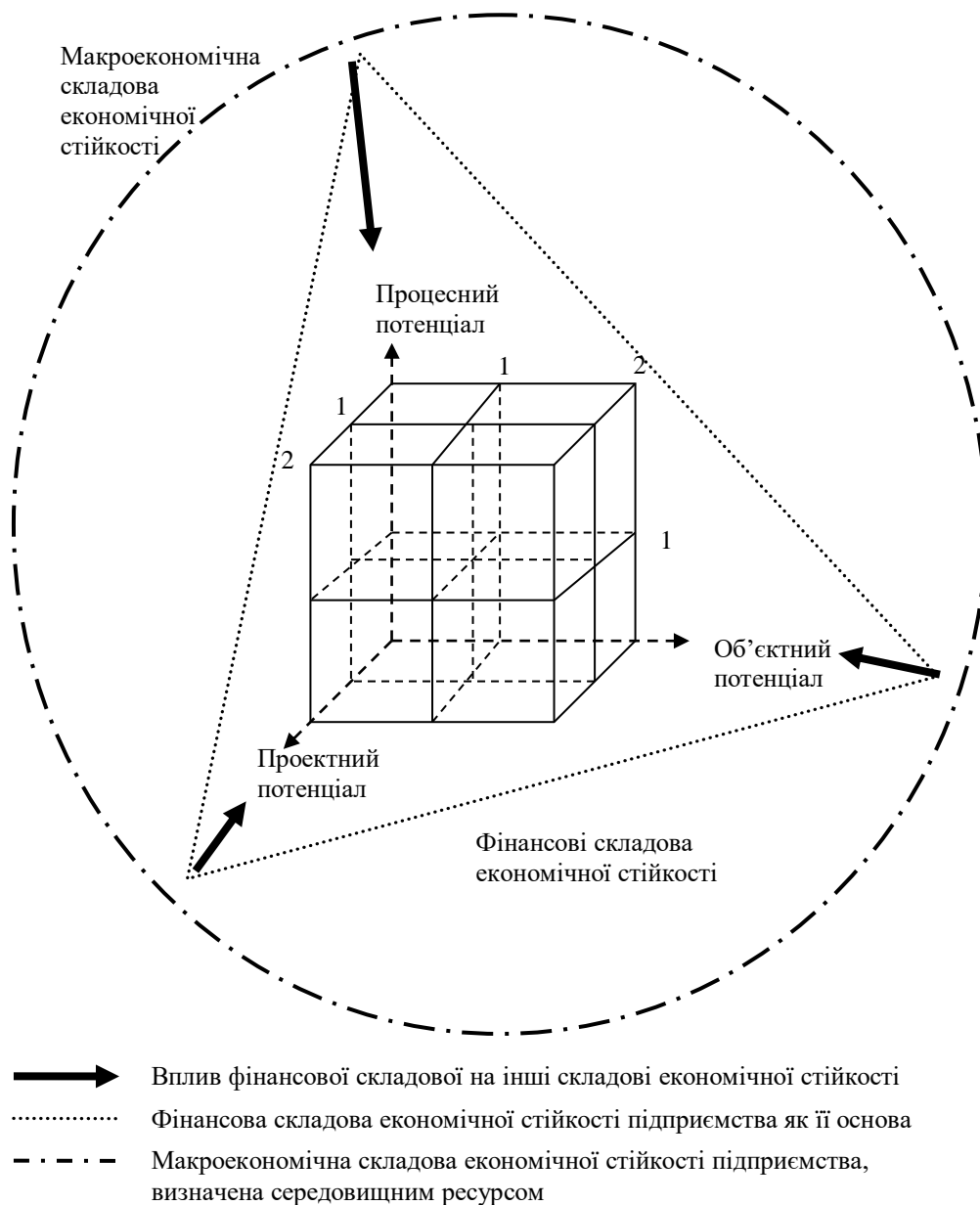
Рис. 2.6 - Взаємозв'язок складових, що характеризують рівень конкурентоспроможності машинобудівного підприємства з позиції ресурсного підходу на основі формування його економічної стійкості

Макроекономічна складова, в свою чергу, є важливим фактором формування фінансових потоків на підприємстві, за рахунок яких реалізуються відповідні проекти, здійснюються виробничі процеси, що визначає конкурентну позицію машинобудівного підприємства на ринку. Саме макроекономічні умови, які визначають рівень оподаткування підприємства, контингентування випуску продукції, ціну на ринку частку резервів, амортизаційну політику, облікову ставку НБУ та ін., впливають на обсяг фінансових ресурсів, які підприємство може використати для власного розвитку, який, в свою чергу, визначить його економічну стійкість, а значить і конкурентну позицію на ринку.

З авторської точки зору, фінансова складова є основою і базою для кадрової, виробничої та маркетингової складової економічної стійкості. Оскільки за рахунок фінансових ресурсів нараховується заробітна плата працівникам (що є їхньою мотивацією для збільшення продуктивності праці), залучаються висококваліфіковані професіонали для здійснення ефективної діяльності підприємством, а це визначає кадровий потенціал підприємства. Кадрова ж складова економічної стійкості буде визначати потенціал об'єктного ресурсу підприємства.

Аналогічний ланцюг можна побудувати для процесного ресурсу (фінансова складова – виробнича складова – процесний потенціал) і для проектного ресурсу (фінансова складова – маркетингова складова – проектний потенціал).

Отже, таке бачення проблеми формування економічної стійкості машинобудівного підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності дозволяє говорити про можливість побудови інтегральної моделі конкурентоспроможності підприємства на основі його процесного, проектного та об'єктного потенціалів. Дана модель представлена на рисунку 2.7.

Джерело: побудовано автором

Рис. 2.7 - Інтегральна модель конкурентоспроможності підприємства на основі його процесного, проектного та об'єктного потенціалів

Рисунок 2.7 відображає вплив фінансової складової економічної стійкості на потенціал підприємства, який визначає його конкурентну позицію на ринку і у відповідності з нашим дослідженням може бути розподілений на три основні складові (проектний, процесний, об'єктний).

Отже, інтегральна модель конкурентної позиції машинобудівного підприємства в залежності від його економічної стійкості буде виражена саме

цими трьома потенціалами. Рис. 2.7 демонструє багатомірність цього утворення. Позиції підприємства в багатомірній системі координат в пунктах «1», «2» будуть відповідати «низькому», «високому» рівню конкурентоспроможності відповідно.

Таким чином перед нами ставиться проблема визначення цих інтервалів для машинобудівних підприємств України, які будуть тими критеріями, що дозволять класифікувати підприємствами за різними групами в залежності від їхнього потенціалу щодо нарощення конкурентоспроможності на основі формування відповідного рівня економічної стійкості. Вирішення даної проблеми буде проведене нами нижче, в наступному параграфі.

Для повної та комплексної оцінки конкурентної позиції машинобудівного підприємства на ринку слід кількісно визначити інтегральний показник макроекономічного впливу на діяльність підприємства, а також інтегральний показник фінансового стану організації, на які потім слід скоригувати економічні показники, що відображають кадровий, виробничий та маркетинговий потенціал.

Макроекономічний аналіз середовища, де здійснює свою діяльність машинобудівного підприємства слід проводити за традиційними напрямками, що враховують цінові та нецінові фактори, які впливають на рівновагу ринку машинобудування, а саме: ринкова вартість річного виробництва галузі машинобудування; річний дохід машинобудівних підприємств; рівень податкового тягаря; рівень цін на машинобудівну продукцію; потреба машинобудівної галузі в додаткових працівниках; середній рівень заробітної плати в галузі машинобудування; обсяг інвестицій в машинобудівну галузь; кількість інноваційно-активних підприємств в галузі. Причому ці показники слід порівняти з середніми показниками розвитку вітчизняної промисловості, що надасть реальну картину розвитку машинобудівної галузі за основними показниками. На основі таких розрахунків пропонуємо визначати показник макроекономічного впливу на

діяльність машинобудівного підприємства, на який згодом повинна бути скоригована фінансова складова економічної стійкості машинобудівного підприємства. Цей показник може бути визначений за допомогою відповідного переліку індексів, що відображають зміну в часі основних макроекономічних показників розвитку галузі і в цілому промисловості.

Розрахунки проведені на основі даних з додатку А, наведемо в табл. 2.2.

Для розрахунку індексу макроекономічного впливу на діяльність машинобудівного підприємства використаємо формулу середньої геометричної:

$$I_{mv} = \sqrt[12]{I_{np} \times I_{zn} \times I_{np} \times I_{\partial} \times \frac{1}{I_{nod}} \times I_{in.n} \times I_{ioк} \times I_{in,np} \times I_{inv} \times I_{mn} \times I_{ц} \times I_{op}}, \quad (2.3)$$

де I_{mv} - індекс макроекономічного впливу.

В формулі (2.3) будемо вважати, що всі показники, представлені в таблиці 2.2 (окрім податкового тягара) будуть чинити позитивний ефект на макроекономічний розвиток машинобудівної галузі і окремого підприємства. Оскільки збільшення кількості працюючих в галузі, зростання інвестиційних капіталовкладень, підвищення заробітної плати в галузі, а також збільшення доходів підприємств галузі, позитивна динамічність інноваційної складової економічного росту будуть характеризувати галузь зі сторони перспективності подальшого розвитку. Тільки збільшення податкового навантаження на підприємства галузі несуть негативний ефект на її розвиток (тому даний індекс в формулі (2.3) представлений як обернений показник).

Таблиця 2.2

Показники для оцінки макроекономічного впливу на діяльність машинобудівного підприємства

Показник	Період													
	2009/2008		2010/2009		2011/2010		2012/2011		2013/2012		2014/2013		2015/2014	
	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість
Індекс росту найманих працівників, I_{np}	96,68	96,8	95,65	95,98	98,07	96,61	96,62	95,90	177,33	187,15	78,69	45,64	86,46	88,78
Індекс середньої заробітної плати, $I_{зпц}$	130,1	130,7	94,52	104,9	130,7	122,9	121,5	120,1	117,7	127,12	136,7	120,9	135,36	124,9
Індекс реалізованої продукції, I_{np}	123,1	127,5	70,40	88,23	136,5	132,8	136,4	126,2	83,87	103,65	73,76	94,15	113,09	124,34
Індекс зміни доходу, I_{δ}	13,74	46,32	280,2	19,03	363,2	763,3	210,2	186,4	88,34	128,49	153,8	219,9	61,7	108,98
Індекс податкового тягаря, $I_{под}$	43,57	101,9	107,9	64,15	151,6	208,7	146,5	135,4	112,7	193,3	123,9	152,1	126,8	158,4
Індекс росту кількості інноваційних підприємств, $I_{ін.п}$	95,01	94,9	101,5	101,0	102,7	103,6	106,2	114,8	82,62	104,7	58,47	68,26	52,34	65,25
Індекс росту інвестицій в основний капітал, $I_{іок}$	115,8	119,0	57,58	75,25	123,4	101,5	133,8	147,3	110,8	107,1	85,6	92,1	83,7	90,6
Індекс реалізованої інновац. продукції, $I_{ін.пр}$	133,0	114,0	54,67	68,58	110,7	107,2	104,6	125,7	116,18	85,30	52,69	71	105,57	90
Індекс інноваційних витрат, $I_{інв}$	116,5	110,8	66,85	66,28	126,7	101,2	107,4	178,1	112,7	80,1	73,63	67	70,1	179,4
Індекс впровадження нових технолог. процесів, $I_{мп}$	131,9	116,0	135,6	114,9	105,6	107,9	111,9	122,8	77,98	87,2	47,31	79,66	40,34	69,82
Індекси цін виробників промислової продукції, $I_{ц}$	120,0	135,5	111,3	106,5	110,7	120,9	110,7	119,0	92,5	87,14	106,84	112,92	117,18	116,14
Індекс державних втручань в діяльність, $I_{др}$	69,23	94,81	300	97,94	59,25	102,5	275	119,2	29,54	111,2	92,31	99,32	125	102,58

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

В формулі (2.3) нами врахована така складова макроекономічного впливу на діяльність досліджуваного підприємства як державне регулювання, що може бути виражене через кількість прийнятих державними органами влади нормативно-правових актів. Важко дослідити який ефект несе відповідний акт (наприклад, збільшення субсидій або рост податків). Але концепція економічного розвитку України передбачає всіляку підтримку вітчизняної промисловості, тому в формулі (2.3) будемо вважати, що кількість нормативно-правових актів щодо регулювання діяльності вітчизняних підприємств справляла позитивний макроекономічний ефект на розвиток промисловості України.

Отже, згідно формули (2.3) визначимо «індекс макроекономічного впливу» для промисловості в цілому і для машинобудівної галузі зокрема (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Індекс макроекономічного впливу на діяльність вітчизняного промислового підприємства та його рентабельність в відповідні періоди

Показник	Період													
	2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість
Індекс макроекономічного впливу, I_{me}	45,36	47,42	47,52	38,03	52,37	54,74	56,36	56,62	23,65	27,08	37,94	40,60	38,99	45,33
Рентабельність усієї діяльності промислових підприємств	4,7	1,8	7,0	3,6	9,3	4,7	9,9	3,3	6,6	3,0	2,4	1,6	3,4	0,9

Джерело: розраховано автором

Згідно даних таблиці 2.3 можна простежити пряму залежність зміни індексу макроекономічного впливу на діяльність промислового підприємства (і

зокрема машинобудівного) та його рентабельності. Це ще раз підтверджує постулати авторської інтегральної моделі конкурентоспроможності підприємства на основі його процесного, проектного та об'єктного потенціалів, де макроекономічна складова є основою формування фінансової складової економічної стійкості підприємства.

Перевірка впливу «індексу» на основні фінансові результати машинобудівних підприємств викликає необхідність визначити інтегральний показник, що буде кількісно характеризувати фінансову складову економічної стійкості підприємства і відображати можливість використання ним фінансового ресурсу, завдяки якому буде сформований процесний, проектний та об'єктний потенціали (див. рис. 2.7).

Блок, який буде являти собою фінансову складову економічної стійкості, повинен характеризувати ефективність фінансових потоків на підприємстві.

Традиційними показниками, що використовуються для оцінки фінансової стійкості підприємств є наступні коефіцієнти: концентрації власного капіталу, фінансової залежності, маневреності власного капіталу, автономії, співвідношення позикових та власних коштів, структури довгострокових вкладень, довгострокового залучення позикових коштів, заборгованості кредиторам, заборгованості акціонерам.

Зазначимо, що питанню оцінки фінансової стійкості відводиться визначальна роль вітчизняними державними відомствами в залежності від цілей такого оцінювання. Такі методичні підходи щодо оцінки ґрунтуються на ретельному аналізі фінансових результатів господарської діяльності підприємства, що ґрунтуються на дослідженні валюти балансу, джерел власних коштів, структури активів, використанні прибутку, ресурсів виробництва [116; 117; 118; 119; 143; 144; 150; 151]. Єдність підходу щодо оцінки фінансової стійкості за існуючими методичними рекомендаціями на державному рівні визначається використанням фінансових показників самого підприємства.

В Методичних рекомендаціях щодо підготовки аудиторського висновку при перевірці відкритих акціонерних товариств та підприємств-емітентів

облігацій (крім комерційних банків) пропонується для оцінки фінансової діяльності підприємства використовувати коефіцієнти фінансової стійкості (платоспроможності або автономії), абсолютної ліквідності, загальної ліквідності, структури капіталу [119].

Порядок розрахунку показників ліквідності та фінансового стану торговців цінними паперами, затверджений рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, передбачає для реального відображення фінансового стану торговця цінними паперами щоквартальне подання до Комісії довідки про наступні показники: коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт покриття зобов'язань власним капіталом, коефіцієнт рентабельності активів, коефіцієнт платоспроможності (автономії) [150].

В Положенні про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації Міністерства фінансів України рекомендовано здійснювати оцінку фінансово-господарської діяльності за наступними напрямками: аналіз майнового стану підприємства, аналіз ліквідності підприємства, аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства, аналіз ділової активності підприємства, аналіз рентабельності підприємства [143].

В інших Методичних рекомендаціях [116; 117; 118; 144; 151] можна спостерігати аналогічність використання фінансових показників для характеристики фінансового стану досліджуваного підприємства.

Можна погодитись з такими дослідниками, як Р. Сиротяк та Л. Сопільник [164], які вважають, що проблемність опису фінансової сторони діяльності підприємства обумовлена відсутністю єдиного концептуального підходу до такої оцінки. Також важкість застосовуваності існуючих методик визначається досить великою кількістю показників та їхньою недостатньою кількісною оптимізацією.

В ракурсі досліджуваної нами теми до проблемності також слід додати необхідність опису результируючих показників діяльності підприємства. Що будуть визначати його конкурентну позицію на ринку, яка може бути

представлена через інтегральний показник, що буде залежати від інтегральних показників за різними напрямками діяльності суб'єкта господарювання.

Отже, для більш ефективного відображення стійкості машинобудівного підприємства, методика повинна враховувати можливість порівняння з середньогалузевими показниками фінансової стійкості машинобудування в Україні.

Проведення комплексного фінансового аналізу на практиці передбачає застосування методичних підходів, що характеризують ймовірність банкрутства підприємства. На міжнародних рівнях такі методики запропоновані Е. Альтманом, У. Бівером, Ж. Депаляном, Ж. Конаном та М. Гольдером, Р. Лісом, Г. Спрінгетом, Дж. Таффлером та Г. Тішоу, Дж. Фулмером.

Критичний аналіз застосовуваності вищезазначених методик для українських реалій проведений в працях вітчизняних науковців [4; 13; 16; 44; 86; 93; 153; 177; 178; 191; 195].

Вивчення економічної літератури цього напрямку свідчить, що модель оцінки ризику банкрутства Е. Альтмана дозволяє визначити динаміку стійкості підприємства та оцінити ймовірність настання кризи за відповідною шкалою, яка вміщує окремі показники, що характеризують економічний розвиток підприємства. Е. Альтманом [210] було запропоновано декілька моделей, що ґрунтувались на двох, чотирьох, п'яти, семи факторах. Кожна з цих моделей має свої недоліки при використанні в українській практиці. Насамперед, це пов'язано з такими факторами як відмінність вітчизняних умов організації роботи українських підприємств від американських; неврахування коефіцієнтів фінансової стійкості та ринкової активності (в чотирьох факторній моделі); застосовуваність лише для великих підприємств, які мають визначену ринкову вартість; відмінності в умовах оподаткування та в формуванні активів вітчизняними та іноземними компаніями; неврахування впливу зовнішніх коливань на рентабельність підприємства, що в українських реаліях потребує зниження параметрів рентабельності, визначених в даній моделі.

Модель У. Бівера [215] вже не передбачає розрахунку інтегрального коефіцієнту банкрутства для підприємства, а базується на порівнянні обраних

показників з нормативними показниками. Принципи підходу У. Бівера можуть бути використані для побудови методики оцінки економічної стійкості машинобудівного підприємства, яка, як зазначено нами в п.2.1, повинна ґрунтуватись на постійному порівнянні з еталонним показником економічної стійкості в досліджуваному макросередовищі. Серед недоліків використання моделі У. Бівера для українських підприємств в літературі [134] відмічається прогнозний період, який складає до п'яти років, що є надто довготривалим періодом в мінливих умовах ринкового середовища українських підприємств, де погашення фінансових зобов'язань зазвичай встановлюється менше одного року.

На наш погляд, перспективним для використання в українській практиці є модель CREDIT-MEN запропонована Ж. Депаляном [115], яка характеризує фінансову ситуацію на підприємстві на основі п'яти показників, що враховують еталонні значення та мають відповідну вагомість при визначенні інтегрального показника. Проблемою використання даної методики для визначення фінансової складової економічної стійкості машинобудівних підприємств України є розрахунок нормативів необхідних показників для галузі машинобудування. Дана методика надає можливість порівнювати показники діяльності підприємства з середньо галузевими, що відповідає авторським підходам щодо управління економічної стійкістю машинобудівного підприємства в умовах конкуренції, викладених в п.2.1.

Показник платоспроможності Ж. Конана та М. Гольдера [7] є обмеженим в використанні щодо визначення фінансової стійкості підприємства і може розраховуватись тільки для підприємств, що котирують акції на біржах. Інтерес даної моделі для досліджуваної нами проблеми обумовлений тим, що вона враховує витрати компанії на персонал. Що в нашому випадку є показовим для визначення економічної стійкості підприємства. Але дана модель більш акцентує увагу на платоспроможності підприємства, а не на його конкурентних позиціях, визначених фінансовим станом, що обмежує її застосовуваність в нашому випадку.

Дослідження свідчать, що «... не може бути широко застосованою у вітчизняній практиці розроблена безпосередньо для Великобританії модель Р. Ліса.» [134]. Причиною цього, як відмічають Г. Островська та О. Квасовський, є не відображення структурування активів підприємства за ступенем ліквідності. А це, в свою чергу, характеризує тільки рівень загрози автономності підприємства.

Модель Г. Спрінгейта також має свої недоліки, пов'язані, насамперед, з визначальною роллю в ній оцінки кредитоспроможності підприємства [227]. Проблемність адаптованості даної моделі викликає також її цільова розробка для підприємств США та Канади, що обумовило розрахунок коефіцієнтів, представлених в ній в доларах.

Модель Дж. Фулмера має аналогічні причини щодо адаптованості до українських реалій [218]. Також проблемою використання даної моделі в ракурсі досліджуваної проблеми є однозначність її застосовуваності лише в банківській практиці.

Методичний підхід Дж. Таффлера та Г. Тішоу [134], що ґрунтується на чотирьох факторній моделі також має обмеженість в застосуванні, викликану необхідністю котируванням акцій компаніями, а також точністю розрахунку такого показника як співвідношення прибутку від реалізації до суми короткотермінових зобов'язань, який має суттєвий вплив на інтегральний індекс даної моделі. Дана модель як і модель Е. Альтмана має власну зону невизначеності, що також є її слабкою стороною.

Спроба вирішення проблеми використання зарубіжних моделей в вітчизняній практиці була зроблена О. Терещенко [177], який розробив дискримінантну функцію, що описує фінансовий стан досліджуваного підприємства. Даний підхід відповідає всім основним вимогам, а саме: реалізація на основі вітчизняних статистичних даних, врахування міжнародної практики та галузевих особливостей підприємства. Для галузі машинобудування дискримінантна функція О. Терещенка має наступний вигляд [176]:

$$Z=0,213X_1+2,208X_2+0,67X_3+1,13X_4+1,48X_5+ +0,515X_8+0,467X_{10} -2,599, \quad (2.4)$$

де X_1 — коефіцієнт покриття (поточні активи/поточні зобов'язання);

X_2 — коефіцієнт фінансової незалежності;

X_3 —коефіцієнт оборотності капіталу;

X_4 — коефіцієнт рентабельності операційних продаж cash-flow 1;

X_5 — коефіцієнт рентабельності активів по cash-flow 2;

X_6 — коефіцієнт оборотності позичкового капіталу;

X_7 - відношення cash-flow 1 до позичкового капіталу;

X_8 — рентабельність продажів;

X_9 — рентабельність власного капіталу;

X_{10} — коефіцієнт оборотності оборотних активів.

Таким чином, вищевикладене дозволяє сформувати таблицю (див. табл.Б.1, додаток Б), в якій представлено перелік коефіцієнтів для визначення фінансової стійкості за різними міжнародними найбільш поширеними методичними підходами.

Аналіз табл.. Б.1 (додаток Б) показав, що спостерігається ідентичність окремих фінансових показників в вищерозглянутих моделях. Так, з 51 коефіцієнту такими, що не повторюються є 25 (додаток Б, табл. Б 2), які можуть бути відібрані як основа для оцінки фінансової складової економічної стійкості вітчизняного машинобудівного підприємства.

Дослідивши теоретичні засади відбору показників для оцінки фінансової складової економічної стійкості машинобудівних підприємств України, використаємо їх на практиці на прикладі провідних машинобудівних підприємств Сумської області.

Зазначимо, що Сумська область має значний машинобудівний комплекс, який є основним роботодавцем регіону (майже 40% працюючих від загальної кількості працюючих в промисловості області) [136]. До провідних машинобудівних підприємств регіону та до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки України на державному рівні свого часу були віднесені ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут

атомного та енергетичного насособудування», ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» [152].

Дослідимо фінансові показники економічної стійкості саме на цих підприємствах, а також на підприємствах, що мають стійкі позиції економічного розвитку в машинобудівній галузі, а саме: ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш», ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП», ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина», ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець».

За даними, наведеними в додатку В розрахуємо 25 фінансових показників за вказаними підприємствами протягом 2011-2015 років (див. табл. 2.4). Наведені в таблиці 2.4 показники були розраховані за даними фінансової звітності підприємств за 2011-2015 рр. семи провідних машинобудівних підприємств Сумської області.

Виявимо взаємозв'язок між отриманими показниками за допомогою методу кореляційно-регресійного аналізу, що дасть можливість відібрати головні факторні показники, які в подальшому будемо використовувати для оцінки фінансової складової економічної стійкості машинобудівного підприємства в українській економіці, та оцінити рівень взаємозалежності отриманих значень.

Результати проведеного за допомогою Microsoft Excel такого кореляційно-регресійного аналізу представлені в таблиці 2.5.

Отримані результати (табл. 2.5) свідчать про наступне:

- високий прямий зв'язок (значення кореляції більше 0,9) спостерігається між показниками: X_2 (прибутковість) та X_3 (рентабельність); X_5 (оборотність) та X_{20} (оборотність вкладеного капіталу);

- високий зворотній зв'язок (значення кореляції більше -0,9) спостерігається між показниками: X_4 (фінансова стійкість) та X_{23} (відношення cash-flow 1 до позичкового капіталу); X_{14} (прибуток від продажу / позиковий капітал) та X_{23} (відношення cash-flow 1 до позичкового капіталу);

Таблиця 2.4

Показники фінансової діяльності машинобудівних підприємств Сумської області в 2011-2015 рр.

Коефіцієнт	Фінансовий показник	ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»					ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»					ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДКомпресормаш»					ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»				
		2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
X ₁	ліквідність	0,04932610	0,0899	-0,1128	0,1056	0,1257	0,039049	-0,01174	0,018419	0,1156	0,3065	0,224384	0,353958	0,174266	-0,0663	0,0165	0,195845	0,264396	0,078626	-0,02937	0,02757
X ₂	прибутковість	0,00935708	0,0055	0,0042	0,0058	0,0063	0,041718	0,091369	0,063901	0,0500	0,1041	0,008212	0,070769	0,020388	0	0,0549	0,066756	0,079276	0,022725	0,020763	0,020113
X ₃	рентабельність	0,01936483	0,0185	0,0072	0,0086	0,0121	0,064105	0,136741	0,090875	0,0669	0,1267	0,013004	0,07953	0,030773	0	0,0588	0,080161	0,095217	0,026679	0,023784	0,026252
X ₄	фінансова стійкість	3,77529940	19,793	16,371	17,914	17,374	0,190782	0,36391	0,83663	1,1652	1,9176	0,716099	0,612743	0,488632	0,1463	0,0216	0,008701	0,174192	2,836737	1,530621	3,352459
X ₅	оборотність	0,51147947	0,4604	-0,5067	0,5035	0,6335	0,329513	0,921501	0,927568	0,9753	1,0813	0,877854	1,053581	0,982725	0,9250	0,9934	1,778686	2,057044	1,215904	0,537815	0,521582
X ₆	коефіцієнт Бівера	0,26047904	1,1750	1,1491	1,232	1,3193	0,055431	0,137039	0,164803	0,1797	0,4091	0,030116	0,130683	0,057214	0,0180	0,0839	0,273927	0,270915	0,204381	0,13215	0,228033
X ₇	коефіцієнт покриття	1,78719112	2,8942	2,9852	2,9857	3,3003	1,048036	0,967658	1,028656	1,2432	2,1720	1,385047	1,710955	1,261508	0,9239	1,0203	1,453391	1,582519	1,51707	0,895646	1,254255
X ₈	коефіцієнт іммобілізації власного капіталу	0,89374258	1,1066	1,1383	1,1436	1,1737	0,949992	0,814495	0,989112	1,2831	1,5112	2,163221	2,562681	2,093652	0,7298	1,8899	1,27298	1,621495	0,967288	0,882916	0,910415
X ₉	коефіцієнт оборотності запасів	14,8447488	14,829	21,832	28,845	32,481	2,399901	3,444368	4,844491	5,2739	5,8674	10,75046	3,862842	8,250589	5,1649	5,5088	6,566384	11,29001	20,57844	11,58537	12,20314
X ₁₀	коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	88,910828	47,339	45,306	119,76	125,77	0,549607	11,48079	9,324679	5,8258	11,359	12,62728	20,72987	13,45236	6,7159	3,0600	19,66836	23,47949	42,27361	17,17819	23,99168
X ₁₁	дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення / загальні активи	0,00824167	0,0084	0,0093	0,0054	0,0068	0,600294	0,121859	0,125306	0,2103	0,2252	0,07398	0,081015	0,086057	0,1298	0,2793	0,096515	0,083071	0,024788	0,02611	0,018154
X ₁₂	проценти до сплати / виручка (нетто) від продажу	0,0684146	0,1280	0,1070	0,1249	0,147	0,385643	0,228741	0,196932	0,2466	0,3102	0,136148	0,233873	0,25165	0,2722	0,1874	0,200103	0,162771	0,159608	0,08074	0,085009
X ₁₃	витрати на персонал / додана вартість (вартість продукції за мінусом вартості сировини, енергії, послуг сторонніх організацій)	1,01476637	1,3503	1,2279	1,1674	1,2211	-2,42484	-1,79487	0,689776	0,7046	1,5222	1,353247	1,198444	-3,5536	-0,4943	-1,1266	3,825746	7,359073	0,482186	1,589361	1,042284
X ₁₄	прибуток від продажу / позиковий капітал	0,14296407	1,0531	0,8002	1,1885	1,4263	0,148696	0,288695	0,337745	0,4341	0,8156	0,185496	0,351749	0,330122	0,2405	0,1887	0,69787	0,619299	0,652782	0,091644	0,16082
X ₁₅	нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи	0,04697134	0,0422	0,0337	0,0288	0,0104	0,123137	0,222659	0,277756	0,4035	0,5193	0,247926	0,25446	0,309652	0,1076	0,1584	0,007909	0,072877	0,702444	0,581265	0,74467
X ₁₆	Іг (матеріальні активи)	4,44032648	4,4459	4,4579	4,4518	4,4520	5,505073	5,881341	5,86701	5,9661	5,9795	4,644488	4,722938	4,825309	4,8380	4,7190	3,681332	3,625004	4,382413	4,377816	4,394399
X ₁₇	Іг (валовий прибуток/виплачені відсотки)	0,9588140	1,7792	1,5580	1,9378	1,9371	1,607285	2,125547	1,793927	1,2200	1,3097	0,400121	0,999526	0,997929	0,6291	0,3516	31,36661	31,43169	2,22406	1,555886	1,712915
X ₁₈	короткотермінові зобов'язання/сума всіх активів	0,06144074	0,0471	0,0564	0,0528	0,0544	0,788369	0,675887	0,51422	0,4610	0,2569	0,582717	0,497784	0,66639	0,8723	0,8141	0,369571	0,410693	0,152061	0,281483	0,108437
X ₁₉	коефіцієнт фінансової незалежності	0,78137877	0,9336	0,9245	0,9471	0,9455	0,159503	0,264363	0,449879	0,5381	0,6572	0,417283	0,379938	0,325619	0,1276	0,0177	0,003887	0,082421	0,725788	0,60484	0,767355
X ₂₀	оборотність вкладеного капіталу	0,8650038	0,7762	0,8442	1,0058	1,0559	0,644726	1,83371	1,844438	1,6256	1,8021	1,587852	1,865165	1,748379	1,5417	1,6557	3,116354	3,600477	2,092825	0,897052	0,866041
X ₂₁	рентабельність операційного продажу за cash flow	-0,0836983	-0,0953	-0,1045	-0,0994	-0,0998	-0,01885	-0,01228	-0,02639	-0,0248	-0,0303	-0,01377	-0,01857	-0,02744	-0,0261	-0,0073	-0,00467	-0,01736	-0,02153	-0,0475	-0,0514
X ₂₂	рентабельність активів за cash flow	0,02881487	-0,0150	-0,0003	0,0162	0,0024	-0,01606	-0,02868	-0,03875	0,0153	0,0666	0,008083	0,07374	-0,13667	0,0549	-0,0746	0,014477	-0,00759	-0,00199	-0,00194	-0,00574
X ₂₃	відношення cash-flow 1 до позичкового капіталу	0,24311377	-1,0505	-0,9799	-1,1371	0,0010	-0,01726	-0,02474	-0,04693	-0,0440	-0,0816	-0,03247	-0,03813	-0,04227	-0,0328	-0,0104	-0,0213	-0,09603	-0,0985	-0,05615	-0,10115
X ₂₄	рентабельність продажів	0,04477398	0,0476	0,0172	0,0172	0,0229	0,198859	0,149141	0,098539	0,0823	0,1406	0,016379	0,085279	0,035202	0	0,0710	0,051445	0,052892	0,025495	0,053027	0,060399
X ₂₅	рентабельність власного капіталу	0,01197509	0,0059	0,0046	0,0061	0,0066	0,261552	0,345621	0,14204	0,0930	0,1584	0,019679	0,186265	0,062614	0	3,0899	17,17241	0,961842	0,031311	0,034328	0,026112

Джерело: розраховано автором

Продовження таблиці 2.4

Показники фінансової діяльності машинобудівних підприємств Сумської області в 2011-2015 рр.

Коефіцієнт	Фінансовий показник	ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»					ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»				
		2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
X ₁	ліквідність	-0,0543	0,090433	-0,04485	-0,04412	0,081541	0,60431	0,623919	0,597338	0,560406	0,61221
X ₂	прибутковість	0,02997	0,09732	0,007649	0,030261	0,174775	-0,04146	-0,01628	-0,01065	0	0,067223
X ₃	рентабельність	0,053048	0,134107	0,020692	0,043164	0,213302	-0,04146	-0,01628	-0,0066	0	0,081971
X ₄	фінансова стійкість	0,919844	1,153667	1,132027	1,006985	1,397014	21,24088	26,82813	12,79883	2,812531	2,440991
X ₅	оборотність	1,77365	2,337857	1,938881	2,358927	2,878819	1,124822	1,460303	1,33206	1,30276	1,8825
X ₆	коефіцієнт Бівера	0,216581	0,378451	0,165249	0,234817	0,595313	-0,35766	0,15	0,074219	0,023495	0,276947
X ₇	коефіцієнт покриття	0,884078	1,288696	0,90438	0,911448	1,195455	14,43796	18,35625	11,08008	7,156559	5,841772
X ₈	коефіцієнт іммобілізації власного капіталу	0,817816	0,898303	0,922111	0,91917	1,162668	2,723019	2,834269	2,739467	2,11639	2,714348
X ₉	коефіцієнт оборотності запасів	60,03003	45,25632	44,36059	21,86076	12,55824	25,57616	32,49462	37,27536	27,82422	41,04417
X ₁₀	коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	7,362622	17,79082	24,1794	15,65456	31,0395	27,96584	44,11284	43,61304	34,09677	35,18462
X ₁₁	дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	0,242073	0,115447	0,077239	0,159283	0,158645	0,318784	0,318024	0,257639	0,458981	0,682291
X ₁₂	проценти до сплати / виручка (нетто) від продажу	0,090855	0,141825	0,078578	0,172138	0,166753	0,142254	0,200318	0,230785	0,15764	0,275762
X ₁₃	витрати на персонал / додана вартість (вартість продукції за мінусом вартості сировини, енергії, послуг сторонніх організацій)	2,253186	1,296965	2,332845	-2,6343	1,45058	1,441105	1,487236	1,895828	1,462859	1,965983
X ₁₄	прибуток від продажу / позиковий капітал	0,278727	0,619769	0,284376	0,679132	0,958906	3,116788	7,096875	4,521484	0,652472	1,488592
X ₁₅	нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи	0,159165	0,228801	0,186704	0,241751	0,370155	0,278854	0,269961	0,171759	0,086917	0,129873
X ₁₆	Ig (матеріальні активи)	4,483288	4,607004	4,656654	4,600341	4,754814	3,75618	3,738146	3,784974	3,738384	3,721151
X ₁₇	Ig (валовий прибуток/виплачені відсотки)	1,059415	1,205147	0,831168	1,199618	1,710735	31,10755	31,35622	31,36455	31,35679	31,31428
X ₁₈	короткотермінові зобов'язання/сума всіх активів	0,468444	0,313247	0,469037	0,49826	0,417186	0,044962	0,035935	0,059259	0,091026	0,126443
X ₁₉	коефіцієнт фінансової незалежності	0,479124	0,535676	0,530963	0,50174	0,582814	0,955038	0,964065	0,758449	0,737707	0,709386
X ₂₀	оборотність вкладеного капіталу	3,195895	4,058146	3,394906	3,931545	4,798032	1,970244	2,54621	2,321991	2,171267	3,135733
X ₂₁	рентабельність операційного продажу за cash flow	-0,01075	-0,0171	-0,01999	-0,01853	-0,01445	-0,0508	-0,0504	-0,06471	-0,06779	-0,07078
X ₂₂	рентабельність активів за cash flow	-0,06551	-0,24138	-0,0147	0,24248	0,243672	-0,00963	-0,00146	-0,06898	-0,10284	0,046645
X ₂₃	відношення cash-flow I до позикового капіталу	-0,06291	-0,11922	-0,08164	-0,083	-0,0888	-1,47445	-2,27813	-1,28125	-0,31718	-0,48544
X ₂₄	рентабельність продажів	0,033197	0,066093	0,01219	0,021958	0,088912	-0,04209	-0,01279	-0,00568	0	0,052252
X ₂₅	рентабельність власного капіталу	0,062552	0,181678	0,014406	0,06031	0,29981	-0,04341	-0,01689	-0,01404	0	0,094762

Джерело: розраховано автором

Таблиця 2.5

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозалежності відібраних фінансових показників

	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅	X ₁₆	X ₁₇	X ₁₈	X ₁₉	X ₂₀	X ₂₁	X ₂₂	X ₂₃	X ₂₄	X ₂₅	
X ₁	1																									
X ₂	-0,49001	1																								
X ₃	-0,52864	0,980568	1																							
X ₄	0,740498	-0,65716	-0,68407	1																						
X ₅	-0,19793	0,349202	0,331702	-0,16926	1																					
X ₆	0,133593	0,038827	-0,0236	0,298147	-0,24407	1																				
X ₇	0,571079	-0,1927	-0,2269	0,398882	-0,40925	0,634105	1																			
X ₈	0,431642	-0,23982	-0,24277	0,239194	0,203202	-0,54232	-0,40727	1																		
X ₉	-0,03034	-0,25663	-0,23168	0,271525	0,55804	0,062933	-0,05746	-0,04809	1																	
X ₁₀	0,288488	-0,43198	-0,528	0,51564	-0,24015	0,387491	0,291545	-0,26089	0,182939	1																
X ₁₁	0,095179	-0,12995	-0,02132	0,038834	-0,09084	-0,50055	-0,26371	0,375201	-0,02854	-0,48883	1															
X ₁₂	0,065166	0,182844	0,26673	-0,26997	-0,26876	-0,36563	-0,19017	0,37913	-0,53698	-0,59617	0,718197	1														
X ₁₃	0,151989	0,091159	-0,01556	0,158516	0,544298	0,209006	0,057277	-0,04572	0,332218	0,320907	-0,37298	-0,59089	1													
X ₁₄	0,644186	-0,49204	-0,5051	0,792789	0,172531	-0,1256	-0,00065	0,548536	0,335055	0,332536	0,262589	-0,04042	0,182121	1												
X ₁₅	-0,12989	-0,03523	-0,05422	-0,0144	0,255352	-0,34369	-0,2697	0,178267	0,123884	-0,02982	-0,10739	-0,09659	-0,13872	0,143837	1											
X ₁₆	-0,3898	0,297878	0,422086	-0,49815	-0,41638	-0,14551	-0,0923	-0,13218	-0,42398	-0,56598	0,308768	0,605376	-0,73081	-0,50623	-0,10049	1										
X ₁₇	0,508573	-0,19895	-0,25231	0,472799	0,412816	-0,22148	-0,11627	0,473335	0,128788	0,208496	0,154191	-0,0744	0,578676	0,703012	-0,05096	-0,70284	1									
X ₁₈	-0,54246	0,538298	0,609197	-0,76885	0,052348	-0,40336	-0,3569	0,065574	-0,38595	-0,84482	0,335201	0,569062	-0,43704	-0,56101	-0,01947	0,677004	-0,42734	1								
X ₁₉	0,166789	-0,46048	-0,44278	0,571005	0,249904	-0,1143	-0,32495	0,474308	0,506546	0,125493	0,107657	-0,21001	0,016071	0,612217	0,502237	-0,28402	0,247213	-0,4122	1							
X ₂₀	-0,22465	0,379632	0,371077	-0,20492	0,997193	-0,27229	-0,42702	0,205733	0,536749	-0,29067	-0,06846	-0,23465	0,51564	0,150652	0,248993	-0,35835	0,391687	0,103751	0,231666	1						
X ₂₁	-0,47517	0,562155	0,608301	-0,72097	0,52727	-0,62179	-0,50688	0,173933	-0,09701	-0,75855	0,263545	0,360688	-0,06678	-0,32752	0,291949	0,302731	-0,07137	0,761235	-0,2269	0,567291	1					
X ₂₂	0,164683	-0,18023	-0,29445	0,252392	-0,23667	0,132129	0,147164	-0,01607	-0,26093	0,370163	-0,22136	-0,28898	0,387939	0,109666	0,041281	-0,37433	0,233102	-0,24651	-0,01354	-0,2578	-0,22203	1				
X ₂₃	-0,7284	0,634095	0,655467	-0,97154	0,05287	-0,15421	-0,24659	-0,3709	-0,31844	-0,48241	-0,13086	0,203622	-0,18064	-0,90961	-0,01309	0,527861	-0,58495	0,729702	-0,61972	0,085404	0,627925	-0,20487	1			
X ₂₄	-0,41344	0,672049	0,71616	-0,55824	-0,28643	-0,00923	-0,0294	-0,32528	-0,52972	-0,46247	0,345944	0,587672	-0,40765	-0,5151	-0,1904	0,668691	-0,44385	0,667037	-0,57115	-0,24857	0,358111	-0,07985	0,57142	1		
X ₂₅	-0,0488	0,26156	0,204778	-0,16604	0,265979	0,032071	-0,06181	-0,06583	-0,18991	-0,06279	-0,11045	0,009861	0,314614	-0,06446	-0,25359	-0,29089	0,412006	0,016453	-0,33956	0,260954	0,252623	0,186957	0,151563	0,018296	1	

Джерело: розраховано автором за даними таблиці 2.4

- вище середнього (кореляція 0,6-0,9) спостерігається прямий зв'язок між показниками: X_1 (ліквідність) та X_4 (фінансова стійкість); X_1 (ліквідність) та X_{14} (прибуток від продажу / позиковий капітал); X_2 (прибутковість) та X_{23} (відношення cash-flow 1 до позичкового капіталу); X_2 (прибутковість) та X_{24} (рентабельність продажів); X_3 (рентабельність) та X_{21} (рентабельність операційного продажу за cash flow); X_3 (рентабельність) та X_{23} (відношення cash-flow 1 до позичкового капіталу); X_3 (рентабельність) та X_{24} (рентабельність продажів); X_4 (фінансова стійкість) та X_{14} (прибуток від продажу / позиковий капітал); X_6 (коефіцієнт Бівера) та X_7 (коефіцієнт покриття); X_{11} ((дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи) та X_{12} (проценти до сплати / виручка (нетто) від продажу); X_{12} (проценти до сплати / виручка (нетто) від продажу) та X_{16} (lg (матеріальні активи)); X_{14} (прибуток від продажу / позиковий капітал) та X_{17} (lg (валовий прибуток/виплачені відсотки)); X_{14} (прибуток від продажу / позиковий капітал) та X_{19} (коефіцієнт фінансової незалежності); X_{16} (lg (матеріальні активи)) та X_{24} (рентабельність продажів); X_{18} (короткотермінові зобов'язання / сума всіх активів) та X_{21} (рентабельність операційного продажу за cash flow); X_{18} (короткотермінові зобов'язання / сума всіх активів) та X_{23} (відношення cash-flow 1 до позичкового капіталу); X_{18} (короткотермінові зобов'язання / сума всіх активів) та X_{24} (рентабельність продажів); X_{21} (рентабельність операційного продажу за cash flow) та X_{23} (відношення cash-flow 1 до позичкового капіталу);

- вище середнього (кореляція 0,6-0,9) спостерігається зворотній зв'язок між показниками: X_1 (ліквідність) та X_{23} (відношення cash-flow 1 до позичкового капіталу); X_2 (прибутковість) та X_4 (фінансова стійкість); X_3 (рентабельність) та X_4 (фінансова стійкість); X_4 (фінансова стійкість) та X_{18} (короткотермінові зобов'язання / сума всіх активів); X_4 (фінансова стійкість) та X_{21} (рентабельність операційного продажу за cash flow); X_6 (коефіцієнт Бівера) та X_{21} (рентабельність операційного продажу за cash flow); X_{10}

(коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості) та X_{18} (короткотермінові зобов'язання / сума всіх активів); X_{11} (дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи) та X_{20} (оборотність вкладеного капіталу); X_{16} (lg (матеріальні активи)) та X_{17} (lg (валовий прибуток/виплачені відсотки)); X_{19} (коефіцієнт фінансової незалежності) та X_{23} (відношення cash-flow 1 до позичкового капіталу);

- майже відсутній будь-який зв'язок між показниками: X_1 (ліквідність) та X_9 (коефіцієнт оборотності запасів); X_2 (прибутковість) та X_{15} (нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи); X_3 (рентабельність) та X_6 (коефіцієнт Бівера); X_3 (рентабельність) та X_{11} (дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи); X_3 (рентабельність) та X_{13} (витрати на персонал / додана вартість (вартість продукції за мінусом вартості сировини, енергії, послуг сторонніх організацій)); X_4 (фінансова стійкість) та X_{11} (дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи); X_4 (фінансова стійкість) та X_{15} (нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи); X_6 (коефіцієнт Бівера) та X_{24} (рентабельність продажів); X_6 (коефіцієнт Бівера) та X_{25} (рентабельність власного капіталу); X_7 (коефіцієнт покриття) та X_{14} (прибуток від продажу / позиковий капітал); X_7 (коефіцієнт покриття) та X_{24} (рентабельність продажів); X_8 (коефіцієнт імобілізації власного капіталу) та X_{22} (рентабельність активів за cash flow); X_9 (коефіцієнт оборотності запасів) та X_{11} (дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи); X_{10} (коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості) та X_{15} (нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи); X_{12} (проценти до сплати / виручка (нетто) від продажу) та X_{25} (рентабельність власного капіталу); X_{13} (витрати на персонал / додана вартість (вартість продукції за мінусом вартості сировини, енергії, послуг сторонніх організацій)) та X_{19} (коефіцієнт фінансової незалежності); X_{15} (нерозподілений прибуток минулих

років/сукупні активи) та X_{23} (відношення cash-flow 1 до позичкового капіталу); X_{18} (короткотермінові зобов'язання / сума всіх активів) та X_{25} (рентабельність власного капіталу); X_{19} (коефіцієнт фінансової незалежності) та X_{22} (рентабельність активів за cash flow); X_{24} (рентабельність продажів) та X_{25} (рентабельність власного капіталу).

Результати кореляційного аналізу дали змогу відібрати показники, що характеризують фінансову складову економічної стійкості підприємства і які не є пов'язаними між собою. Такими показниками нами визначено:

1. X_4 (фінансова стійкість),
2. X_5 (оборотність),
3. X_7 (коефіцієнт покриття),
4. X_8 (коефіцієнт іммобілізації власного капіталу),
5. X_9 (коефіцієнт оборотності запасів),
6. X_{11} (дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи),
7. X_{13} (витрати на персонал / додана вартість (вартість продукції за мінусом вартості сировини, енергії, послуг сторонніх організацій)),
8. X_{15} (нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи),
9. X_{22} (рентабельність активів за cash flow),
10. X_{25} (рентабельність власного капіталу).

Отже, в результаті кореляційно-регресійного аналізу нами було відібрано 10 показників, що комплексно характеризують фінансову складову економічної стійкості машинобудівного підприємства. Причому ці показники підтверджують ту позицію провідних науковців, яка склалась в економіці щодо адаптивності застосування різних методичних підходів до оцінки фінансової стійкості підприємства [107]. Так, з в ці 10 показників не попали коефіцієнти, що застосовуються в моделях К. Спрінгейта, Дж. Фулмера, Р. Таффлера і Г. Тішоу, проблемність застосування яких до українських реалій визначена нами вище.

Два з десяти відібраних показників представлені показниками моделі Е. Альтмана (яку можна вважати основою для інших відомих методик), два – моделі CREDIT-MEN (як встановлено вище, є перспективною щодо використання в українській економіці), два – моделі Ж. Конана та М. Гольдера (відмінністю якої є врахування витрат компанії на персонал), два – моделі О. Терещенка (розроблена безпосередньо для українських машинобудівних підприємств), по одному – моделями Р. Ліса та У. Бівера (які доповнюють дані показники з позиції характеристики автономності підприємства). Причому деякі коефіцієнти з інших моделей повторюють показники з моделі О. Терещенка, і тому саме ця модель в найбільшій мірі забезпечує ознаки вибраних показників, а це, в свою чергу, підтверджує практичність її застосування для вітчизняних машинобудівних підприємств.

Отже, для визначення впливу фінансової складової на економічну стійкість підприємства нам в подальшому необхідно оцінити вплив кожного з цих 10 фінансових показників на основний критерій конкурентної позиції підприємства на основі його економічної стійкості. Таким чином порушується проблема визначення такого критерію, що буде зроблено нами нижче в наступному параграфі.

Тепер, коли визначений підхід оцінки фінансової складової економічної стійкості підприємства на його конкурентну позицію, повернемося до інтегральної моделі конкурентоспроможності підприємства на основі його процесного, проектного та об'єктного потенціалів (див. рис. 2.7).

Об'єктний потенціал машинобудівного підприємства (як зазначено нами вище, рис. 2.6) буде пов'язаний з ефективністю використання його кадрового потенціалу, який повинен характеризуватись показниками, що відображають ефективність використання керівництвом людських ресурсів. Науковцями ведеться постійний пошук найбільш ефективної методики оцінювання кадрового потенціалу підприємства. Вчені використовують

різноманітні методи оцінювання кадрового потенціалу підприємства [23, 29, 47, 80, 88, 185].

Методики оцінки кадрового потенціалу, представлені в економічній літературі, можна класифікувати наступним чином:

- засновані на витратній методиці;
- ґрунтуються на одиниці праці;
- коефіцієнтні методики;
- результативні методики.

Поширеними методами аналізу трудових ресурсів підприємства є методи статистичного аналізу, метод Дельфі, анкетування. В рамках досліджуваної проблематики нами пропонується застосування методу статистичного аналізу як такого, що найбільш точно відображає конкурентну позицію підприємства в його макросередовищі і може бути застосований в рамках ресурсної теорії (яка в даному дисертаційному дослідженні є основою при розкритті проблеми збільшення конкурентоспроможності підприємства за рахунок економічної стійкості). Метод Дельфі та анкетування будуть носити умовно суб'єктивний характер, оскільки ґрунтуються на людському факторі оцінювання кадрового потенціалу того чи іншого підприємства.

Зазначимо, що в економічній літературі не приділяється достатня увага тому, який з економічних показників слід використовувати для точного отримання результатів діяльності трудових ресурсів. Але задачі аналізу ефективності трудових ресурсів є загальними і включають: аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, аналіз руху трудових ресурсів, аналіз використання робочого часу, аналіз продуктивності праці, аналіз оплати праці. Проведення аналізу ефективності використання трудових ресурсів на підприємстві за такими напрямками дає можливість встановити рівень його конкурентоспроможності, та розробити план заходів щодо його збільшення (якщо той виявиться недостатнім порівняно з іншими підприємствами).

В нашому дослідженні, коли ми вивчаємо конкурентну позицію машинобудівного підприємства на ринку, слід зупинитись на визначальному при цьому факторі – продуктивність праці – який на пряму характеризує та впливає на фактичну конкурентоспроможність підприємства. Саме за цим показником можна порівняти діяльність окремого підприємства з іншими підприємствами їхнього спільного макросередовища. Продуктивність праці буде виступати результуючим фактором діяльності трудових ресурсів, а інші фактори будуть являти собою інструментарій досягнення такого результату. Такий інструментарій можна віднести до традиційних ресурсів підприємства, за допомогою яких можна збільшити економічну стійкість підприємства і, як наслідок, підвищити його конкурентоспроможність (показано на рис. 2.4).

Показник продуктивності праці оцінюється за допомогою такого коефіцієнту як обсяг реалізованої продукції, що приходить на одного працюючого. Комплексний аналіз необхідно проводити в динаміці, порівнюючи середні темпи росту продуктивності праці та заробітної плати. Як зазначає Л. Перегудова: «... при підвищенні темпу приросту продуктивності праці відбувається відносне вивільнення робітників, досягається економія витрат на заробітну плату, ..., що приводить до збільшення можливостей компанії створювати вартість» [138].

Проведемо аналіз ефективності управління кадровими ресурсами на машинобудівних підприємствах Сумської області.

Динаміка чисельності персоналу в 2011-2015 рр. на машинобудівних підприємствах Сумщини порівняно з динамікою випускаємої ними продукції представлена в таблиці 2.6.

Як свідчать дані таблиці 2.6 за останні роки на всіх, за виключенням ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець», простежується позитивна динаміка росту доходу від реалізації машинобудівної продукції. Витрати на оплату праці, які є головною складовою собівартості продукції збільшуються з року в рік. Це дозволяє зберегти машинобудівним підприємствам висококваліфікований персонал.

Таблиця 2.6

Динаміка використання трудових ресурсів та доходу від реалізації продукції основних машинобудівних підприємств Сумської області в 2011-2015 рр.

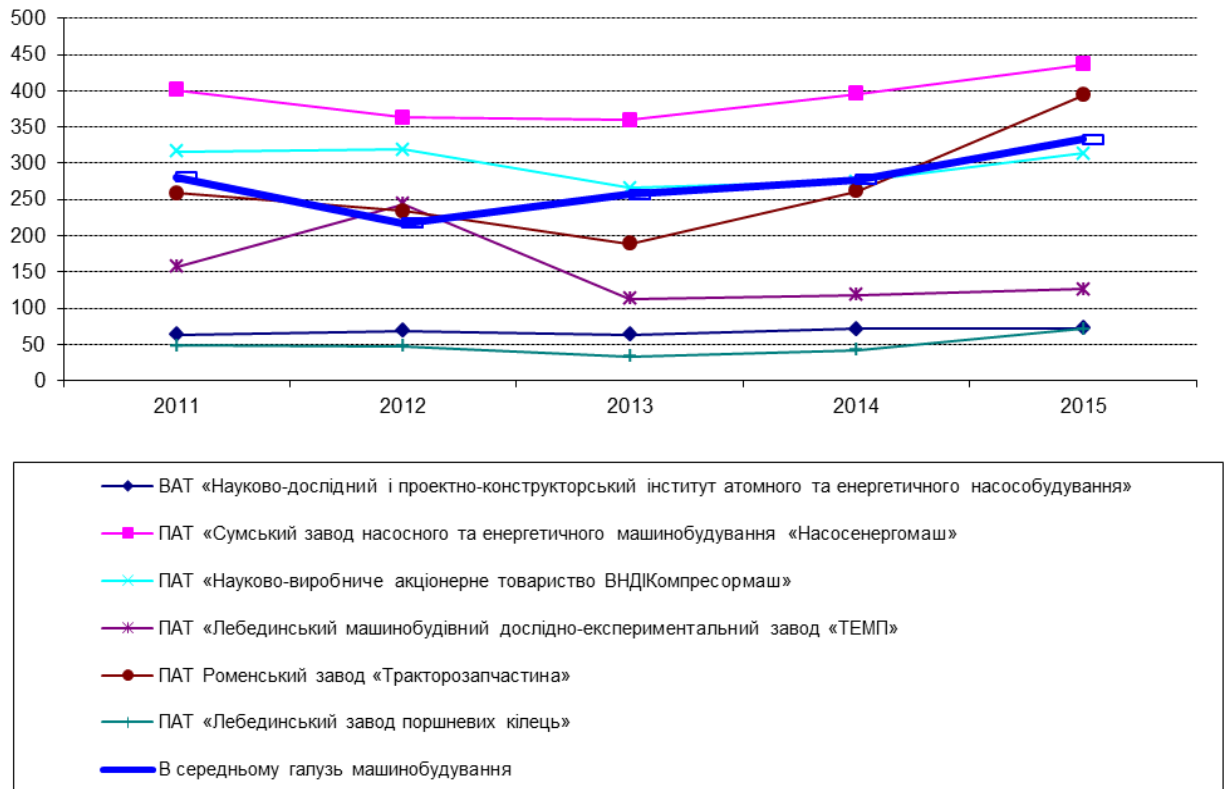
Підприємство	Роки	Показник		
		Доход від реалізації продукції, тис. грн.	Кількість персоналу, ос.	Фонд оплати праці, тис. грн.
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	2011 р	15051	236	8266,1
	2012 р	17024	248	9911,3
	2013р.	16647	263	10747
	2014р.	17860	251	11573
	2015р.	18865	260	22483
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	2011 р	994417	2477	115708,80
	2012 р	995593	2741	138949,5
	2013 р.	1008705	2802	156719
	2014 р.	1106496	2794	166511
	2015 р.	1193407	2733	228102
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш	2011 р	132648	419	15340,2
	2012 р	142046	445	19479,9
	2013 р.	125770	473	24969
	2014 р.	126200	459	24455
	2015 р.	140922	449	26351
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	2011 р	18968	121	2698,9
	2012 р	35367	145	3340,6
	2013р.	17237	152	3177
	2014р.	19853	168	3057
	2015 р.	18269	141	3457
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	2011 р	127294	492	14535,9
	2012 р	129779	555	18205,6
	2013 р.	103421	548	19001
	2014р.	129338	494	17895
	2015 р.	194090	492	21714
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	2011 р	13004	270	3880
	2012 р	11509	241	4836,4
	2013 р.	7351	219	3721
	2014р.	8456	200	4139
	2015 р.	13722	191	6030

Джерело: складено автором за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України

Реальну картину економічного розвитку машинобудівних підприємств Сумської області в плані нарощення їхнього об'єктного потенціалу дасть порівняння їхніх результатів використання трудових ресурсів з середніми показниками машинобудівної галузі (див. рис. 2.8, 2.9).

Як видно з рисунків 2.8 та 2.9 ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» показує найкращі

результати порівняно з іншими машинобудівними підприємствами Сумської області і, навіть, з середніми показниками по машинобудівній галузі в цілому по Україні.

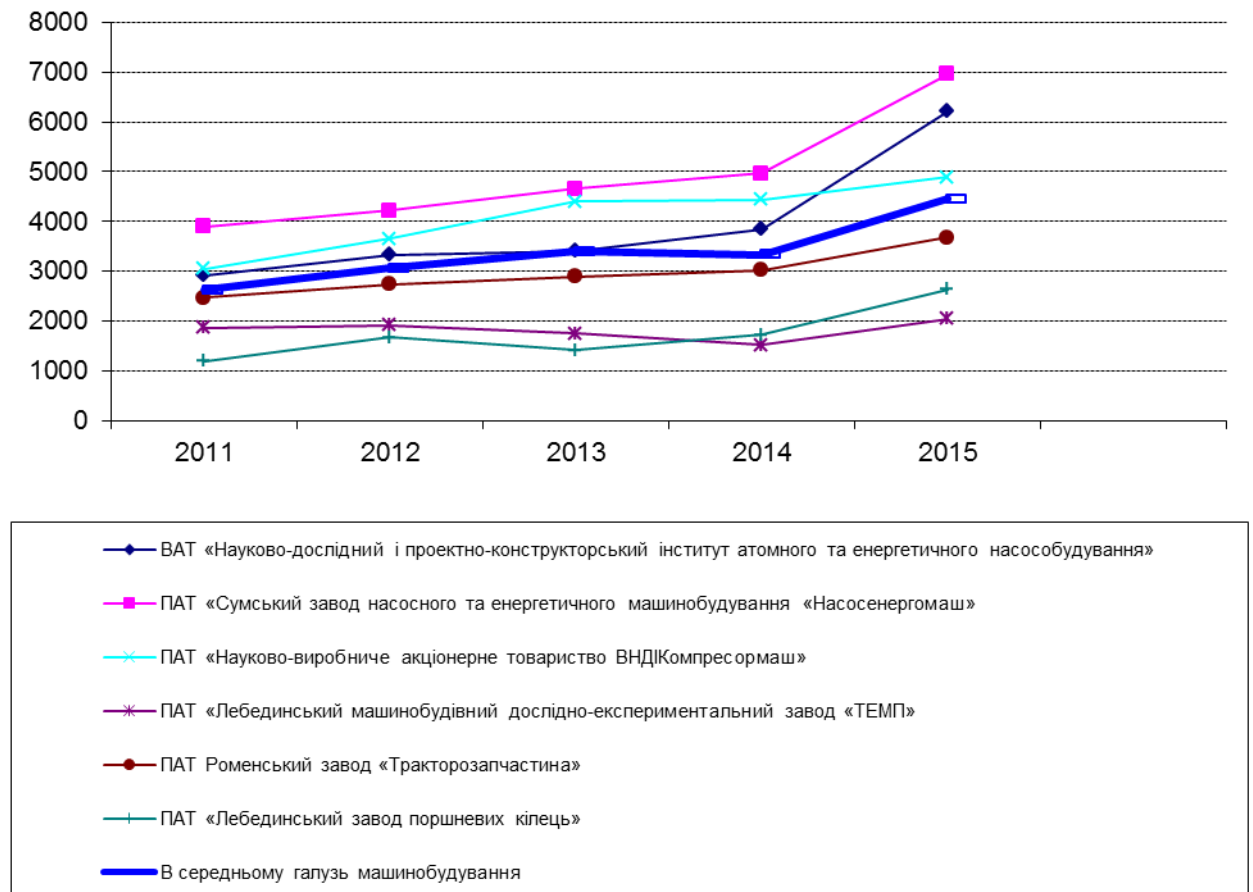

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками

Рис. 2.8 - Динаміка продуктивності праці машинобудівних підприємств Сумської області та в середньому по галузі в 2011-2015 рр.

Процесний потенціал машинобудівного підприємства являє собою характеристику ефективності використання виробничих можливостей підприємства (див. рис. 2.7).

Огляд наукових праць, присвячених пошуку оптимального критерію оцінки ефективності виробництва на підприємствах [57, 83, 84, 199] показує, що кількісний вираз ефективності відображається через взаємопов'язану систему показників, які є характеристикою окремих елементів виробничого процесу. Дана система повинна забезпечувати взаємозв'язок критерію та системи конкретних показників, а також визначати рівень ефективності використання ресурсів [190].

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками

Рис. 2.9 - Динаміка середньої заробітної плати на машинобудівних підприємств Сумської області та в середньому по галузі в 2011-2015 рр.

Загальноприйнятими щодо оцінки ефективності виробництва в економіці є наступні показники: загальна фондovіддача, рентабельність основних фондів, фондомісткість одиниці продукції, матеріалоемність одиниці продукції.

Для машинобудівних підприємств Сумщини дані показники представлені в таблиці 2.7.

Аналіз таблиці 2.7 показує, що провідні позиції серед машинобудівних підприємств Сумщини за ефективністю виробничого процесу займає ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВHDКкомпресормаш», яке має найбільший показник фондovіддачі серед досліджуваних підприємств при незначній матеріаломісткості продукції. Також слід відмітити

ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш», який на порядок вище від інших підприємств за показниками «рентабельність основних фондів» та «фондовіддача».

Таблиця 2.7

Ефективність виробничого процесу на машинобудівних підприємствах
Сумської області в 2011-2015 рр.

	Роки	загальна фондовід дача	рентабель ність основних фондів	матеріало місткість одиниці продукції
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	2011 р.	0,390597	1,213192	0,109704
	2012 р.	0,356574	0,744917	0,063517
	2013 р.	0,400772	0,597526	0,059504
	2014 р.	0,410195	0,538614	0,05312
	2015 р.	0,457006	0,502307	0,05119
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	2011 р.	4,372438	77,01541	0,58988
	2012 р.	4,022145	44,97473	0,789281
	2013 р.	2,420754	18,59084	0,432254
	2014 р.	2,857125	21,64827	0,483952
	2015 р.	3,091856	26,84255	0,501259
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш	2011 р.	3,670873	5,040137	0,538382
	2012 р.	5,657355	56,09418	0,439306
	2013 р.	4,794397	15,06415	0,559058
	2014 р.	4,896488	18,94607	0,578652
	2015 р.	5,134615	26,91867	0,585216
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	2011 р.	2,511403	16,85279	0,593338
	2012 р.	3,597534	26,86512	0,656263
	2013 р.	1,550708	2,953926	0,389092
	2014 р.	1,682483	3,015824	0,411934
	2015 р.	1,895721	3,117213	0,427861
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	2011 р.	2,383552	5,122897	0,698901
	2012 р.	3,076481	16,51448	0,589525
	2013 р.	2,685796	1,393008	0,664853
	2014 р.	2,915837	1,493547	0,678214
	2015 р.	3,051276	1,567214	0,692523
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	2011 р.	1,447965	-13,5309	0,348862
	2012 р.	1,845324	-5,45318	0,311596
	2013 р.	3,4	-3,26125	0,321401
	2014 р.	3,418751	-3,69523	0,364927
	2015 р.	3,594314	-3,76315	0,395173

Джерело: розраховано автором за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України

Третя складова нашої інтегральної моделі конкурентоспроможності підприємства, що знаходиться в одному з кутів побудованого трикутника загального потенціалу підприємства (див. рис. 2.7) – це проектний потенціал, що характеризується маркетинговим ресурсом досліджуваного підприємства.

Взагалі в економічній науці під маркетинговим потенціалом розуміють виявлення прихованого потенціалу підприємства за рахунок дослідження макросередовища та розробка рекомендацій по приведенню стану підприємства згідно умов зовнішнього середовища [37, 87, 109]. В нашому дослідженні, коли ми окремо розглядаємо вплив макросередовища на економічну стійкість підприємства, будемо виходити з позиції Б. Соловйова [170], яка ґрунтується на виявленні маркетингового ресурсу підприємства для покращення його стану на ринку. Саме маркетинговий ресурс, на наш погляд, визначить подальший потенціал підприємства, щодо нарощення обсягів продажу на нових та існуючих ринках збуту. Л. Семеркова та Ю. Патрикеева зазначають, що «маркетинговими ресурсами є активи підприємства, які сприяють збільшенню його інвестиційної привабливості» [108]. На наш погляд, такими активами підприємства можуть виступати позаоборотні активи, які являють собою сукупність майнових цінностей підприємства, що багато разів приймають участь у процесі господарської діяльності та переносять свою вартість по частинам на виготовлену продукцію (тобто це кошти, що є на балансі бухгалтерського обліку, але не беруть участі в обороті). Основною особливістю позаоборотних активів підприємства є здатність приносити доход в майбутньому, а це і є потенціал, який з позиції оцінювання внутрішнього середовища формує маркетинговий ресурс, а в подальшому і проектний потенціал досліджуваного підприємства.

Для більш повного та реального відображення проектного потенціалу машинобудівного підприємства в рамках досліджуваної проблеми пропонуємо ввести в використання наступні показники, що будуть відображати потенційний маркетинговий ресурс з позиції укріплення конкурентоспроможності суб'єкта на основі його економічної стійкості:

- 1) частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів;
- 2) збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника;
- 3) логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства (будемо визначати як натуральний логарифм від щорічної процентної зміни необоротних активів підприємства).

Застосування останнього показника – «логарифмічне збільшення необоротних активів підприємства» – є актуальним з позиції основних ймовірнісних властивостей темпу зміни вартості необоротних активів, коли вони можуть бути менше 100%. Використання лінійного показника збільшення при цьому є неможливим, а логарифмічне збільшення відобразить реальну картину проектного потенціалу підприємства. Зазначимо, що даний показник («логприбутковість») досить широко використовується в трейдерських операціях на фондових біржах [157]. Отже, розрахунок в нашому випадку логарифмічного збільшення необоротних активів по роках для досліджуваних машинобудівних підприємств дозволить визначити через їхню суму підприємство з найбільшим логарифмічним збільшенням маркетингового ресурсу за останні роки, а значить з найбільшим проектним потенціалом.

Зробимо відповідні розрахунки за 2011-2015 рр. для машинобудівних підприємств Сумської області на основі вихідних даних відображених представлених в додатку Д. Результати розрахунків представимо в таблиці 2.8.

За даними таблиці можна бачити, що найбільше логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу за останні п'ять років спостерігається в ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина». Ще одним підприємством Сумської області, яке має позитивну динаміку нарощення маркетингового ресурсу в 2011-2015 роках є ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш».

Маркетинговий ресурс машинобудівних підприємств
Сумської області в 2011-2015 рр.

	Роки	частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів, %	збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника, тис. грн.	Логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства, %
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	2011 р.	82.6747	5.9819	0.004936
	2012 р.	82.88929	5.021186	-0.01733
	2013 р.	84.03069	6.447581	-0.01075
	2014 р.	80.70231	6.28327	-0.01013
	2015 р.	80.89803	6.36914	-0.09231
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	2011 р.	400.71057	56.69112	0.744032
	2012 р.	46.74022	55.35729	0.58461
	2013 р.	46.52884	18.87632	0.325052
	2014 р.	42.68537	18.1102	0.321204
	2015 р.	44.19783	17.93687	0.309157
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш	2011 р.	17.05884	-19.8754	-3.52965
	2012 р.	15.93435	4.544153	0.036665
	2013 р.	27.89771	8.316854	0.210181
	2014 р.	19.40151	8.291574	0.20193
	2015 р.	16.92417	6.581376	0.18691
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	2011 р.	43.45845	0	-1.71385
	2012 р.	32.49105	0	-0.07891
	2013 р.	76.93128	0	2.010756
	2014 р.	63.75192	0	2.003146
	2015 р.	79.69937	0	2.17481
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	2011 р.	58.58584	0	2.104909
	2012 р.	59.63195	0	0.199187
	2013 р.	57.58124	9.091892	0.171463
	2014 р.	58.02374	8.713061	0.190276
	2015 р.	57.90138	9.158364	0.185271
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	2011 р.	35.07275	0.710526	-0.01332
	2012 р.	34.0146	0.262963	-0.05679
	2013 р.	34.34028	0.825726	-0.02068
	2014 р.	32.01257	0.67129.4	-0.03183
	2015 р.	34.51806	0.704612	-0.02958

Джерело: розраховано автором за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України

Але на відміну від ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина», ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» кожного року збільшує свій маркетинговий потенціал, про що свідчить показник «збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника». Також ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» досить раціонально використовує накопичений протягом року маркетинговий ресурс, що показує показник «частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів», який для даного підприємства в середньому за п'ять років склав 33,4%, що свідчить про високий рівень його залучення в виробничий процес з утриманням позитивної динаміки його нарощення. Основний конкурент ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш», а саме: ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш», – при 6% частки маркетингового ресурсу в загальній кількості активів в середньому за п'ять років має «-2,5%» логарифмічного збільшення маркетингового ресурсу.

Таким чином, проведений аналіз діяльності машинобудівних підприємств Сумської області згідно авторської інтегральної моделі конкурентоспроможності підприємства на основі його процесного, проектного та об'єктного потенціалів виявив перевагу ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» перед його основними конкурентами на ринку машинобудування.

Нижче ми з'ясуємо на якій конкурентній позиції буде знаходитись кожне досліджуване машинобудівне підприємство. Для цього повернемось до розв'язання задачі оцінки виявлення кожного з факторів інтегральної моделі на загальний стан підприємства, а також введення критерію конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості.

2.3 Критерій оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості

Сучасний ринок, який формує умови діяльності та вектор розвитку машинобудівних підприємств України, викликає необхідність побудови системи оціночних показників конкурентоспроможності підприємств на основі збереження їхньої економічної стійкості. Актуалізується питання розробки критерію оцінки конкурентоспроможності вітчизняного машинобудівного підприємства, який дозволив би порівняти його економічну стійкість з аналогічними підприємствами, представленими на ринку.

Вище нами встановлено, що значимим аспектом формування об'єктного, проектного, процесного потенціалів сучасного підприємства є фінансова складова, яка визначається макросередовищем, де здійснює свою діяльність суб'єкт господарювання.

Оцінка конкурентоспроможності підприємства, що є головним результатом управлінської діяльності, стає тим «зворотнім імпульсом», який визначає процедуру формування та збереження економічної стійкості підприємства в майбутньому.

Такий критерій повинен призваний розпізнавати рівень відповідності діяльності машинобудівного підприємства зовнішньому середовищу, а також відхилень від оптимального вектору його розвитку, що визначається ефективністю використання наявного потенціалу.

Все вищезазначене окреслює проблему розробки методології оцінки конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості, основою якої повинна стати її якісно-кількісна визначеність.

В зв'язку з цим особливого значення набувають методико-практичні аспекти даної проблеми, пов'язані з математичним моделюванням оцінки

конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості.

Методологія дослідження конкурентоспроможності машинобудівного підприємства в рамках нашого дослідження базується на його економічній стійкості та процедурі її формування й збереження. Відображення такого взаємозв'язку наведено нами вище, на рисунку 2.6.

Достатність конкурентоспроможності машинобудівного підприємства буде в цьому плані трактуватися нами як рівень реалізації потенціалів підприємства.

Остаточний рівень конкурентоспроможності машинобудівного підприємства ми можемо визначати з наступної позиції: якщо реалізація потенціалів підприємства є максимальною (порівняно з еталоном), то і рівень конкурентоспроможності є максимальним для даного підприємства.

Такий підхід, на наш погляд, буде характеризуватись об'єктивністю, яка визначається відображенням ефективності управління конкурентоспроможністю машинобудівного підприємства з точки зору кінцевого результату його діяльності, а також буде визначати якісний вплив дій суб'єкта господарювання на цей остаточний рівень.

Реалізація такого підходу повинна враховувати еталон конкурентоспроможності вітчизняного машинобудівного підприємства, який повинен бути визначений для машинобудівної галузі по запропонованим вище показникам, які характеризують проектний, об'єктний та процесний потенціали підприємства (див. п. 2.1).

В якості основи для отримання еталонного показника пропонуємо використовувати не суб'єктивні рішення експертів, а значення, що характеризує даний показник в середньому по галузі машинобудування в відповідний період часу. Саме такий підхід буде відповідати практиці ринкової конкуренції машинобудівних підприємств.

Після розрахунку відповідних коефіцієнтів за досліджуваними машинобудівними підприємствами приведемо їх до єдиного масштабу розмірності, для чого показник еталону (машинобудівної галузі) візьмемо за одиницю, а показники за підприємствами визначимо як частки по відношенню до еталонного показника. Наведемо наші розрахунки в додатку Ж та представимо в таблиці 2.9.

Як видно з отриманих даних (див. табл. 2.9), в такому підприємстві як ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» спостерігається суттєве перевищення обраних показників реалізації його потенціалу в порівнянні з середньо галузевими (окрім частки маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів). Інші машинобудівні підприємства Сумської області мають досить мінливе становище, оскільки частина показників є вищою середньо галузевих значень, а частина – значно нижчою.

На наступному етапі визначимо вагомість кожного коефіцієнта в відповідній групі показників, що характеризують проектний, об'єктний, процесний потенціали підприємств. Для цього за допомогою програми Microsoft Excel побудуємо лінійні кореляційно-регресійні залежності обраних коефіцієнтів від результативного показника, за який візьмемо величину доходу, який отримало підприємство в досліджуваний період.

Результати регресійного аналізу представимо в таблиці 2.10, яка відображає взаємозв'язок величини прибутку (y) та змінних факторів (x_1, x_2, \dots, x_n) через визначені коефіцієнти (m_1, m_2, \dots, m_n) та вільний член b .

Таблиця 2.9

Значення коефіцієнтів, що характеризують об'єктний, проектний, процесний потенціали машинобудівних підприємств Сумської області в 2011-2015 роках порівняно з еталонним показником, приведених до єдиного масштабу розмірності

Показник	Галузь машинобудування	ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»					ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»					ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»					ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»				
		2011 р	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р	2011 р	2012 р	2013 р	2014	2015	2011 р	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р	2011 р	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р
Об'єктний потенціал																					
продуктивність праці	1,0	0,32	0,27	0,29	0,30	0,34	0,73	1,72	1,55	1,68	1,75	1,04	1,35	1,36	1,39	1,42	0,40	0,67	1,04	1,01	1,18
рівень заробітної плати	1,0	1,10	1,10	1,26	1,28	1,32	1,09	1,47	1,60	1,72	1,80	0,88	1,15	1,38	1,43	1,52	0,37	0,70	0,72	0,83	0,89
Проектний потенціал																					
частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів	1,0	2,43	2,35	2,27	2,37	2,51	0,47	0,92	1,28	1,33	1,41	0,52	0,40	0,43	0,45	0,51	1,19	0,89	2,10	1,86	1,64
збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника	1,0	1,15	0,96	1,24	1,18	1,25	10,92	10,66	3,63	4,56	5,06	-3,82	0,87	1,60	1,57	1,73	0	0	0	0	0
логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства	1,0	0,01	-0,04	-0,03	-0,02	-0,01	2,08	1,63	0,91	1,25	1,34	-9,89	0,10	0,58	0,39	0,62	-4,80	-0,22	5,63	3,46	4,03
Процесний потенціал																					
загальна фондвіддача	1,0	0,47	0,43	0,48	0,41	0,52	5,33	4,90	2,95	3,06	3,29	4,48	6,90	5,85	5,26	6,12	3,06	4,39	1,89	1,95	2,17
рентабельність основних фондів	1,0	1,04	0,63	0,51	0,47	0,59	66,15	38,63	15,96	18,63	21,08	4,32	48,18	12,93	19,64	15,48	14,47	23,07	2,53	3,98	4,05
матеріаломісткість одиниці продукції	1,0	0,18	0,10	0,09	0,07	0,08	0,98	1,31	0,72	0,83	0,94	0,89	0,73	0,93	0,85	0,95	0,98	1,09	0,64	0,79	0,89

Джерело: розраховано автором

Продовження таблиці 2.9

Показник	Галузь машинобудування	ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»					ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»				
		2011 р	2012 р	2013 р.	2014 р	2015 р	2011 р	2012 р	2013 р.	2014 р	2015 р
Об'єктний потенціал											
продуктивність праці	1,0	1,04	1,10	1,00	1,05	1,08	0,16	0,20	0,20	0,19	0,22
рівень заробітної плати	1,0	0,92	0,93	1,03	1,09	1,12	0,46	0,45	0,63	0,73	0,65
Проектний потенціал											
частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів	1,0	1,60	1,63	1,57	1,59	1,52	0,96	0,93	0,94	0,97	0,98
збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника	1,0	0	0	1,75	1,34	1,63	0,13	0,05	0,15	0,08	0,16
логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства	1,0	5,90	0,55	0,48	0,43	0,58	-0,03	-0,15	-0,05	-0,03	-0,01
Процесний потенціал											
загальна фондівдача	1,0	2,90	3,75	3,27	3,16	3,26	1,76	2,25	4,14	3,65	4,29
рентабельність основних фондів	1,0	4,40	14,18	1,19	2,06	1,98	-11,62	-4,68	-2,80	-3,96	-2,96
матеріаломісткість одиниці продукції	1,0	1,16	0,98	1,10	1,03	1,13	0,58	0,51	0,53	0,59	0,54

Джерело: розраховано автором

Таблиця 2.10

Кореляційно-регресійна залежність коефіцієнтів основних видів потенціалу машинобудівних підприємств Сумської області та доходу, отриманого ними в 2011-2015 роках

Фактор	Коефіцієнт	ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»	ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»
Об'єктний потенціал							
продуктивність праці, x_1	m_1	135,884	1752,319	558,2491	193,4152	3179,374	280,7542
рівень заробітної плати, x_2	m_2	3,185897	205,5851	13,29081	-7,47716	300,6091	-2,90754
	b	-2914,12	-509366	-84633,4	2546,315	-1435410	2963,915
Проектний потенціал							
частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів, x_1	m_1	26,72893	38413,92	865,206	155,9228	0	-1918,36
збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника, x_2	m_2	1443,367	13815,48	2236,828	0	198,5182	-1546,35
логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства, x_3	m_3	0	0	0	4531,706	-24530,9	0
	b	5502,233	-1060510	109656,1	14259,5	132180,2	78662,81
Процесний потенціал							
загальна фондвіддача, x_1	m_1	44285,83	380903,9	68428,1	54856,96	121976,2	-1543,84
рентабельність основних фондів, x_2	m_2	-106,213	-23163,8	-1668,26	-5381,65	-3315,77	412,9628
матеріаломісткість одиниці продукції, x_3	m_3	0	0	0	0	0	0
	b	-661,056	504153,6	-160895	-33803,1	-193205	18104,82

Джерело: розраховано автором

Використовуючи дані таблиці 2.10, складемо таблицю 2.11, в якій представимо рівень (процент) впливу або вагомість кожного з показників відповідної групи потенціалів машинобудівного підприємства.

Таблиця 2.11

Вагомість показників потенціалів машинобудівних підприємств Сумської області за результатами аналізу їх діяльності в 2011-2015 роках

Показник	ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»	ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»
Об'єктний потенціал						
продуктивність праці	0,977	0,894	0,096	0,258	0,942	0,100
рівень заробітної плати	0,023	0,106	0,904	0,742	0,058	0,900
Проектний потенціал						
частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів	0,018	0,735	0,004	0,066	0	0,017
збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника	0,982	0,265	0,012	0	0,186	0,014
логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства	0	0	0,984	0,934	0,814	0,969
Процесний потенціал						
загальна фондovіддача	0,997	0,942	0,565	0,886	0,629	0,010
рентабельність основних фондів	0,002	0,058	0,013	0,086	0,017	0,003
матеріаломісткість одиниці продукції	0,001	0	0,422	0,028	0,354	0,987

Джерело: розраховано автором

Для детального опису запропонованої нами моделі, представленої на рисунку 2.7, виконаємо групування досліджуваних підприємств у відповідності з розрахованими для них інтегральними показниками конкурентоспроможності підприємства на основі його процесного, проектного та об'єктного потенціалів. Це, в свою чергу, дасть можливість

побудувати шкалу конкурентоспроможного потенціалу машинобудівних підприємств на основі його економічної стійкості.

Використовуючи дані таблиць 2.9 та 2.11 можемо розрахувати показники, що відобразять проектний, об'єктний та процесний потенціали досліджуваних машинобудівних підприємств Сумської області в 2011-2015 роках. Отримані результати представимо в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Об'єктний, проектний, процесний потенціали машинобудівних підприємств Сумської області за 2011-2015 роки

Показник	ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДККомпресормаш»	ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»
Об'єктний потенціал	67,47	278,76	29,02	43,29	231,59	5,38
Проектний потенціал	7,25	35,46	-1,03	3,43	1,23	0,56
Процесний потенціал	0,38	6,11	3,20	3,61	2,06	0,32

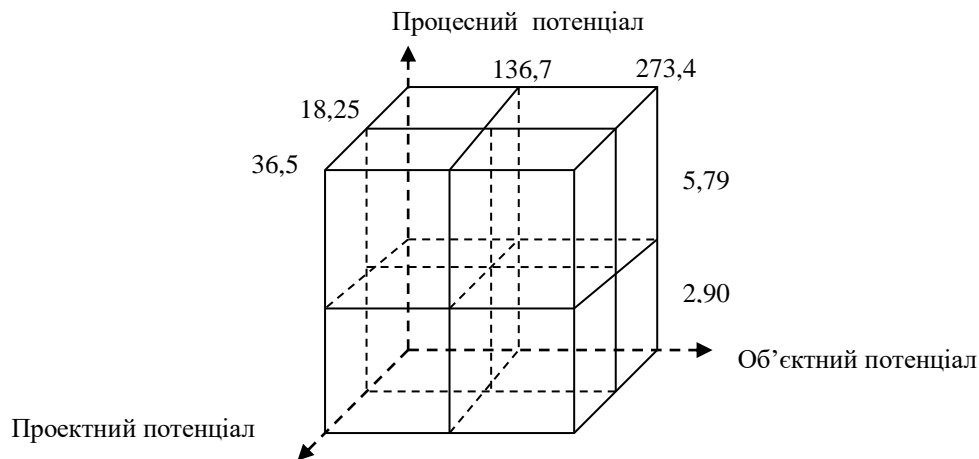
Джерело: розраховано автором

Дані таблиці 2.12 дозволили визначити інтервали групування, при умові ділення на дві групи, що характеризують низький та високий рівні потенційної конкурентоспроможності досліджуваних підприємств.

Під потенційною конкурентоспроможністю підприємства ми розуміємо його можливості (у т.ч. приховані) витримувати конкурентну боротьбу на даному ринку.

Так, для об'єктного потенціалу таким інтервалом буде значення «136,7», для проектного потенціалу – «18,25», для процесного потенціалу – «2,9».

Отримані результати дозволяють побудувати куб інтегрований в модель конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості (див. рис. 2.7) вже на реальних статистичних даних досліджуваних підприємств. Даний куб для машинобудівних підприємств буде мати вигляд представлений на рисунку 2.10.

Джерело: побудовано автором

Рис. 2.10 - Координати граничних точок основних потенціалів конкурентоспроможності машинобудівних підприємств

Отримані дані свідчать, що найбільш перспективним за всіма видами потенціалів є ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» (попадає в групу високої конкурентоспроможності за об'єктним, проектним та процесним потенціалами). Інші ж машинобудівні підприємства не є конкурентами для даного підприємства, оскільки знаходяться в діапазоні низької конкурентоспроможності за всіма потенціалами (окрім ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина», який має високе значення об'єктного потенціалу, але досить низькі значення за проектним та процесним потенціалами, а також ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш» і ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП», які мають високі значення лише за процесним потенціалом).

На основі даних таблиці 2.11 ми можемо визначити інтегральні показники потенціалу машинобудівного підприємства. Будемо виходити з того, що кожна група коефіцієнтів (проектного, об'єктного та процесного потенціалів має рівний вплив на остаточний результат, що відображено нами на рисунку 2.7 у вигляді рівностороннього трикутника, тоді:

$$I_{nn} = \frac{1}{3}(k_1x_1) + \frac{1}{3}(k_1x_1 + k_2x_2) + \frac{1}{3}(k_1x_1 + k_2x_2 + k_3x_3), \quad (2.5)$$

де I_{nn} – інтегральний показник потенціалів підприємства,

k_n – вагомість відповідного фактора x_n .

В результаті розрахунків за даними таблиць 2.9 та 2.11 за формулою (2.5) маємо результат, наведений в таблиці :

Таблиця 2.13

Інтегральний показник потенціалів машинобудівних підприємств Сумської області в 2011-2015 роках

Підприємства	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	0,66061	0,573429	0,688698	0,64458	0,718307
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	4,291879	4,0208	4,471882	4,15736	4,50185
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»	-1,97339	1,243099	1,949752	1,805493	2,06774
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	-0,01198	2,151166	2,709201	2,107647	2,37764
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	2,721092	1,501318	1,39856	1,346287	1,44728
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	0,323221	0,270725	0,371484	0,42383	0,394403

Джерело: розраховано автором

З отриманих даних видно, що хоча ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» по факту має і кращі порівняно з іншими досліджуваними підприємствами результати діяльності.

Для подальшого визначення критерію конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості будемо виходити з авторської позиції, що фінансова складова чинить суттєвий вплив на проектний, об'єктний та процесний потенціали підприємства. Для цього за результативний показник візьмемо інтегральний показник потенціалів підприємства, а у вигляді факторів ті показники, що характеризують фінансову складову підприємства (визначено в п. 2.2).

Результати такої кореляційно-регресійної залежності представимо в табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Кореляційно-регресійна залежність інтегрального показника потенціалів машинобудівних підприємств Сумської області та коефіцієнтів фінансової складової їхньої економічної стійкості за 2011-2015 роки

вільний член	рентабельність власного капіталу	рентабельність активів за cash flow	нерозподілений прибуток минулих років/скупні активи	витрати на персонал / додана вартість (вартість продукції за мінусом вартості сировини, енергії, послуг сторонніх	(дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	коефіцієнт оборотності запасів	коефіцієнт іммобілізації власного капіталу	коефіцієнт покриття	оборотність	фінансова стійкість
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»										
0	0	0	0	0	0	0	-0,01481	0	-0,00179	0,893915
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»										
0	0	0	0,490577	0	-0,59614	0	0	0	0	6,837662
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»										
0	0	0	-0,56811	0	-0,45423	0	0	0	0	3,678556
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМПІ»										
-0,11942	0	0	0	0	0,048115	0	0	0	0	1,722815
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»										
0	0	0	-0,02633	0	0,084268	0	0	0	0	-2,2782
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»										
0	0	0	0	0	-0,0014	0	0	0	-0,00766	0,521776

Джерело: розраховано автором

Аналіз табл. 2.14 показує, що при врахуванні впливу фінансової складової на основні потенціали досліджуваних машинобудівних підприємств, нам слід скоригувати отримані результати в п. 2.2, і враховувати п'ять з

визначених вище десяти коефіцієнтів фінансової складової економічної стійкості, а саме: фінансова стійкість підприємства, оборотність, коефіцієнт іммобілізації власного капіталу, (дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення)/загальні активи, нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи.

Інші п'ять показників, як видно з табл. 2.14, мають нульовий вплив на остаточне значення, що відображає рівень потенціалу підприємства.

За аналогією побудови табл. 2.11 складемо табл. 2.15, в якій представимо вагомість кожного з обраних п'яти показників при формування інтегрального показника об'єктного, проектного, процесного потенціали машинобудівних підприємств.

Таблиця 2.15

Вагомість фінансових показників машинобудівних підприємств Сумської області при формуванні інтегрального показника їх потенціалу

	нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи	(дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	коефіцієнт іммобілізації власного капіталу	оборотність	фінансова стійкість
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	0	0	0,016	0,004	0,98
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	0,07	0,07	0	0	0,86
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»	0,13	0,09	0	0	0,78
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	0	0,03	0	0	0,97
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	0,02	0,03	0	0	0,95
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	0	0,005	0	0,015	0,98

Джерело: розраховано автором

Враховуючи дані табл. 2.15, можна розрахувати інтегральний показник впливу фінансової діяльності машинобудівних підприємств Сумської області

за 2011-2015 рр., на який потім скоригуємо інтегральний показник об'єктного, проектного та процесного потенціалів.

Результати наведемо в табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Інтегральний показник впливу фінансової діяльності на конкурентоспроможність машинобудівних підприємств Сумської області в 2011-2015 роках

Підприємства	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	20,8641	26,3428	12,592	19,537	18,9071
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	0,21471	0,33708	0,74772	0,7525	0,7902
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»	0,59745	0,51831	0,42913	0,4083	0,4827
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	0,01134	0,17146	2,75238	2,5931	2,8063
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	0,8843	1,10402	1,08148	1,1376	1,2305
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	20,8345	26,3151	12,5641	21,004	23,124

Джерело: розраховано автором

Вплив фінансової складової та макроекономічної складової на проектний, об'єктний та процесний потенціали машинобудівного підприємства пропонуємо визначати через відношення фактичних показників до базових. Відобразимо це в формулі (2.6):

$$K_{\text{конкур}_\text{ес}} = \frac{I_{\text{об'єкт}} + I_{\text{проект}} + I_{\text{процес}}}{3} \times \frac{I_{\text{фін}_{\text{факт}}}}{I_{\text{фін}_{\text{баз}}}} \times \frac{I_{\text{макро}_{\text{факт}}}}{I_{\text{макро}_{\text{баз}}}}, (2.6)$$

де $K_{\text{конкур}_\text{ес}}$ – критерій конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості;

$I_{\text{об'єкт}}$ – об'єктний потенціал машинобудівного підприємства в досліджуваному періоді;

$I_{проект}$ – проектний потенціал машинобудівного підприємства в досліджуваному періоді;

$I_{процес}$ – процесний потенціал машинобудівного підприємства в досліджуваному періоді;

$I_{фин}$ – інтегральний показник впливу фінансової діяльності на конкурентоспроможність машинобудівного підприємства (фактичне та базове значення);

$I_{макро}$ – інтегральний показник впливу макроекономічних умов на конкурентоспроможність машинобудівного підприємства (фактичне та базове значення).

Отже, за даними таблиць 2.3, 2.13, 2.16, а також використовуючи формулу (2.6) визначимо показник конкурентоспроможності машинобудівних підприємств Сумської області в 2014-2015 роках на основі їхньої економічної стійкості. Отримані результати представимо в таблиці 2.17.

Таблиця 2.17

Показник конкурентоспроможності машинобудівних підприємств Сумської області в 2014-2015 роках на основі їхньої економічної стійкості

Підприємства	Роки	
	2014	2015
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	0,679166	0,238141
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	5,893292	4,162516
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»	1,160601	0,677394
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	33,00323	16,2495
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	2,017157	0,574884
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	0,367992	0,074427

Джерело: розраховано автором

З табл. 2.17 можна бачити, що найбільший потенціал конкурентоспроможності має ПАТ «Лебединський машинобудівний

дослідно-експериментальний завод «ТЕМП» (це пояснюється щорічним збільшенням позитивного впливу фінансової складової на основні потенціали підприємства більше ніж в 15 разів в 2014-2015 роках). Даний результат не можна трактувати як такий, що вказує на більш сильні конкурентні позиції ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП» порівняно з таким підприємством як ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш». Іншими словами дане підприємство має позитивну тенденцію свого розвитку і на досліджуваному етапі збільшує свій конкурентний потенціал більш інтенсивніше ніж інші машинобудівні підприємства Сумської області.

Таким чином запропонований автором науково-методичний підхід до визначення конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості дозволяє чітко відобразити повну картину діяльності досліджуваного підприємства за основними напрямками його розвитку (об'єктним, проектним, процесним), а також врахувати вплив фінансової складової конкретного підприємства при визначення результуючого показника конкурентоспроможності, який повинен бути скоригований на макроумови, в яких здійснює свою діяльність машинобудівне підприємство. Це, в свою чергу, дозволить керівництву виявити проблемні сфери діяльності, розробити шляхи усунення потенційних проблем функціонування підприємства та запропонувати ефективну стратегію їхнього розвитку.

Цьому буде приділена увага нижче, в третьому розділі даної дисертаційної роботи.

Висновки до розділу 2

Головною ціллю управління машинобудівним підприємством повинно бути забезпечення економічної ефективності результатів його діяльності, що є можливим при економічній стійкості підприємства в умовах конкурентної боротьби на ринку.

Декомпозиція головної цілі машинобудівного підприємства дозволила зробити висновок, що економічна стійкість, виражаючи внутрішні властивості підприємства, є залежною як від внутрішніх умов, так і від зовнішніх умов того середовища, де здійснює свою діяльність підприємство. Вивчення економічної стійкості машинобудівного підприємства дозволило визначити сутність управління економічною стійкістю – де головною метою повинно бути досягнення абсолютної економічної стійкості в будь-який момент часу динамічного макросередовища.

Ефективне управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства повинно передбачати ефективне використання наявних у підприємства ресурсів. Задачею машинобудівного підприємства при управлінні ресурсами повинен стати їхній оптимальний розподіл, який забезпечить такий вектор розвитку підприємства, що буде спрямований на досягнення абсолютної економічної стійкості.

Функція системи управління ресурсами повинна зводитись до оптимізації наявних джерел маркетингових, фінансових, виробничих, кадрових ресурсів, вплив на які чинить внутрішні та зовнішні умови діяльності підприємства. Зважаючи на те, що макросередовище є динамічним і конкурентна позиція підприємства буде мінливою, констатовано факт неперервності пошуку та використання оптимального обсягу наявних ресурсів підприємства для досягнення абсолютної економічної стійкості.

В якості ресурсів управління економічною стійкістю використано: середовищний ресурс, об'єктний ресурс, проектний ресурс, процесний ресурс. Саме вони визначають елементи управління, що являють собою традиційні ресурси: маркетинговий, кадровий, фінансовий, виробничий та ін. Тобто параметрична взаємозалежність використовуваних машинобудівним підприємством системних ресурсів є визначальною при виборі традиційного ресурсу який напряду формує економічну стійкість даного підприємства. На основі цього твердження запропоновано блок-схему управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства.

Систематизація сучасних економічних підходів до оцінки економічної стійкості підприємства дозволила сформулювати завдання, вирішення яких дасть змогу запропонувати ефективну методику оцінки економічної стійкості машинобудівного підприємства в умовах конкуренції. В процесі вирішення цих завдань окреслено роль кожної складової економічної стійкості в формуванні загального системного ресурсу підприємства. З'ясовано, що кожний вид системного ресурсу буде формувати відповідні чотири підсистеми, на три з яких (об'єктну, процесну та проектну) керівництво підприємства може впливати та коригувати власними силами. Підсистема, що формується середовищним ресурсом не може бути змінена внутрішніми силами підприємства.

Встановлено, що фінансова складова є основою і базою для кадрової, виробничої та маркетингової складової економічної стійкості. Виходячи з цього, запропонована інтегральна модель конкурентоспроможності підприємства на основі його процесного, проектного та об'єктного потенціалів.

В розділі проведена практична адаптація даної моделі до машинобудівних підприємств Сумської області. В ході цього відібрано 10 показників, що комплексно характеризують фінансову складову економічної стійкості машинобудівного підприємства. Причому ці показники підтверджують ту позицію провідних науковців, яка склалась в економіці щодо адаптивності застосування різних методичних підходів до оцінки фінансової стійкості підприємства.

Встановлено на якій конкурентній позиції знаходиться кожне досліджуване машинобудівне підприємство. При цьому розрахунково визначено їхні процесний, проектний та об'єктний потенціали.

В розділі запропоновано методику визначення критерію оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості. Такий критерій розпізнає рівень відповідності діяльності машинобудівного підприємства зовнішньому

середовищу, а також відхилень від оптимального вектору його розвитку, що визначається ефективністю використання наявного потенціалу; враховує вплив фінансової складової діяльності конкретного машинобудівного підприємства.

Проведено групування досліджуваних машинобудівних підприємств Сумської області за показниками, що виражають їхні процесний, проектний та об'єктний потенціали. Це дозволило встановити координати граничних точок основних потенціалів конкурентоспроможності машинобудівних підприємств та сформувавши шкалу критерію конкурентоспроможності на основі економічної стійкості.

Основні положення розділу II відображені у таких наукових працях автора [99;104; 105; 107; 108;109; 110; 111.]

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

3.1 Використання стрес-тестування для оцінки вразливості економічної стійкості машинобудівного підприємства від можливих загроз

В сучасних умовах мінливого економічного розвитку особливої уваги потребує вирішення питання збільшення стійкості вітчизняних підприємств, що, безумовно, позитивно вплине на нарощення їхньої конкурентоспроможності. Удосконалення системи управління економічною стійкістю підприємства є однією з головних проблем діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. Особливе місце при цьому відводиться стрес-тестуванню, яке вже довело свою результативність у фінансовій сфері і може бути використано для діяльності машинобудівних підприємств.

Сутність стрес-тестування полягає в тому, щоб виявити потенційні збитки організації при різних можливих ситуаціях щодо її діяльності. Сьогодні сфера застосування стрес-тестування розширюється в силу вимог бізнесу [54]. Найбільшого поширення методика стрес-тестування отримала як інструмент перспективного аналізу в фінансовому секторі [125; 217; 219; 220].

Останнім часом з'являються пропозиції щодо використання стрес-тестування в якості складової системи інтегрованого управління ризиками нефінансових компаній [188; 201]. Розроблені методики стрес-тестування для компаній реального сектора, що ґрунтуються на дискримінантному аналізі та економетричних моделях бінарного вибору [159]. Також стрес-тестування використовується в аграрному бізнесі, який потребує планування

агровиробництва в умовах невизначеності і в умовах роботи на «ринку покупця» [174].

Взагалі слід зазначити, що стрес-тестування не отримало такого широкого використання в реальному секторі економіки як в фінансовому секторі. Українські підприємства, на думку Н. Королівської [183], потребують спеціалізованої системи стрес-тестів, на підставі яких можна здійснювати моніторинг провідних підприємств і галузей на предмет готовності протистояти кризовим явищам.

Зазначимо, що традиційно оцінка ефективності діяльності організації проводиться за допомогою критерію «ризик-прибутковість» [216], що передбачає використання суб'єктом господарювання деякою моделі ризику, в залежності від якої розраховується вартість активів компанії.

В нашому дослідженні під стрес-тестуванням будемо розуміти оцінку потенційного впливу на головний економічний показник машинобудівного підприємства факторів ризику, що повинні бути спрогнозовані на майбутній період.

Основний підхід до опису параметрів стрес-тестування, на думку експертів Moody's analytics полягає в визначенні сценаріїв несприятливих стрес-змін макроекономічних факторів. В нашому дослідженні ми також будемо виходити з цих постулатів. Тому нам необхідно перетворити зміни в мікроекономічні фактори діяльності машинобудівного підприємства, з наступним перетворенням в несприятливі зміни внутрішніх моделей оцінки загроз конкурентоспроможності машинобудівного підприємства. [102]

Відобразимо процес перетворення на рис. 3.1. Отже, проблема переводу макроекономічних стрес-сценаріїв в параметри ризику, яка є головною в банківській діяльності, залишається ключовою і для реального сектору економіки. Даний процес для машинобудівних підприємств може бути виконаний за допомогою аналізу чутливості цільового параметра стрес-тестування до факторів макроекономічного впливу.

Джерело: запропоновано автором на основі матеріалів [56]

Рис. 3.1 - Умовне покрокове формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства у зв'язку зі зміною макроекономічних факторів

Таким чином, обрання головного економічного показника або цільового параметра стрес-тестування, що буде відображати результативність діяльності підприємства та його чутливість до впливу можливих загроз є першочерговою задачею в оцінці ефективності діяльності машинобудівного підприємства. В рамках нашого дисертаційного дослідження в якості такого цільового параметра пропонуємо використовувати критерій конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості (розрахунок якого запропонований нами вище в п.2.3).

Остаточне значення цільового параметра відповідного підприємства буде залежати від рівня фінансових показників в досліджуваному періоді. На рисунку 3.2 показано як пов'язаний індекс макроекономічного впливу на діяльність машинобудівних вітчизняних підприємств з показниками, що

визначені нами в розділі 2 як ключові для відображення фінансової діяльності машинобудівного підприємства і які прямо впливають на цільовий параметр стрес-тестування, а саме: конкурентоспроможність машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості.

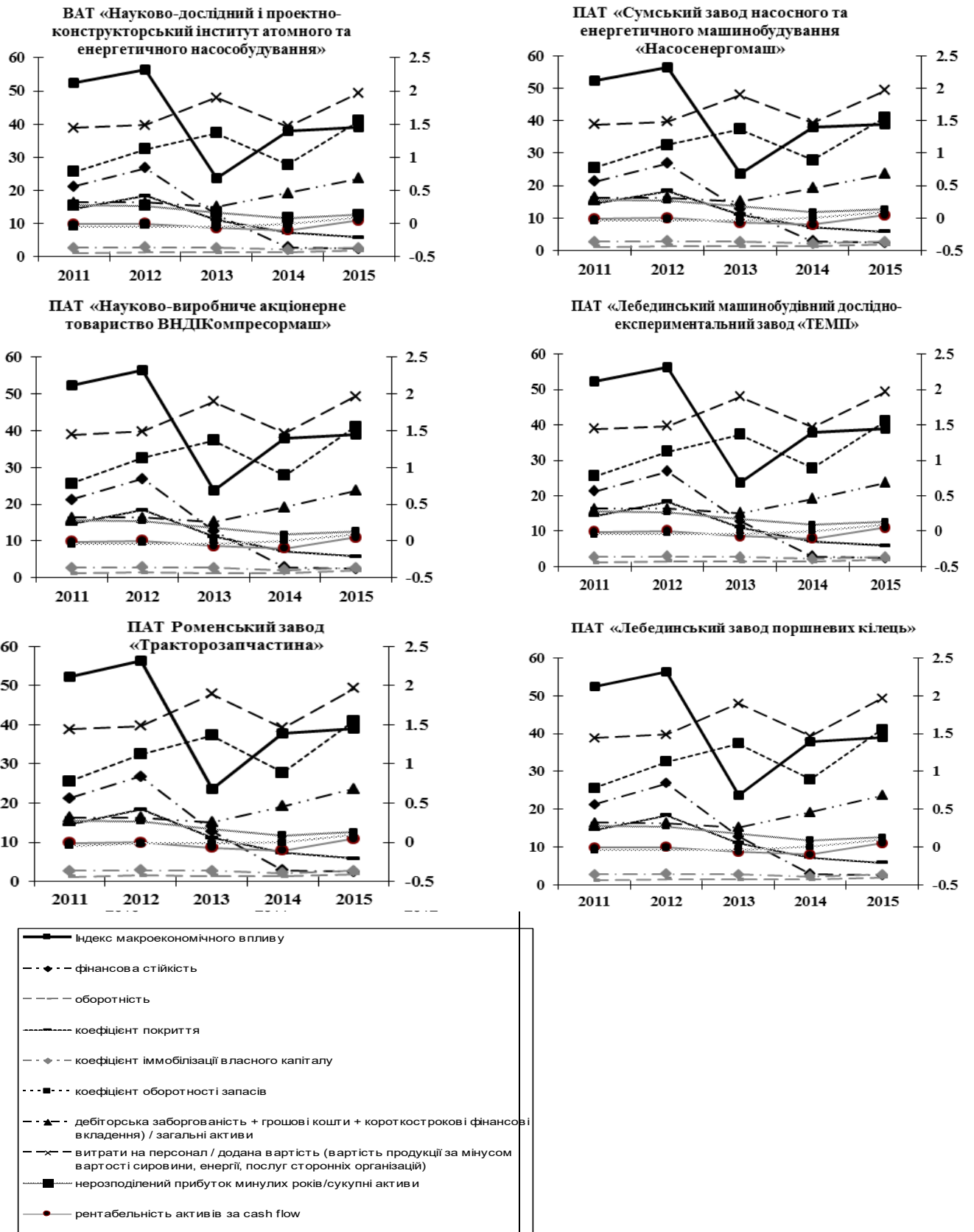
З рисунку 3.2 простежується, що на всіх без виключення досліджуваних машинобудівних підприємствах Сумської області, спостерігається при зменшенні впливу макроекономічних факторів зменшення всіх фінансових показників, окрім двох, які при цьому мають тенденцію до росту, а саме:

1. коефіцієнт оборотності запасів;
2. витрати на персонал / додана вартість (вартість продукції за мінусом вартості сировини, енергії, послуг сторонніх організацій).

Таким чином, підтверджується теза про позитивний вплив макроекономічної складової на економічну стійкість і на конкурентоспроможність машинобудівного підприємства. Оскільки, збільшення оборотності запасів говорить про високу ймовірність в перебоях виробничого процесу через зменшення обсягу складських запасів підприємства. Крім того, тенденція до росту оборотності запасів виступає індикатором несприятливої маркетингової політики, оскільки збільшення оборотності свідчить про зменшення норми рентабельності [130]

Збільшення другого показника також є несприятливим в діяльності машинобудівного підприємства, оскільки це є висвітленням факту зменшення доданої вартості продукції, що випускається машинобудівним підприємством.

Послідовність виявлення стресової ситуації в ракурсі можливої втрати конкурентоспроможності машинобудівним підприємством, за аналогом розробок Л. Остапенко [132] щодо шляхів розвитку механізму антикризового управління на машинобудівних підприємствах, представимо наступним чином:

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками

Рис. 3.2 - Взаємозалежність індексу макроекономічного впливу на діяльність машинобудівних вітчизняних підприємств з їхніми ключовими фінансовими показниками.

1. Формалізація загроз зниження конкурентоспроможності машинобудівного підприємства. На даному етапі слід ідентифікувати достатність проектного, об'єктного, процесного потенціалів підприємства, визначити рівень впливу фінансової складової на них та макроекономічні умови, в яких здійснює свою діяльність машинобудівне підприємство (проведено нами в попередньому розділі).

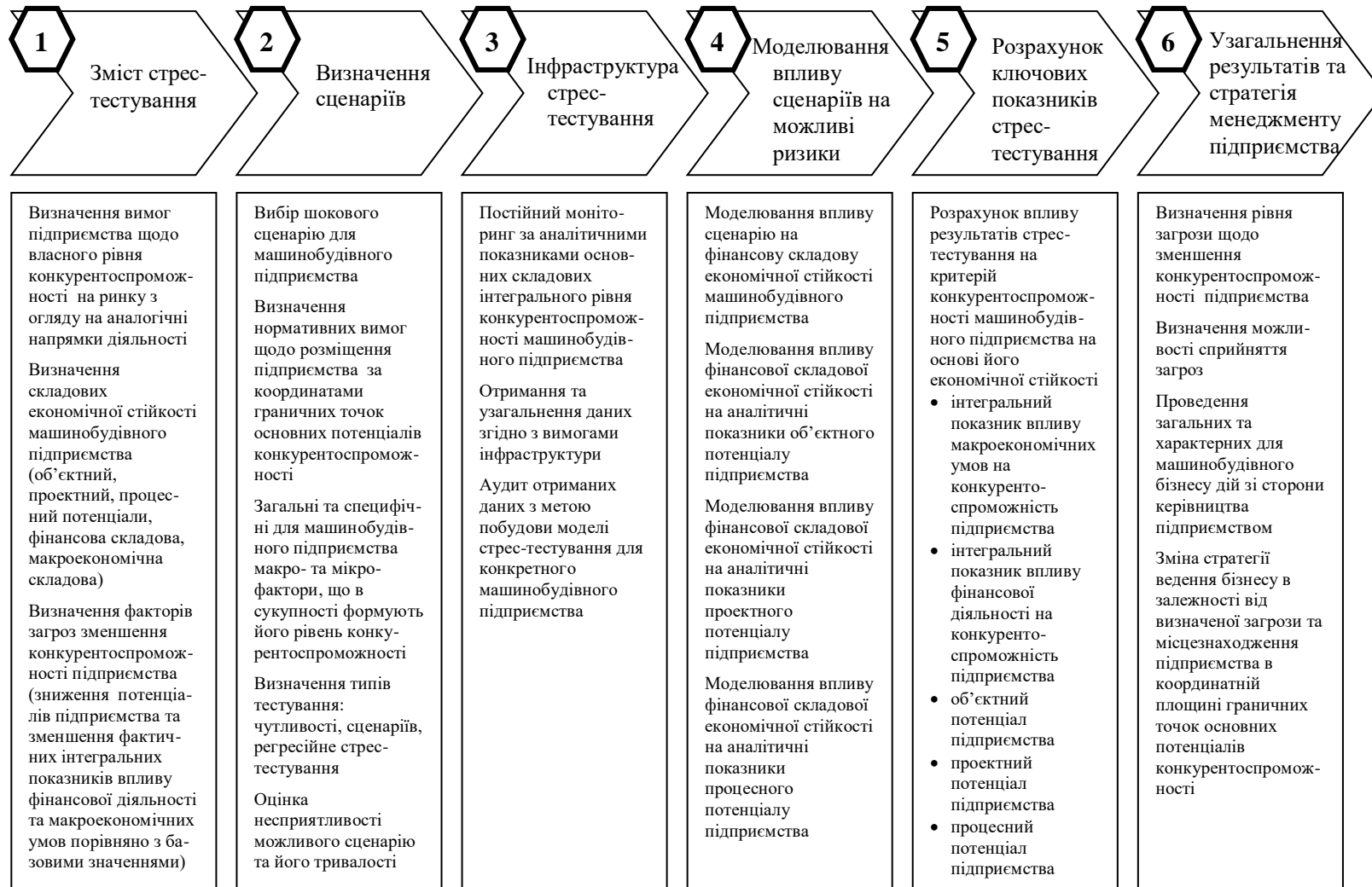
2. Виявлення залежності конкурентоспроможності машинобудівного підприємства («стрес-індексу») від кожного з п'яти ризик-факторів та визначення щільності їхнього зв'язку з цільовим параметром з лагом в один період.

3. Розробка стресових сценаріїв розвитку машинобудівних підприємств та визначення рівня їх конкурентоспроможності в залежності від цього.

4. Визначення рівня готовності підприємства до можливих стресових сценаріїв та надання рекомендацій щодо підвищення їхньої конкурентоспроможності через підсилення економічної стійкості.

На основі вищевикладеного можна запропонувати алгоритм процесу створення та розвитку стрес-тестування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості (представлено на рис. 3.3).

За аналогом розробок Moody's analytics [54] на *першому етапі* слід визначити зміст тесту, який повинен враховувати вимоги бізнесу, границі аналізу, ризики стрес-тестування. Зазначимо, що вимогами для машинобудівного підприємства в ракурсі досліджуваної проблеми при проведенні стрес-тестування повинно бути досягнення точки абсолютної економічної стійкості (див рис. 2.2), що, в свою чергу, буде мати прямий вплив на критерій конкурентоспроможності даного підприємства на ринку машинобудування. Для досягнення точки абсолютної економічної стійкості підприємство повинно дослідити п'ять основних складових економічної стійкості, що визначені нами та охарактеризовані в попередньому розділі дисертаційної роботи.

Джерело: запропоновано автором на основі матеріалів [56]

Рис. 3.3 - Алгоритм процесу створення та розвитку стрес-тестування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості

Фактори загроз, які можуть внести дестабілізаційний характер в окрему складову економічної стійкості, повинні визначатись менеджментом машинобудівного підприємства з позиції наповнення цих п'яти синтетичних показників аналітичними індикаторами (суттєво описано в 2 розділі дисертації).

На *другому етапі* проведення стрес-тестування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості важливим є визначення найбільш ймовірних для діяльності машинобудівного підприємства сценаріїв. Згідно визначеного типу тестування менеджмент підприємства може оцінити ймовірні наслідки зміни основних складових економічної стійкості об'єкта дослідження, що вплине на остаточну його конкурентоспроможність. Таким чином, результатом кожного сценарію повинна бути інформація про наслідок знаходження машинобудівного підприємства в координатній площині граничних точок основних потенціалів конкурентоспроможності машинобудівних підприємств (див. рис. 2.10).

Для будь-якого підприємства важливим буде, щоб шоківий сценарій тривав найкоротший період. Тому підприємство повинно мати важелі для виходу з шоківого сценарію та для укріплення своєї позиції на ринку машинобудування порівняно з конкурентними підприємствами. Це є можливим при обов'язковому включенні в запропонований алгоритм (рис. 3.3) наступного етапу, який полягає в дослідженні інфраструктури стрес-тестування.

Отже, *третій етап* передбачає постійний моніторинг аналітичних показників основних складових інтегрального рівня конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, до яких, згідно вище проведеного аналізу, необхідно віднести макропоказники (ринкова вартість річного виробництва галузі машинобудування; річний доход машинобудівних підприємств; рівень податкового тягара; рівень цін на машинобудівну продукцію; потреба машинобудівної галузі в додаткових

працівниках; середній рівень заробітної плати в галузі машинобудування; обсяг інвестицій в машинобудівну галузь; кількість інноваційно-активних підприємств в галузі) та мікропоказники (фінансова стійкість, оборотність, коефіцієнт покриття, коефіцієнт імобілізації власного капіталу, коефіцієнт оборотності запасів, (дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи), витрати на персонал/додана вартість, нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи, рентабельність активів за cash flow, рентабельність власного капіталу, продуктивність праці, рівень заробітної плати, частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів, збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника, логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства, загальна фондоддача, рентабельність основних фондів, матеріаломісткість одиниці продукції).

На даному етапі важливим є обробка та узагальнення досить широкої інформації про стан кожного індикатору економічної стійкості машинобудівного підприємства, що, безпосередньо, вплине на його конкурентоспроможність і дозволить побудувати правильну модель стрес-тестування для конкретного машинобудівного підприємства, згідно якої можна визначити стратегію подальшого розвитку підприємства та можливі резерви накопичення його конкурентоспроможності.

Важливість процесів, що характеризують даний етап, порушує проблему забезпечення машинобудівних підприємств інформаційними програмами, здатними акумулювати та забезпечувати повну інтеграцію необхідних даних.

Четвертий етап стрес-тестування передбачає безпосереднє моделювання впливу відповідних сценаріїв на ключові параметри економічної стійкості машинобудівного підприємства, зміна яких може викликати загрозу втрати його конкурентоспроможності на ринку машинобудування.

Відправною точкою або базисом зміни ключового економічного параметру машинобудівного підприємства в ракурсі досліджуваної проблеми будуть виступати макроекономічні умови, які чинять вплив на фінансову складову економічної стійкості підприємства. Фінансова складова, як доведено нами вище, виступає основним та головним фактором зміни відповідних потенціалів машинобудівного підприємства. Тому важливим є визначення впливу інтегрального рівня фінансової складової економічної стійкості машинобудівного підприємства на його основні потенціали.

Така оцінка буде представляти високий інтерес для машинобудівного підприємства, оскільки виявить зв'язок стрес-тестування та конкурентоспроможності підприємства.

Реалізуємо зазначені етапи стрес-тестування для машинобудівних підприємств Сумської області. Спочатку оцінимо вплив зміни ризик факторів макроекономічних умов діяльності підприємств на такий цільовий параметр як фінансова складова економічної стійкості, яку представимо в якості інтегрального показника фінансового впливу на економічну стійкість підприємства.

Проведені розрахунки показують, що спостерігається регресійна залежність фінансової складової економічної стійкості досліджуваних машинобудівних підприємств Сумської області з такими макрофакторами як обсяг реалізованої інноваційної продукції, інвестиції основний капітал, обсяг сплачених податків, величиною отриманого доходу підприємствами промисловості та обсяг реалізованої продукції підприємствами промисловості. Коефіцієнти встановленої кореляційно-регресійної залежності представимо в таблиці 3.1.

Зазначимо, що виявлений факт впливу на фінансову складову досліджуваних підприємств є різноманітним для відповідних обраних суб'єктів господарювання.

Таблиця 3.1

Кореляціо-регресійна залежність основних факторів макроекономічних умов діяльності підприємств та їхнього інтегрального показника фінансової складової економічної стійкості

Підприємства	Коефіцієнти впливу при визначених факторах					
	Обсяг реалізованої інноваційної продукції	Інвестиції в основний капітал	Обсяг податків	Доход	Обсяг реалізованої промислової продукції	Вільний коефіцієнт
ВАТ «Науково-дослідний і проєктно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	0,000945644	-0,000293115	3,49125E-06	8,89509E-05	3,87051E-06	-4,218833
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	-4,5505E-06	1,05388E-05	4,03448E-05	-2,01556E-05	-2,17856E-06	1,7080239
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»	-5,67848E-06	-2,26602E-06	-1,67782E-05	8,21138E-06	8,33369E-07	0,2082676
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	-0,000105838	6,6501E-05	0,000160697	-8,22596E-05	-9,51888E-06	8,6453809
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	2,89686E-05	-6,76374E-07	3,23186E-05	-1,54103E-05	-1,43227E-06	1,0817986
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	0,001367201	-0,000357052	0,000109746	-2,37154E-05	7,30883E-06	-17,35018

Джерело: розраховано автором

Складемо таблицю 3.2, в якій відобразимо можливі сценарні зміни основних макрофакторів, що визначають інтегральний показники фінансової складової досліджуваних машинобудівних підприємств.

Таблиця 3.2

Сценарії зміни основних макрофакторів впливу на фінансову складову машинобудівних підприємств та її значення в найближчій перспективі

Показник	Зміна, %	ВАТ «Науково-дослідний і проєктно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВП/ДК Компресормаш»	ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ПЕМІГ»	ПАТ Роменський завод «Тракторозагчастина»	ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»
		Обсяг реалізації інноваційної продукції	+20	-4,48E-03	-5,33E-05	-5,45E-04	-2,45E-04
	+15	-3,36E-03	-4,00E-05	-4,09E-04	-1,84E-04	4,02E-04	-1,18E-03
	+ 10	-2,24E-03	-2,66E-05	-2,73E-04	-1,22E-04	2,68E-04	-7,88E-04
	+ 5	-1,12E-03	-1,33E-05	-1,36E-04	-6,12E-05	1,34E-04	-3,94E-04
	-5	1,12E-03	1,33E-05	1,36E-04	6,12E-05	-1,34E-04	3,94E-04
	-10	2,24E-03	2,66E-05	2,73E-04	1,22E-04	-2,68E-04	7,88E-04
	-15	3,36E-03	4,00E-05	4,09E-04	1,84E-04	-4,02E-04	1,18E-03
	-20	4,48E-03	5,33E-05	5,45E-04	2,45E-04	-5,36E-04	1,58E-03
Інвестиції в промисловість	+20	1,39E-03	1,23E-04	-2,18E-04	1,54E-04	-1,25E-05	4,12E-04
	+15	1,04E-03	9,25E-05	-1,63E-04	1,15E-04	-9,38E-06	3,09E-04
	+ 10	6,95E-04	6,17E-05	-1,09E-04	7,69E-05	-6,25E-06	2,06E-04
	+ 5	3,47E-04	3,09E-05	-5,44E-05	3,85E-05	-3,13E-06	1,03E-04
	-5	-3,47E-04	-3,09E-05	5,44E-05	-3,85E-05	3,13E-06	-1,03E-04
	-10	-6,95E-04	-6,17E-05	1,09E-04	-7,69E-05	6,25E-06	-2,06E-04
	-15	-1,04E-03	-9,26E-05	1,63E-04	-1,15E-04	9,38E-06	-3,09E-04
	-20	-1,39E-03	-1,23E-04	2,18E-04	-1,54E-04	1,25E-05	-4,12E-04
Обсяг оподаткування	+20	-1,66E-05	4,72E-04	-1,61E-03	3,72E-04	5,97E-04	-1,27E-04
	+15	-1,24E-05	3,54E-04	-1,21E-03	2,79E-04	4,48E-04	-9,49E-05
	+ 10	-8,28E-06	2,36E-04	-8,06E-04	1,86E-04	2,99E-04	-6,33E-05
	+ 5	-4,14E-06	1,18E-04	-4,03E-04	9,29E-05	1,49E-04	-3,16E-05
	-5	4,14E-06	-1,18E-04	4,03E-04	-9,29E-05	-1,49E-04	1,30E-03
	-10	8,28E-06	-2,36E-04	8,06E-04	-1,86E-04	-2,99E-04	6,33E-05
	-15	1,24E-05	-3,54E-04	1,21E-03	-2,79E-04	-4,48E-04	9,49E-05
	-20	1,66E-05	-4,72E-04	1,61E-03	-3,72E-04	-5,97E-04	1,27E-04
Реальний доход	+20	-4,22E-04	-2,36E-04	7,89E-04	-1,90E-04	-2,85E-04	2,73E-05
	+15	-3,16E-04	-1,77E-04	5,91E-04	-1,43E-04	-2,14E-04	2,05E-05
	+ 10	-2,11E-04	-1,18E-04	3,94E-04	-9,51E-05	-1,42E-04	1,37E-05
	+ 5	-1,05E-04	-5,90E-05	1,97E-04	-4,76E-05	-7,12E-05	6,83E-06
	-5	1,05E-04	5,90E-05	-1,97E-04	4,76E-05	7,12E-05	-6,83E-06
	-10	2,11E-04	1,18E-04	-3,94E-04	9,51E-05	1,42E-04	-1,37E-05
	-15	3,16E-04	1,77E-04	-5,91E-04	1,43E-04	2,14E-04	-2,05E-05
	-20	4,22E-04	2,36E-04	-7,89E-04	1,90E-04	2,85E-04	-2,73E-05
Обсяг виробленої продукції	+20	-1,84E-05	-2,55E-05	8,00E-05	-2,20E-05	-2,65E-05	-8,43E-06
	+15	-1,38E-05	-1,91E-05	6,00E-05	-1,65E-05	-1,99E-05	-6,32E-06
	+ 10	-9,18E-06	-1,28E-05	4,00E-05	-1,10E-05	-1,32E-05	-4,21E-06
	+ 5	-4,59E-06	-6,38E-06	2,00E-05	-5,51E-06	-6,62E-06	-2,11E-06
	-5	4,59E-06	6,38E-06	-2,00E-05	5,51E-06	6,62E-06	2,11E-06
	-10	9,18E-06	1,27E-05	-4,00E-05	1,10E-05	1,32E-05	4,21E-06
	-15	1,38E-05	1,91E-05	-6,00E-05	1,65E-05	1,99E-05	6,32E-06
	-20	1,84E-05	2,55E-05	-8,00E-05	2,20E-05	2,65E-05	8,43E-06

Джерело: розраховано автором

Як видно з таблиці 3.2 зовнішній фактор впливу на діяльність суб'єкта господарювання має досить неоднозначний вплив. На один і той же показник для різних досліджуваних підприємств машинобудування одновекторна зміна фактора впливу може викликати різні наслідки, що можна пояснити фактичним рівнем конкурентоспроможності підприємства на ринку та наявністю конкурентних переваг у нього. Всі фактори макроекономічного мають несуттєвий характер впливу на коефіцієнт фінансової складової економічної стійкості підприємства. Тому для підприємства більш цікавим є вивчення внутрішніх факторів, що можуть викликати зміну фінансового стану підприємства і як наслідок – його конкурентоспроможності. До таких факторів згідно досліджень, проведених нами в розділі 2 даної дисертаційної роботи, віднесемо: нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи, (дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи, коефіцієнт іммобілізації власного капіталу, оборотність, фінансову стійкість.

В наступній таблиці 3.3 представимо результати можливих змін інтегрального показника фінансової складової від окреслених мікрофакторів. З таблиці видно, що найбільший вплив на зміну інтегрального показника фінансової складової економічної стійкості чинить в усіх без виключення досліджуваних машинобудівних підприємствах «фінансова стійкість», зміна якої на 20% викликає зміну вказаного показника від 17 до 19,97%.

Тому для досліджуваних машинобудівних підприємств Сумської області пріоритетним завданням повинно стати збільшення власного капіталу з одночасним зменшенням довгострокових та поточних зобов'язань, що дозволить суттєво вплинути на фінансову складову економічної стійкості підприємства і підвищити їхній рівень конкурентоспроможності до оптимального рівня (який визначений нами в другому розділі даного дисертаційного дослідження).

Таблиця 3.3

Сценарії зміни основних мікрофакторів впливу на фінансову складову машинобудівних підприємств та її значення в найближчій перспективі

Показник	Зміна, %	ВАТ «Науково-дослідний і проєктно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВН/ДК Компресормаш»	ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ПЕМІГ»	ПАТ Роменський завод «Тракторозагчастина»	ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»
Нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи	+20	0	0,520061	1,876097	0	0,069055	0
	+15	0	0,390046	1,407073	0	0,051791	0
	+ 10	0	0,260030	0,938048	0	0,034527	0
	+ 5	0	0,130015	0,469024	0	0,017263	0
	-5	0	-0,13001	-0,46902	0	-0,01726	0
	-10	0	-0,26003	-0,93804	0	-0,03452	0
	-15	0	-0,39004	-1,40707	0	-0,05179	0
	-20	0	-0,52006	-1,87609	0	-0,06905	0
(Дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	+20	0	0,234618	0,360966	0,005403	0,042851	0,002050
	+15	0	0,175964	0,270724	0,004052	0,032138	0,001537
	+ 10	0	0,117309	0,180483	0,002701	0,021425	0,001025
	+ 5	0	0,058654	0,090241	0,001350	0,010712	0,000512
	-5	0	-0,05865	-0,09024	-0,00135	-0,01071	-0,00051
	-10	0	-0,1173	-0,18048	-0,0027	-0,02142	-0,00102
	-15	0	-0,17596	-0,27072	-0,00405	-0,03213	-0,00153
	-20	0	-0,23461	-0,36096	-0,0054	-0,04285	-0,00205
Коефіцієнт іммобілізації власного капіталу	+20	0,022675	0	0	0	0	0
	+15	0,017	0	0	0	0	0
	+ 10	0,011337	0	0	0	0	0
	+ 5	0,005668	0	0	0	0	0
	-5	-0,00566	0	0	0	0	0
	-10	-0,01133	0	0	0	0	0
	-15	-0,017	0	0	0	0	0
	-20	-0,02267	0	0	0	0	0
Оборотність	+20	0,002523	0	0	0	0	0,031806
	+15	0,001892	0	0	0	0	0,023854
	+ 10	0,001261	0	0	0	0	0,015903
	+ 5	0,000630	0	0	0	0	0,007951
	-5	-0,00063	0	0	0	0	-0,00795
	-10	-0,00126	0	0	0	0	-0,0159
	-15	-0,00189	0	0	0	0	-0,02385
	-20	-0,00252	0	0	0	0	-0,0318
Фінансова стійкість	+20	19,97480	19,24531	17,76293	19,99459	19,88809	19,96614
	+15	14,98110	14,43398	13,32220	14,99594	14,91606	14,97460
	+ 10	9,987400	9,622659	8,881467	9,997298	9,944046	9,983071
	+ 5	4,9937	4,811329	4,440733	4,998649	4,972023	4,991535
	-5	-4,9937	-4,81132	-4,44073	-4,99864	-4,97202	-4,99153
	-10	-9,9874	-9,62265	-8,88146	-9,99729	-9,94404	-9,98307
	-15	-14,9811	-14,4339	-13,3222	-14,9959	-14,916	-14,9746
	-20	-19,9748	-19,2453	-17,7629	-19,9945	-19,8880	-19,9661

Джерело: розраховано автором

Шокowymi сценаріями для досліджуваних підприємств будемо вважати їхнє попадання в зону низької потенційної конкурентоспроможності (представлено на рисунку 2.10). Тому важливим є визначення рівня впливу зміни фінансової складової економічної стійкості підприємства на окремі його потенціали: об'єктний, проектний, процесний. Складемо таблицю 3.4, в якій представимо кореляційно-регресійну залежність названих індикаторів конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.

Таблиця 3.4

Кореляційно-регресійна залежність основних потенціалів машинобудівних підприємств та їхнього інтегрального показника фінансової складової економічної стійкості

Підприємства	Коефіцієнти впливу при визначених факторах	
	Інтегральний показник фінансової складової	Вільний коефіцієнт
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	-0,00798	0,800016
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	0,530263	4,031826
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»	-22,9839	12,24236
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	0,651086	0,979111
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	-6,00548	8,018861
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	-0,00721	0,465276

Джерело: розраховано автором

Таблиця 3.4 є остаточним етапом для визначення шоківих сценаріїв розвитку машинобудівних підприємств, які слід ретельно дослідити та виробити шляхи їхньої мінімізації або нейтралізації за рахунок внутрішніх можливостей суб'єкта господарювання.

Можливі шоківі сценарії для обраних машинобудівних підприємств Сумщини представимо в наступній таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Шокові сценарії розвитку машинобудівних підприємств Сумської області

Підприємство	Причина				Наслідок		
	Зміна макрофакторів		Зміна мікрофакторів		Зміна фінансової складової економічної стійкості, «мінус %»		Загальна зміна інтегрального показника впливу фінансової діяльності на конкурентоспроможність машинобудівного підприємства при негативних тенденціях всіх факторів, «мінус %»
	Показник	+/-, %	Показник	+/-, %	За рахунок макрофакторів	За рахунок мікрофакторів	
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	Обсяг реалізації ін. продукції	+ 1	Коефіцієнт імобілізації власного капіталу	- 1	-0,000224188	-0,001133778	-1,000316511
	Інвестиції в промисловість	- 1			-6,94901E-05		
	Обсяг оподаткування	+ 1	Оборотність	- 1	-8,27686E-07	-0,000126172	
	Реальний дохід	+ 1			-2,1088E-05		
	Обсяг виробленої продукції	+ 1	Фінансова стійкість	- 1	-9,1759903E-07	-0,998740051	
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	Обсяг реалізації ін. продукції	+ 1	Нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи	- 1	-2,66415E-06	-0,026003077	-1,00004553
	Інвестиції в промисловість	- 1			-6,17008E-06		
	Обсяг оподаткування	- 1	(Дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	- 1	-2,36204E-05	-0,011730949	
	Реальний дохід	+ 1			-1,18004E-05		
	Обсяг виробленої продукції	+ 1	Фінансова стійкість	- 1	-1,2754677E-06	-0,962265974	
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»	Обсяг реалізації ін. продукції	+ 1	Нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи	- 1	-2,72674E-05	-0,09380489	-1,000162147
	Інвестиції в промисловість	+ 1			-1,08811E-05		
	Обсяг оподаткування	+ 1	(Дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	- 1	-8,05668E-05	-0,018048327	
	Реальний дохід	- 1			-3,943E-05		
	Обсяг виробленої продукції	- 1	Фінансова стійкість	- 1	-4,0017349E-06	-0,888146783	
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	Обсяг реалізації ін. продукції	+ 1	(Дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	- 1	-1,22421E-05	-0,000270181	-1,000049138
	Інвестиції в промисловість	- 1			-7,69206E-06		
	Обсяг оподаткування	- 1			-1,85876E-05		
	Реальний дохід	+ 1			-9,51483E-06		
	Обсяг виробленої продукції	+ 1	Фінансова стійкість	- 1	-1,1010327E-06	-0,999729819	

Продовження таблиці 3.5

Підприємство	Причина				Наслідок		
	Зміна макрофакторів		Зміна мікрофакторів		Зміна фінансової складової економічної стійкості, «мінус %»		Загальна зміна інтегрального показника впливу фінансової діяльності на конкурентоспроможність машинобудівного підприємства при негативних тенденціях всіх факторів, «мінус %»
	Показник	+/-, %	Показник	+/-, %	За рахунок макрофакторів	За рахунок мікрофакторів	
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	Обсяг реалізації ін. продукції	- 1	Нерозподілений прибуток минулих років/сукупні актив	- 1	-2,67771E-05	-0,00345276	
	Інвестиції в промисловість	+ 1			-6,25206E-07		
	Обсяг оподаткування	- 1	(Дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	- 1	-2,98737E-05	-0,002142598	
	Реальний дохід	+ 1			-1,42445E-05		
	Обсяг виробленої продукції	+ 1	Фінансова стійкість	- 1	-1,3239174E-06	-0,994404642	
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	Обсяг реалізації ін. продукції	+ 1	(Дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	- 1	-7,88054E-05	-0,00010253	-1,0001075
	Інвестиції в промисловість	- 1			-2,05805E-05		
	Обсяг оподаткування	+ 1			-6,32575E-06		
	Реальний дохід	- 1	Оборотність	- 1	-1,36695E-06	-0,001590314	
	Обсяг виробленої продукції	+ 1	Фінансова стійкість	- 1	-4,2128061E-07	-0,998307156	

Джерело: розраховано автором

Як видно з таблиці 3.5 найбільш нестійким до можливих негативних змін є ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування». Саме у даного підприємства можлива максимальна втрата конкурентоспроможності при шоківому сценарії. Найбільш стабільним в цій ситуації буде виглядати ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» (дане підприємство буде нести мінімальні втрати конкурентних переваг при настанні для нього шоківому сценарію).

Для нейтралізації шоківих сценаріїв розвитку машинобудівних підприємств доцільно визначити оптимальний результативний показник їхньої діяльності, який буде полягати в досягненні максимальних конкурентних позицій (див. рис. 2.10) та в реалізації ними розробленої стратегії, що ґрунтується на коригуванні основних елементів фінансової складової економічної стійкості підприємства). Проблемі розробки таких стратегій для досліджуваних машинобудівних підприємств Сумської області приділимо увагу нижче, в наступному розділі.

Четвертий етап алгоритму процесу створення та розвитку стрес-тестування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості (див. рис. 3.3) передбачає також моделювання впливу фінансової складової економічної стійкості на аналітичні показники об'єктного, проектного, та процесного потенціалів підприємства. Для реалізації цього завдання визначимо кореляційно-регресійну залежність між вказаними показниками (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 дозволить нам визначити як буде поводити себе відповідні аналітичні показники, що в сукупності характеризують основні потенціали підприємства при шоківому сценарії в діяльності машинобудівного підприємства.

В таблиці 3.7 представимо остаточний результат зміни загального критерію конкурентоспроможності машинобудівного підприємства внаслідок шоківому сценарію.

Таблиця 3.6

Кореляційно-регресійна залежність аналітичних показників основних видів потенціалу машинобудівних підприємств Сумської області та їхнього інтегрального показника фінансової складової

Показник	ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВВДКомпресормаш»	ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»
Об'єктний потенціал						
продуктивність праці	$-0,26689x+74,35901$	$246,6034x+204,8796$	$-443,879x+521,5074$	$45,46295x+120,445$	$16,56319x+228,8452$	$-0,06103x+46,07223$
рівень заробітної плати	$-31,6077x+3683,222$	$2058,938x+2780,849$	$-7847,83x+7048,57$	$198,3123x+1398,929$	$580,8536x+1955,386$	$-36,1902x+2082,153$
Проектний потенціал						
частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів	$0,271465x+80,49564$	$49,41263x+11,12243$	$19,25438x+6,76806$	$14,41477x+36,85695$	$0,889607x+57,68937$	$-0,01468x+34,76801$
збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника	$0,09992x+7,808582$	$-75,4746x+76,33492$	$-164,858x+82,55748$	0	$18,11225x-15,503$	$-0,03876x+1,371218$
логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства	$-0,00029x-0,00198$	$-0,74709x+0,874849$	$-21,792x+10,12779$	$1,1172x-1,0204$	$-9,1181x+10,15543$	$-0,00234x+0,01639$
Процесний потенціал						
загальна фондовіддача	$-0,00305x+0,443538$	$-3,7219x+5,217326$	$-6,33083x+7,967688$	$-0,54521x+3,086649$	$2,517004x+0,13971$	$-0,12293x+4,6779$
рентабельність основних фондів	$0,015839x+0,536167$	$-98,1314x+89,3679$	$-48,6182x+50,4361$	$-6,91595x+22,3238$	$24,04996x-16,9327$	$-0,24624x-2,51339$
матеріаломісткість одиниці продукції	$0,000756x+0,062504$	$-0,44094x+0,794805$	$-0,14851x+0,588726$	$-0,08728x+0,631621$	$-0,37009x+1,02979$	$-0,00039x+0,335037$

Джерело: розраховано автором

Таблиця 3.7 буде являти собою реалізацію *п'ятого етапу* алгоритму процесу створення та розвитку стрес-тестування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості.

Таблиця 3.7

Відхилення критерію конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на основі їхньої економічної стійкості при шоківих сценаріях розвитку

Підприємство	Відхилення критерію конкурентоспроможності	
	Кількісний показник	%
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	+ 0,415340003	+ 300,6638167
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	- 0,96982808	- 23,29908354
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»	- 2,859551658	- 422,1400925
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	- 14,13808112	- 77,47106016
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	+ 0,695652251	+ 121,007412
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	+ 6,083186816	+ 8173,360227

Джерело: розраховано автором

Як можна бачити з таблиці 3.7, підприємства, які мали високі конкурентні переваги на ринку при шоківих для них сценаріях суттєво втратять свої конкурентні позиції. Цього не можна сказати про нестійкі підприємства, які в той же час суттєво наростять свою конкурентоспроможність. Безумовно, це пояснюється переформатуванням місця підприємств на ринку через поступлення конкурентних позицій таким флагманом машинобудівної галузі в Сумській області як ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш».

Таким чином, встановлено, на конкурентоспроможність невеликих підприємств чинити вплив в основному будуть конкурентні позиції провідних суб'єктів господарювання на ринку. Тоді як конкурентоспроможність великих машинобудівних підприємств буде

залежати від внутрішніх факторів, а саме: фінансової складової їхньої економічної стійкості.

Отже, перші п'ять етапів стрес тестування слугують тією відправною точкою для формування стратегічної карти подальшого розвитку машинобудівного підприємства з метою укріплення його конкурентних позицій на ринку.

Завершальний шостий етап алгоритму процесу створення та розвитку стрес-тестування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості розробку стратегічних напрямків подальшого ведення бізнесу керівництвом машинобудівного підприємства в залежності від визначених загроз втрати конкурентоспроможності. Цьому увага буде приділена в наступному параграфі.

3.2 Удосконалення методичного забезпечення щодо розробки заходів покращення конкурентної позиції машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості

Проведення стрес-тестування діяльності машинобудівного підприємства надає можливість досконального вивчення наявних у нього ресурсів, що в подальшому (разом з факторами зовнішнього середовища) визначають його конкурентну позицію на ринку.

Вищепроведений аналіз показав, що економічна стійкість для машинобудівного підприємства є тим фактором, який може в цілому визначити його сильну сторону на ринку та вплинути на конкурентну позицію.

Таким чином, покращенню конкурентної позиції підприємства буде сприяти поліпшення рівня його економічної стійкості, яка в цілому буде визначатись на основі п'яти факторів, що висвітлені нами вище (див. розділ 2).

Для досягнення поставлених цілей підприємством щодо поліпшення своїх конкурентних позицій на ринку нами пропонується запровадити в діяльності машинобудівних підприємств використання авторської методики, що буде являти собою ретельно-розроблену процедуру ідентифікації вимог керівництва компанії щодо завоювання частки ринку. Така методика, спираючись на досвід спеціалістів в цій сфері [6, 40, 41] повинна являти собою окреслення зазначених вимог компанії з наступним їхнім переходом до кількісних показників через послідовне заповнення сформованих низки логічних таблиць та спеціально розроблених матриць.

Дана методика спрямована на виявлення позитивних сторін та покращення потенціалу підприємства. Слід зазначити, що в якості основних напрямків збільшення потенціалу компанії будемо розглядати чотири основних внутрішніх складових.

Таким чином авторська методика «розгортання потенціалу підприємства» може ґрунтуватись на використанні існуючого досвіду формування аналогічних методик, які передбачають побудову фігурної матриці [106].

В нашому випадку така фігурна матриця буде являти собою взаємопов'язані логічні таблиці, де в центрі будуть відображені характеристики основних потенціалів машинобудівного підприємства (в стовпцях) та очікування керівництва стосовно кожної складової інтегрального потенціалу конкурентоспроможності підприємства (в строках). Центральна таблиця буде являти собою значення, що відображають залежність між зазначеними показниками. Також тут повинні бути відображені відомості про кореляцію між зазначеними характеристиками. В лівій частині зведеної матриці буде відображатись важливість очікування керівництва машинобудівного підприємства щодо кожної складової інтегрального показника конкурентоспроможності, а в правій частині – рейтинг характеристик кожної складової Інтегрального показника в залежності від умов ринку. І нарешті нижня частина матриці буде являти

собою результати аналізу щодо конкуруючих машинобудівних підприємств, а також головні напрямки розробки стратегії зміни пріоритетів компанії для досягнення лідируючих конкурентних позицій на ринку машинобудування.

Матриця розгортання потенціалу підприємства дозволить в повній мірі надати дані про ступінь впливу кожної визначеної складової загального потенціалу машинобудівного підприємства на його конкурентні позиції на ринку, що формуються виходячи з рівня його економічної стійкості.

Важливим при складанні такої фігурної матриці є визначення важливості уподобань керівництва машинобудівного підприємства на відповідному етапі їхнього розвитку. Завданням Матриці повинно бути перетворення очікувань менеджменту підприємства в конкретний план дій у вигляді стратегії, яка дозволить поліпшити його конкурентні позиції на ринку машинобудування.

Вагомим внеском спроектованої такої Матриці можна вважати можливість її використання з метою поліпшення позицій на ринку окремого машинобудівного підприємства порівняно з його основними конкурентами. Дана Матриця дасть підґрунтя щодо прийняття відповідних раціональних рішень в сфері розвитку діяльності підприємства, спираючись не тільки на очікування та побажання керівництва компанії, а й на статистичні дані щодо мов такої діяльності і практичний інструментарій, який є значно впливовим на результат такої діяльності у вигляді економічної стійкості підприємства та його конкурентоспроможності.

Виходячи з основної концепції нашого дослідження, можемо констатувати той факт, що для збільшення конкурентоспроможності свого підприємства на основі його економічної стійкості керівництво повинно зосередитись на таких напрямках розвитку як: покращення проектного, об'єктного, процесного потенціалів підприємства, а також поліпшення фінансової складової. Саме ці чотири компоненти є внутрішніми факторами, на які менеджмент підприємства може чинити вплив.

Макроекономічні умови, безумовно, також мають велике значення для розвитку та інтенсифікації машинобудівної діяльності окремими суб'єктами господарювання, але вони є величиною сталою, і тому менеджмент машинобудівного підприємства сприймає їх як незаперечний факт. І вже, виходячи з рівня макроекономічного впливу на діяльність підприємства, коригує інші чотири складові економічної стійкості.

Наповненість матриці розгортання потенціалу підприємства показниками, що характеризують зазначені чотири складові пропонуємо здійснювати через ті 18 індикаторів (10 щодо фінансової складової та 8 щодо основних потенціалів підприємства), які виявлені нами як найбільш впливові на економічну стійкість досліджуваних підприємств (див. розділ. 2).

Цільові значення для показників проектного, об'єктного та процесного потенціалів відповідних машинобудівних підприємств будемо визначати виходячи з середніх показників машинобудівної галузі української економіки. Щодо показників, які характеризують фінансову складову конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, то нормативні значення для них можна знайти в спеціальній економічній науковій літературі. Цільові значення щодо очікувань керівництва відповідно нарощення основних потенціалів визначені нами в розділі 2 даної дисертаційної роботи (див. рис. 2.10).

Для подальшого будування Матриці будемо вважати, що всі ці 18 показників мають однаковий рівень очікування для менеджменту машинобудівного підприємства. Пропонуємо в рамках цього ввести вагові коефіцієнти в залежності від етапу розвитку окремого досліджуваного підприємства, які набудуть значення від 1 до 3 в залежності від рівня їхньої цінності на тому чи іншому етапі діяльності підприємства щодо поліпшення його конкурентної позиції на основі економічної стійкості.

Головним етапом використання матриці розгортання потенціалу машинобудівного підприємства повинен стати етап поліпшення фактично виявлених показників його діяльності. Для цього в Матриці необхідно

передбачити також таблицю, де буде представлена шкала очікувань керівництва машинобудівного підприємства. На даному етапі важливим є визначення тих показників, які не потребують поліпшення щодо очікувань керівництва. Тому вважаємо за необхідне перетворення цільових показників очікувань керівництва машинобудівного підприємства в єдину систему вимірювання з оціночними показниками їхньої цінності на окремих етапах розвитку підприємства. Для цього складемо таблицю 3.8.

Таблиця 3.8

Таблиця перетворення граничних значень основних потенціалів конкурентоспроможності машинобудівних підприємств та фінансової складової в трибальну систему оцінювання

	Значення	Бали
Процесний потенціал	Менше 2,9	1
	Від 2,9 до 5,92	2
	Більше 5,92	3
Об'єктний потенціал	Менше 136,7	1
	Від 136,7 до 273,4	2
	Більше 273,4	3
Проектний потенціал	Менше 18,25	1
	Від 18,25 до 36,5	2
	Більше 36,5	3
Фінансова складова конкурентоспроможності	Менше 8,7	1
	Від 8,7 до 17,41	2
	Більше 17,41	3

Джерело: запропоновано автором на основі власних розрахунків

Використовуючи дані таблиці 3.8 можемо визначити необхідний рівень поліпшення кожного з окремих очікувань менеджменту машинобудівного підприємства. Для цього використаємо формулу, де рівень поліпшення буде являти собою відносну величину:

$$\text{Рівень поліпшення} = \frac{\text{цільове значення}}{\text{фактична оцінка}} \quad (3.1)$$

Одночасно з формулою (3.1) на думку А.Лук'яненко та М.Мацко [96] слід використовувати формулу для визначення вагомості очікування. Для нашого дослідження вона буде мати вигляд:

$$\text{Вагомість очікування керівництва} = \frac{\text{важливість очікування}}{\text{рівень покращення}} \quad (3.2)$$

Індикативні характеристики основних очікувань машинобудівного підприємства можуть бути одно- або різноспрямованими. Ця залежність може бути врахована за допомогою кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між обраними 18 показниками (див. додаток Ж) використання трибальної системи щодо вагових коефіцієнтів, які представимо в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Таблиця перетворення граничних значень взаємозв'язку основних внутрішніх показників конкурентоспроможності машинобудівних підприємств Сумської області в трибальну систему оцінювання

Рівень взаємозв'язку	Позначення в фігурній матриці	Діапазон значень (на основі кореляційної залежності)	Бали
Сильний	■	до 0,333	3
Помірний	#	від 0,333 до 0,666	2
Слабкий	○	від 0,666 до 1	1

Джерело: складено автором

Таблиця 3.9 та додаток Ж дають базу для побудови наступної таблиці 3.10, яка виступить проміжним розрахунком для заповнення центральної таблиці фігурної матриці.

Таблиця 3.10

Таблиця відображення сили взаємозв'язку між окремими індикаторами конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості

	Нарощення проектного потенціалу	Нарощення об'єктного потенціалу	Нарощення процесного потенціалу	Поліпшення фінансової складової
продуктивність праці	○	■	#	#
рівень заробітної плати	○	■	○	#
частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів	■	○	#	○
збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника	■	○	○	○
логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства	■	○	○	○
загальна фондovіддача	○	○	■	○
рентабельність основних фондів	○	○	■	#
матеріаломісткість одиниці продукції	○	○	■	#
фінансова стійкість	■	#	■	■
оборотність	○	#	#	■
коефіцієнт покриття	○	#	#	■
коефіцієнт іммобілізації власного капіталу	#	#	○	■
коефіцієнт оборотності запасів	#	#	#	■
дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	#	○	#	■
витрати на персонал / додана вартість (вартість продукції за мінусом вартості сировини, енергії, послуг сторонніх організацій)	#	#	#	■
нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи	○	#	○	■
рентабельність активів за cash flow	○	○	#	■
рентабельність власного капіталу	#	#	○	■

Джерело: складено автором

Одним з етапів комплексного заповнення фігурної матриці розгортання функціоналу машинобудівних підприємств буде заповнення таблиці зв'язку, в якій визначається сильний, помірний або слабкий зв'язок між визначеними індикаторами. Потім можна буде визначити значимість взаємозв'язку за формулою:

$$\text{Значимість взаємозв'язку} = \text{сила взаємозв'язку} \times \text{Вагомість}. \quad (3.3)$$

Отже, розглянемо процес планування покращення конкурентних позицій основних машинобудівних підприємств Сумської області. На рисунку 3.4 представимо заповнені вищевказані таблиці.

Очікування керівництва	Важливість очікування	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17	X18
		продуктивність праці	рівень заробітної плати	частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів	збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника	логіarifмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства	загальна фондовіддача	рентабельність основних фондів	матеріаломісткість одиниці продукції	фінансова стійкість	роботоздатність	коефіцієнт покриття	коефіцієнт іммобілізації власного капіталу	коефіцієнт оборотності запасів	дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострогові фінансові вкладення / активи	витрати на персонал / додана вартість організації	нерозподілений прибуток минулих років/сучасні активи	рентабельність активів за cash Flow	рентабельність власного капіталу
Проектний потенціал	3	33,35	33,35	100,05	100,05	100,05	33,35	33,35	33,35	100,05	33,35	33,35	66,7	66,7	66,7	66,7	33,35	33,35	66,7
Об'єктний потенціал	2	43,83	43,83	14,61	14,61	14,61	14,61	14,61	14,61	29,22	29,22	29,22	29,22	29,22	14,61	29,22	29,22	14,61	29,22
Процесний потенціал	3	52,04	26,02	52,04	26,02	26,02	78,06	78,06	78,06	78,06	52,04	52,04	26,02	52,04	52,04	52,04	26,02	52,04	26,02
Фінансова складова економічної стійкості	3	52,04	52,04	26,02	26,02	26,02	26,02	52,04	52,04	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06
Сумарна оцінка		181,26	155,24	192,72	166,7	166,7	152,04	178,06	178,06	285,39	192,67	192,67	200	226,02	211,41	226,02	166,65	178,06	200
Пріоритетність, %		5,25	4,5	5,58	4,83	4,83	4,4	5,16	5,16	8,27	5,58	5,58	5,79	6,55	6,12	6,55	4,83	5,16	5,79
Підприємство	ВАТ «НДПКІАЕН»	68,64	3330,4	82,88929	6,447581	-0,01075	0,40077	0,597	0,0595	1,63	0,50	2,985	1,13	21,8	0,0093	1,227	0,0337	-0,0003	0,0046
	ПАТ «СЗНЕМ «Насосенергомаш»	363,22	4224,4	46,73611	18,87632	0,325052	2,42075	18,59	0,4322	0,83	0,92	1,028	0,98	4,84	0,125306	0,689	0,27775	-0,03	0,14
	ПАТ «НВАТ ВНДІКомпресормаш»	319,2	3647,9	15,93436	8,316854	0,210181	4,794397	15,0641	0,559058	0,48	0,98	1,2615	2,09	8,25	0,080057	-3,55	0,30965	-0,13	0,06
	ПАТ «ЛМДЕЗ «ТЕМП»	243,91	1919,88	76,93128	0	2,010756	1,550708	2,95392	0,389092	2,83	1,21	1,517	0,96	2,05	0,024788	0,482	0,70244	-0,001	0,03
	ПАТ РЗ «Тракторозапчастина»	233,836	2733,57	57,58124	9,091892	0,171463	2,685796	1,39300	0,66485	1,13	1,93	0,90438	0,92	44,3	0,077239	2,332	0,18670	-0,01	0,01
	ПАТ «ЛЗПК»	47,7551	1672,33	34,34028	0,825726	-0,02068	3,4	-3,2612	0,32140	1,27	1,33	11,08008	2,73	37,2	0,257639	1,895	0,17175	-0,06	0,01
Цільове значення (в середньому в галузі)		233,32	2638,9	36,5	5,19	0,356655	0,81932	1,164	0,6002	0,5742	0,0761	8,6208	0,0282	3,8243	0,382591	0,635	0,079186	*	0,147427

X18
X17
X16
X15
X14
X13
X12
X11
X10
X9
X8
X7
X6
X5
X4
X3
X2
X1

Оцінка			Цільове значення	Рівень поліпшення	Вагомість	Вагомість, %
1	2	3				
C,DEF	A	B	3	2,28	6,84	33,35
F	A,C,D	B,E	3	1,5	3	14,61
A,F	C,D,E	B	3	1,78	5,34	26,02
A,F	C,E	B,D	3	1,78	5,34	26,02
						20,52
						100
						В цілому

Позначення
A
B
C
D
E
F

* дані відсутні

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками

Рис. 3.4. Матриця розгортання потенціалу машинобудівних підприємств Сумської області

Матриця розгортання потенціалу машинобудівного підприємства виступить інструментом координації основних його потенціалів (проектного, об'єктного, процесного) через коригування фінансової складової інтегрального показника конкурентоспроможності компанії.

В нашому випадку, аналіз діяльності машинобудівних підприємств (проведений нами в 2 розділі даної дисертаційної роботи) показує, що об'єктний потенціал даних підприємств є на достатньо високому рівні і потребує поліпшення в найменшому ступені. Пріоритетність інших трьох складових економічної стійкості є достатньо високою для нарощення конкурентних позицій досліджуваних машинобудівних підприємств Сумської області.

Складання матриці розгортання потенціалу машинобудівних підприємств Сумської області (див. рис. 3.4) свідчить, що тільки одне підприємство, а саме: ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» займає найвищі конкурентні позиції і має найбільший рівень оцінки за досліджуваними складовими економічної стійкості.

Але й деякі індикатори діяльності ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» є меншими порівняно з середньогалузевими цільовими показниками (див. рис. 3.4). Тому керівництво підприємства повинно зосередитись саме на підвищенні проблемних показників до середньогалузевих для нарощення лідируючих ринкових позицій. Інші ж машинобудівні підприємства за допомогою матриці розгортання потенціалу також зможуть виробити стратегічні кроки щодо поліпшення свого становища на ринку.

Таким чином, можна зазначити, що застосування запропонованої авторської методики дозволить керівництву підприємства:

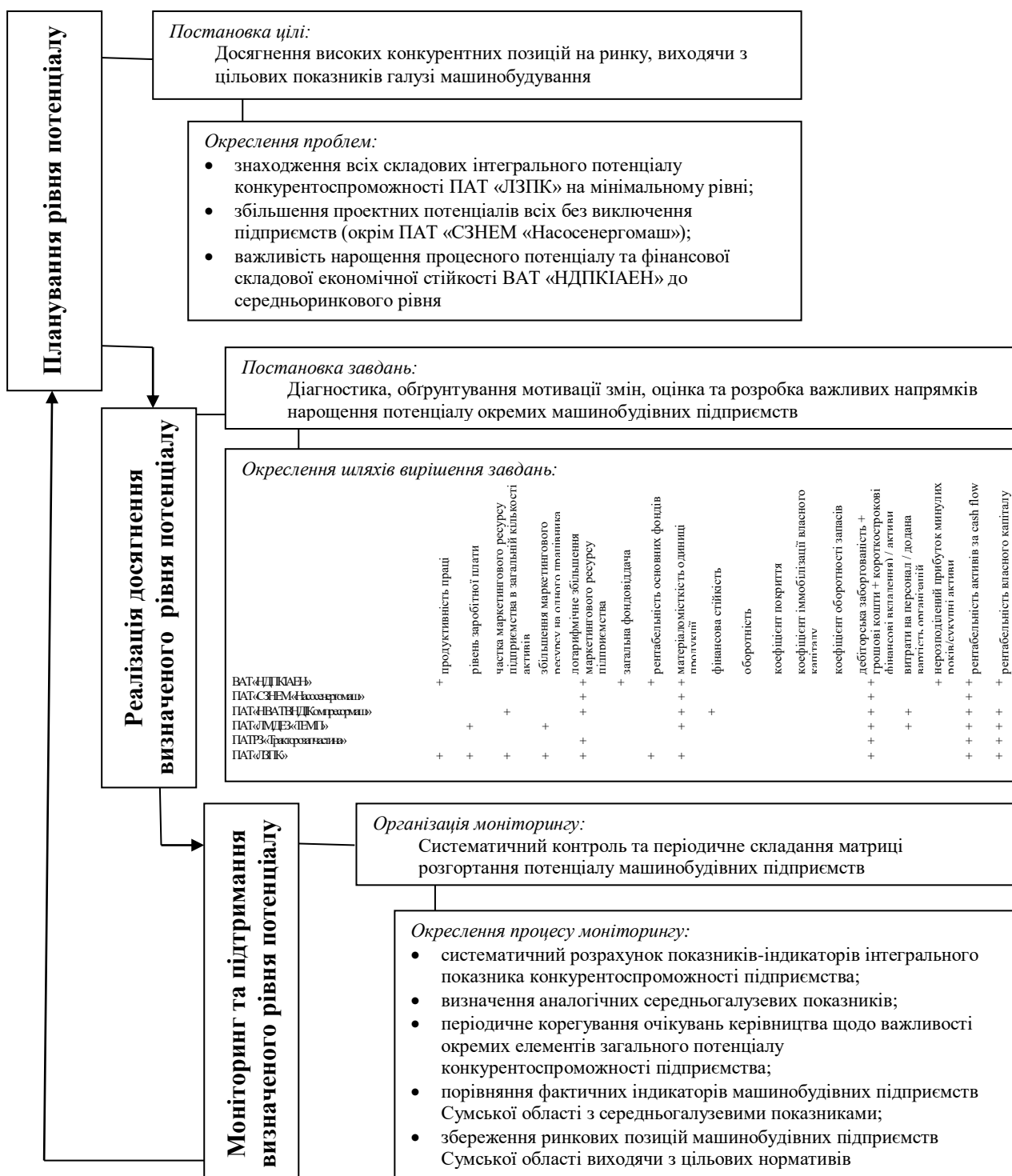
- враховуючі пріоритетність очікування збільшення основних складових економічної стійкості суб'єкта господарювання, визначити головні вимоги щодо нарощення власної

конкурентоспроможності на ринку та провести оптимізаційні заходи щодо цього;

- скоротити час оцінки комплексного процесу: «дослідження конкурентів – визначення стимулів щодо нарощення потенціалу – збільшення рівня конкурентоспроможності»;
- забезпечити високі конкурентні позиції на ринку та достатній рівень економічної стійкості завдяки більш високим показникам-індикаторів загального конкурентного потенціалу підприємства;
- більш чітко визначити процеси, які потребують втілення на підприємстві задля високих ринкових позицій з огляду на головних його конкурентів.

Отже, запропонована нами матриця розгортання потенціалу машинобудівних підприємств покликана заповнити той вакуум в дослідженнях системного характеру щодо нарощення конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості. Визначальною особливістю даної матриці, безумовно, є те, що увага сконцентрована не на одному аспекті загального потенціалу підприємства, а на окремих його складових, які за теоретико-практичними міркуваннями автора є визначальними його елементами. Відмінністю побудованої Матриці також можна вважати окреслення закономірностей формування потенціалу машинобудівного підприємства через комплексний аналіз його складових. Вивчення та дослідження запропонованих нами елементів інтегрального потенціалу машинобудівного підприємства дають чітке уявлення про його загальну структуру. А це вже, в свою чергу, дозволяє визначити основні орієнтири для побудови організаційно-економічної схеми управління інтегральним потенціалом конкурентоспроможності машинобудівних підприємств Сумської області на сучасному етапі їхнього розвитку.

Така схема представлена нами на рисунку 3.5.

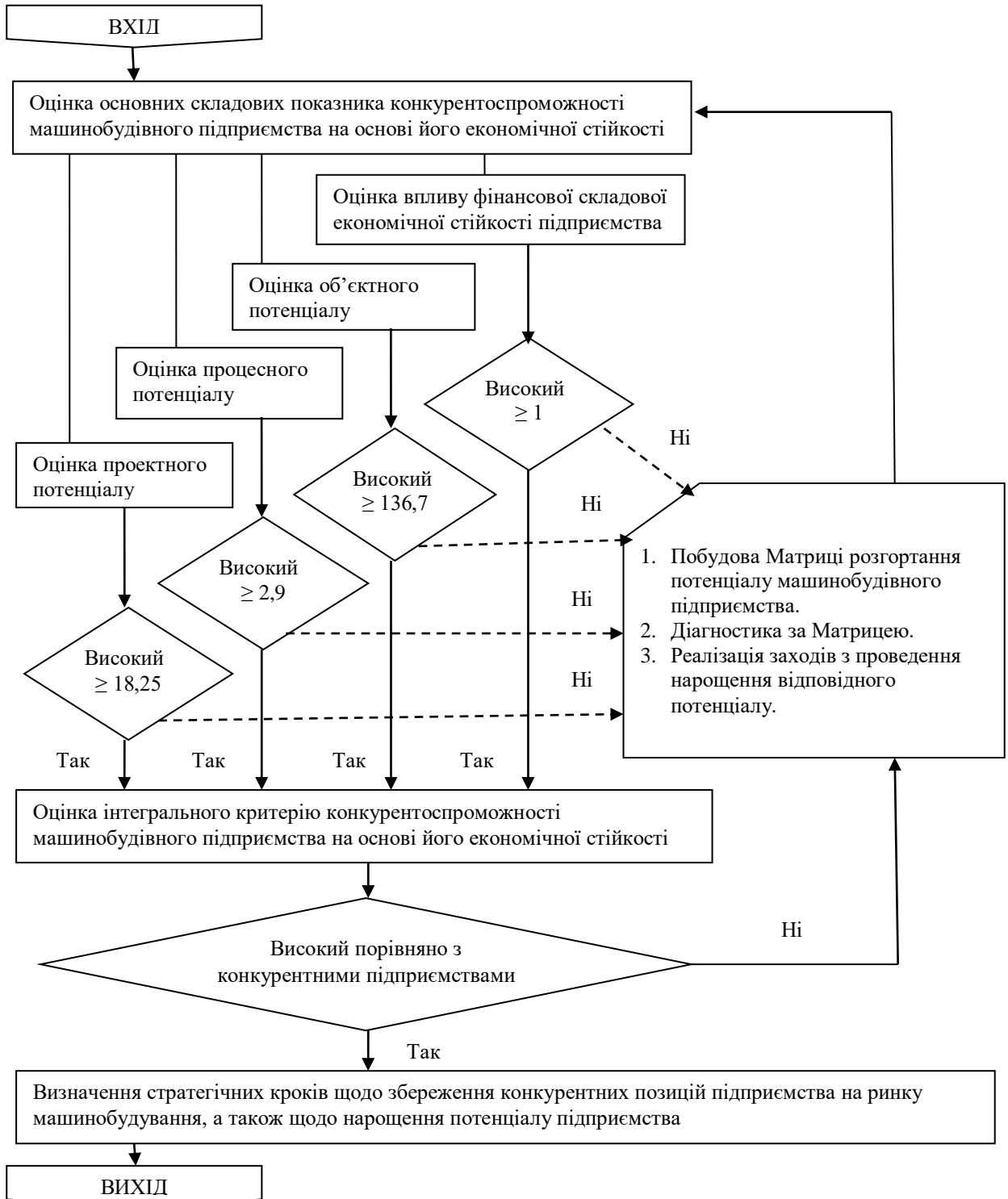

Джерело: розроблено автором

Рис. 3.5 - Схема управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств Сумської області на основі їхньої економічної стійкості

Процес вирішення завдань, поставлених на етапі організації розгортання потенціалу машинобудівного підприємства, є можливим до реалізації за допомогою відповідного алгоритму. Такий алгоритм повинен

відображати послідовність розробки необхідних управлінських дій щодо нарощення інтегрального показника конкурентоспроможності машинобудівного підприємства. Даний алгоритм наведемо на рисунку 3.6.

Джерело: розроблено автором

Рис. 3.6 - Алгоритм управління конкурентоспроможністю машинобудівного підприємства на основі їхньої економічної стійкості

Таким чином, запропонований нами на рисунку 3.5, алгоритм являє собою відповідну послідовність необхідних кроків, які потрібно здійснити керівництву машинобудівного підприємства з метою виходу на високі конкурентні позиції на ринку. Даний Алгоритм можна вважати тією інструкцією, що спрямована для розв'язання досить важливою задачі для будь-якого суб'єкта господарювання, а саме – нарощення конкурентоспроможності через підсилення економічної стійкості.

Авторський алгоритм передбачає, що керівництво підприємством володіє тією інформацією, яка при її опрацюванні приводить до наміченого результату – збільшення конкурентоспроможності. Даному Алгоритму притаманні відповідні кроки, що в сукупності формують алгоритмічний процес. Цими кроками в нашому випадку є : оцінка проектного, об'єктного, процесного потенціалів підприємства, а також визначення впливу фінансової складової на інтегральний показник, який представляє собою комплексний потенціал машинобудівного підприємства. Все це надає таку властивість авторському алгоритму як дискретність.

Важливою властивістю Алгоритму також є припустимість вхідних даних, які в нашому випадку будуть являти собою перелік індикативних показників, які будуть характеризувати відповідні потенціали підприємства, а також його фінансову складову економічної стійкості.

Побудований Алгоритм, безумовно, забезпечить розв'язання однотипних задач, що стоять перед керівництвом будь-якого машинобудівного підприємства.

Завершальним етапом даного алгоритму є розробка стратегічних кроків (відповідних стратегічних карт) для подальшого розвитку машинобудівного підприємств в рамках укріплення його конкурентних позицій в залежності від отриманого рівня критерію його конкурентоспроможності на основі економічної стійкості. Цьому питанню увага буде приділена нижче, в наступному розділі даного дисертаційного дослідження.

3.3 Науково-методичний підхід до побудови стратегічної карти розвитку машинобудівних підприємств Сумської області в умовах економічної турбулентності

В останні роки в економічній літературі з'явилося таке поняття як турбулентність економічних процесів, під якою розуміється рівень нестійкості та мінливості економіки. Сьогодні вплив турбулентності в українській економіці є досить вагомим, а сам цей процес є непередбачуваним та важко діагностованим.

Для вітчизняного машинобудівного підприємства актуальним на сучасному етапі розвитку стає необхідність формування стратегічних карт подальшого розвитку з врахуванням турбулентних процесів в національній економіці. За цих умов керівництву слід виробити чіткий план дій та відповідну поведінкову модель, згідно яких підприємству вдасться зберегти свої конкурентні позиції на ринку.

Таким чином, для досліджуваних машинобудівних підприємств Сумської області постає завдання уникнення негативних наслідків, пов'язаних з турбулентністю в вітчизняній економіці, а також розробка ефективної системи управління в умовах нестабільності.

Сьогодні в Україні, як і в багатьох інших країнах, має місце турбулентність. Не будемо зупинятись на ретельному вивченні факту існування цього процесу в національній економіці, оскільки в науковій літературі можна знайти досить великий перелік таких досліджень [81; 197; 209]. Зазначимо тільки, що турбулентність є першопричиною виявлення слабких сторін як в цілому економіки, так і окремих підприємств, а також нового росту компаній через появу нових можливостей їхнього розвитку. Отже, метою нашого дослідження і є виявлення таких можливостей, які в сукупності та в відповідній послідовності сформуєть стратегічну карту розвитку машинобудівного підприємства в найближчій перспективі.

Проблематика побудови стратегічних карт з метою вдосконалення діяльності підприємств не є абсолютно новою. Їх традиційно застосовують як інструмент ефективного управління фінансовою стійкістю підприємства і вбудовують в них такі блоки як: «Навчання та розвиток», «Внутрішні бізнес-процеси», «Клієнти» та «Фінанси» [113].

Гевлич Л.Л. [31] у дисертації на тему: «Використання стратегічної діагностики в розробці стратегії підприємства» пропонує новий метод оцінки його конкурентоспроможності шляхом побудови стратегічних карт основних груп конкурентів, на базі яких відтворено ринковий стан підприємства.

Світлична К.С. [161] пропонує стратегічну карту ефективності для оцінювання функціонування інтегрованої системи менеджменту на фармацевтичних підприємствах.

Головай Н.М. [35] в рамках комплексного підходу до аналізу інтелектуального капіталу пропонує розроблену стратегічну карту, що забезпечить можливість формування довгострокових стратегічних цілей підприємства.

Кожна з цих розробок є унікальною, але вузьконаправленою (Гевлич Л.Л. зосереджується на конкурентах, Світлична К.С. – на системі менеджменту, Головай Н.М. – на управлінні структурними елементами інтелектуального капіталу). Крім того, стратегічні карти орієнтовані саме на *управління фінансовою стійкістю підприємства*

Таким чином, розроблення науково-методичного підходу до побудови стратегічної карти розвитку підприємств, що враховував би чинники зовнішнього і внутрішнього середовищ, тобто умови економічної турбулентності, з одного боку, та показники конкурентоспроможності підприємства (на основі його *економічної стійкості*), з іншого, залишається не опрацьованим і актуальним.

Вихідним етапом в процесі побудови стратегічної карти розвитку машинобудівного підприємства в Сумській області будемо вважати ідентифікацію джерел небезпеки, що викликана турбулентними явищами в

національній економіці. На цьому етапі є важливим дослідження кількісних характеристик факторів турбулентності, що чинять вплив на стабільність розвитку машинобудівного підприємства.

Наступний етап повинен передбачати опис процесу впливу турбулентних факторів на результуючі показники діяльності досліджуваного підприємства. На цьому етапі важливим є здійснення оцінки кількісної характеристики безпеки.

І, нарешті, завершальний етап передбачає встановлення залежностей між небезпечними факторами та протидіями керівництва підприємства та формування концептуальної моделі розвитку машинобудівного підприємства, що буде являти собою перспективну стратегію його розвитку. На завершальному етапі менеджменту підприємства потрібно зважити на те, що заходи зі зменшення впливу турбулентних економічних процесів на діяльність машинобудівного підприємства повинні бути реалізовані з найменшими витратами при обмеженості наявних ресурсів, що буде компенсувати результат можливої небезпеки, пов'язаної зі зменшенням конкурентоспроможності суб'єкта господарювання, виходячи з рівня його економічної стійкості.

Слід відмітити, що вперше поняття «турбулентність зовнішнього середовища» ввів І. Ансофф [211]. Шкала оцінки зовнішнього середовища згідно І. Ансоффа базувалась на п'яти рівнях турбулентності, який визначався за допомогою чотирьох показників: складність зовнішнього середовища; новизна подій в середовищі; швидкість змін в середовищі; бачення майбутнього.

На наш погляд, така оцінка рівня турбулентності для середовища, в якому здійснюють свою діяльність відповідні підприємства є досить суб'єктивною, оскільки залежить від експертних оцінок за кожним показником. Також проблемою достатньої адекватності рівня турбулентності є відсутність відповідних нормативних значень за кожним показником, що

дозволило б розподілити досліджувані підприємства за відповідною шкалою в залежності від ступеня впливу турбулентних явищ в економіці.

В рамках нашого дослідження, рівень турбулентності зовнішнього середовища пропонуємо оцінювати за допомогою індексу макроекономічного впливу на рівень конкурентоспроможності машинобудівного підприємства. Спираючись на розрахунки, проведені в 2 розділі даного дисертаційного дослідження встановимо відповідні граничні значення для визначення рівня турбулентності в економіці. Так, при значенні Індексу макроекономічного впливу більше або менше «1» будемо вважати, що спостерігаються турбулентні явища, при значенні «1» - є нульова турбулентність. На основі цього можна стверджувати, що вітчизняна машинобудівна галузь протягом 2011-2015 рр. характеризувалась турбулентними явищами (див. табл. 2.3). Аналіз даних таблиці 2.3 показує, що при зміні індексу макроекономічного впливу на конкурентоспроможність промислового підприємства більше ніж на 20% спостерігається суттєві дисбаланси в стабільному розвитку підприємство, що відображається через його рентабельність. Таким чином, будемо вважати що коливання Індексу макроекономічного впливу в розмірі до « $\pm 20\%$ » відображають помірні турбулентні явища в економіці, а більше ніж « $\pm 20\%$ » - високу турбулентність. Кореляційний аналіз, проведений нами, показав, що найбільш впливовими факторами на рівень турбулентності в галузі машинобудування стали ступінь впровадження інноваційних процесів в вітчизняній промисловості, збільшення інноваційних витрат, а також ступінь державного втручання в діяльність промислових підприємств.

Цікавим та важливим в економічному сенсі є дослідження зворотної реакції машинобудівних підприємств Сумської області на прояв турбулентних явищ в національній економіці. Для оцінки такого впливу складемо таблицю 3.11.

Таблиця 3.11

Зміна кількісних показників системи конкурентоспроможності машинобудівних підприємств Сумської області в умовах турбулентності в національній промисловості в 2014-2015 роках, %

Турбулентні явища	Помірні (зміна до 20%). Факт – «+3,43%»						Високі (зміна більше 20%). Факт – «-52,17%»					
	2014 рік						2015 рік					
	ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДКомпресормаш»	ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	ПАТ Роменський завод «Тракторозагчастина»	ПАТ «Лебединський завод поршневих клієць»	ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДКомпресормаш»	ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	ПАТ Роменський завод «Тракторозагчастина»	ПАТ «Лебединський завод поршневих клієць»
Об'єктний потенціал												
продуктивність праці	-14,62	135,57	30,29	66,58	5,68	24,60	7,64	-9,52	0,83	55,59	-9,62	-0,85
рівень заробітної плати	0,29	34,19	31,35	85,83	0,34	-1,48	14,10	8,52	19,57	3,29	11,03	39,65
Проектний потенціал												
частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів	-2,97	94,60	-23,14	-25,24	1,79	-3,02	-3,73	39,16	7,48	136,78	-3,44	0,96
збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника	-16,06	-2,35	-122,86	0,00	0,00	-62,99	28,41	-65,90	83,02	0,00	0,00	214,01
логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства	-451,09	-21,43	-101,04	-95,40	-90,54	326,35	-37,97	-44,40	473,25	-2648,1	-13,92	-63,59
Процесний потенціал												
загальна фондовіддача	-8,71	-8,01	54,11	43,25	29,07	27,44	12,40	-39,81	-15,25	-56,90	-12,70	84,25
рентабельність основних фондів	-38,60	-41,60	1012,95	59,41	222,37	-59,70	-19,79	-58,66	-73,14	-89,00	-91,56	-40,20
матеріаломісткість одиниці продукції	-42,10	33,80	-18,40	10,61	-15,65	-10,68	-6,32	-45,23	27,26	-40,71	12,78	3,15
Фінансова складова конкурентоспроможності												
фінансова стійкість	424,28	90,75	-14,43	1901,9	25,42	26,30	-17,29	129,90	-20,25	1528,5	-1,88	-52,29
оборотність	-9,99	179,66	20,02	15,65	31,81	29,83	10,06	0,66	-6,73	-40,89	-17,07	-8,78
коефіцієнт покриття	61,94	-7,67	23,53	8,88	45,77	27,14	3,14	6,30	-26,27	-4,14	-29,82	-39,64
коефіцієнт імобілізації власного капіталу	23,82	-14,26	18,47	27,38	9,84	4,09	2,86	21,44	-18,30	-40,35	2,65	-3,34
коефіцієнт оборотності запасів	-0,11	43,52	-64,07	0,00	0,00	27,05	47,23	40,65	113,59	0,00	0,00	14,71
дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення / загальні активи	1,92	-79,70	9,51	-13,93	-52,31	-0,24	10,71	2,83	6,22	-70,16	-33,10	-18,99
витрати на персонал / додана вартість	33,07	-25,98	-11,44	92,36	-42,44	3,20	-9,06	-138,43	-396,52	-93,45	79,87	27,47
нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи	-10,16	80,82	2,64	821,44	43,75	-3,19	-20,14	24,75	21,69	863,88	-18,40	-36,38
рентабельність активів за cash flow	-152,06	78,58	812,29	-152,4	268,46	-84,84	-98,00	35,11	-285,34	-73,78	-93,91	4624,6
рентабельність власного капіталу	-50,73	32,14	846,52	-94,40	190,44	-61,09	-22,03	-58,90	-66,38	-96,74	-92,07	-16,87

Джерело: складено автором за власними розрахунками

Спираючись на отримані вищі результати (представлені в таблиці 2.17), можемо зазначити, що в 2015 році не вдалося поліпшити свій показник конкурентоспроможності жодному досліджуваному машинобудівному підприємству Сумської області. Але мінімальні відносні зниження даного показника були у таких підприємств як ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш», ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДКомпресормаш», ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП».

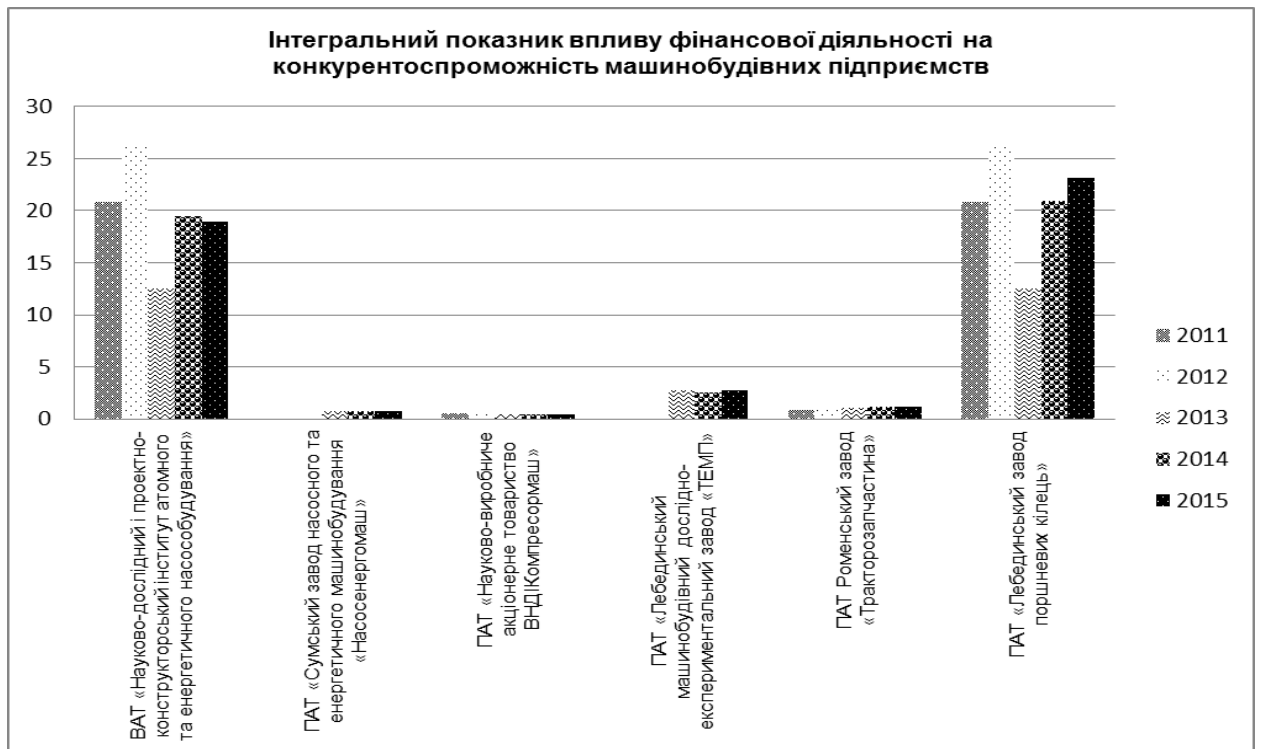
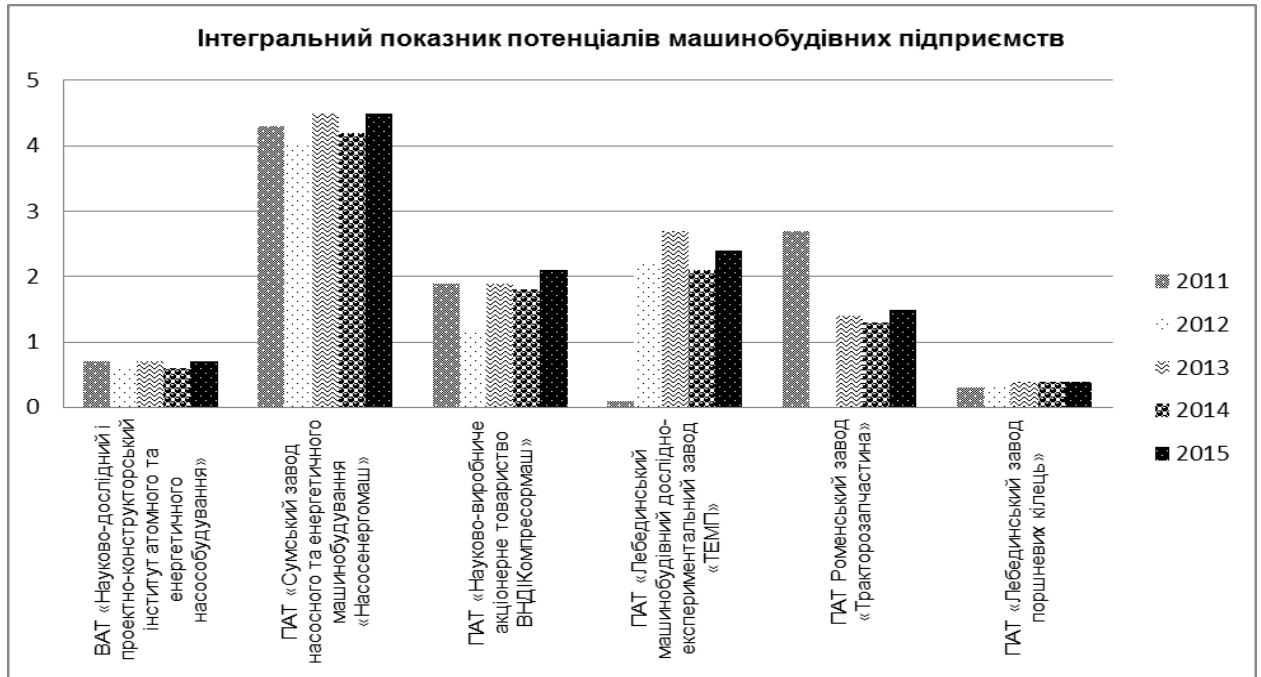
Ці підприємства протягом аналізованого періоду поліпшили свої інтегральні показники основних потенціалів, а також покращили свою фінансову складову. Найявно це видно з рисунку 3.7.

Вважаємо, що для складання ефективної стратегічної карти розвитку машинобудівного підприємства слід взяти за приклад стратегічні кроки даних підприємств як рекомендаційні для інших. Дослідимо особливості управління та коригування головними показниками конкурентоспроможності зазначених підприємств в умовах турбулентності.

Як видно з рисунку 3.7 тільки одночасне поліпшення інтегрального показника основних потенціалів підприємства та фінансової складової економічної стійкості дозволили зазначеним підприємства зберегти свої конкурентні позиції на ринку. Таким чином, вважаємо, що тільки комплексний підхід щодо оцінювання перспективних стратегічних кроків машинобудівного підприємства дозволить сформувати ефективний план дій для його керівництва.

Отже, головною стратегічною метою машинобудівного підприємства в рамках нашого дослідження будемо вважати підвищення конкурентоспроможності на ринку машинобудування, а загальною метою тоді буде виступати покращення економічної стійкості підприємства. [98] Головними факторами успіху щодо досягнення цих цілей є фінансова

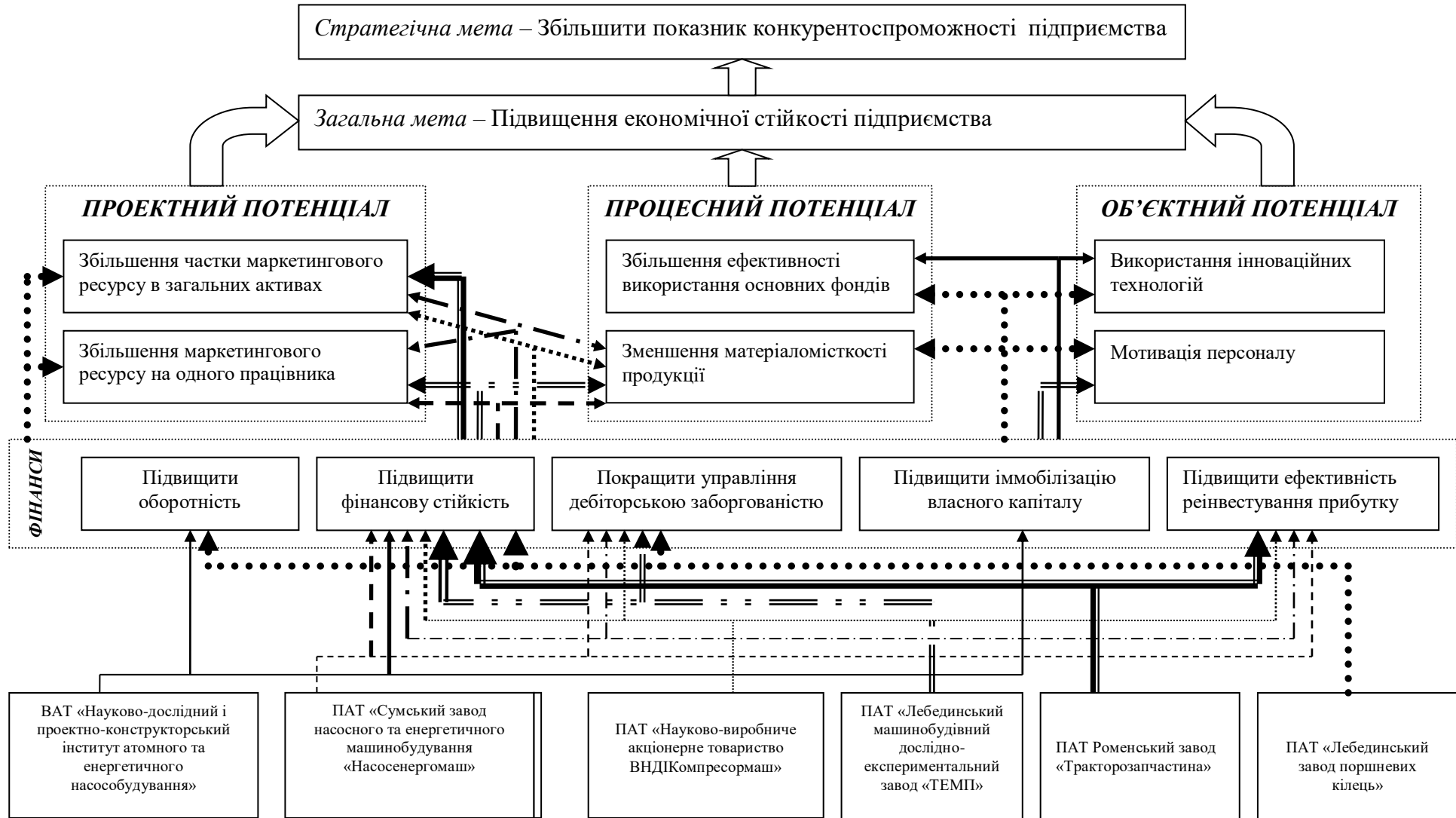
складова підприємства, а також внутрішні процеси, що характеризуються проектним, об'єктним та процесним потенціалами.

Джерело: побудовано автором

Рис.3.7. Основні складові конкурентоспроможності машинобудівних підприємств Сумської області в 2011-2015 рр.

Представимо головні цілі машинобудівного підприємства на стратегічній карті за вказаними напрямками (див. рис. 3.8).

Джерело: розроблено автором

— - пріоритет

Рис. 3.8 - Стратегічна карта розвитку машинобудівних підприємств Сумської області в умовах економічної турбулентності

На рисунку 3.8 виділені ключові фактори успіху для кожного з семи досліджуваних машинобудівних підприємств Сумської області. Реалізація завдань, пов'язаних з цими факторами, дозволить відповідному машинобудівному підприємству досягти своєї загальної мети і, як наслідок, стратегічної мети.

З врахуванням розрахунків, проведених нами в розділі 2 даного дисертаційного дослідження, визначено, що ключовим завданням для всіх без виключення машинобудівних підприємств є досягнення фінансової стійкості (можна бачити на рисунку 3.8). Саме це показник більше, ніж як на 90% визначає рівень інтегрального показника конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що було відзначено вище. Окрім поліпшення своєї фінансової стійкості, пов'язаної з пропорційним розподілом власного капіталу та заборгованості на підприємствах, для кожного суб'єкта господарювання нами виділені проміжні паралельні задачі, реалізація яких також буде сприяти нарощенню їхньої конкурентоспроможності. Так, наприклад, для ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» такими задачами, виходячи з практичних розрахунків, є покращення управління дебіторською заборгованістю та підвищення ефективності реінвестування отриманого підприємством прибутку. Саме ці три причини є слабкою ланкою в формуванні фінансової складової ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» станом на 2015 р., яка комплексно впливає на основні потенціали даного підприємства. Після вирішення цих завдань, пов'язаних з поліпшенням фінансового стану підприємства, пропонуємо керівництву ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» звернути увагу на покращення проектного та процесного потенціалів (об'єктний потенціал підприємства порівняно з середньо ринковими значеннями знаходиться на достатньо високому рівні). В цьому напрямку керівництву потрібно особливу

увагу приділити питанню збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника підприємства, а також зменшенню матеріаломісткості продукції.

Вирішення викладених проблемних питань дозволить ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» суттєво наростити свою конкурентоспроможність, зважаючи на середні показники ринку вітчизняного машинобудування.

Аналогічні кроки для інших машинобудівних підприємств можна простежити на рисунку 3.8, який може слугувати картою для підприємств Сумської обл. щодо збільшення своєї конкурентоспроможності на основі економічної стійкості на ринку машинобудування України.

Формуючи стратегічну карту розвитку того чи іншого машинобудівного підприємства, не можемо не звернути уваги на причини, що викликали відхилення тих чи інших визначальних показників, що комплексно характеризують загальну конкурентоспроможність підприємства на ринку. Так, для ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» станом на початок 2014 р. таким показниками стали рентабельність власного капіталу, відношення витрат на персонал до доданої вартості, матеріаломісткість одиниці продукції, рентабельність основних фондів, загальна фондovіддача, логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства, збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника (див. табл. 3.11). Саме погіршення цих показників при паралельному підвищенні впливу турбулентних явищ в економіці сприяли зниженню загального показника конкурентоспроможності даного підприємства.

Для ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» з метою системного розуміння виявлених проблем побудуємо відповідну діаграму причин та результатів (рис. 3.9). На рисунку 3.9 відобразимо головні причини зниження конкурентоспроможності даного підприємства станом на початок 2014 року.

Джерело: розроблено автором

Рис. 3.9 - Аналіз основних причин зниження конкурентоспроможності ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» на початок 2014 р.

Відповідна діаграма (рис.3.9) може бути складена для будь-якого підприємства. Перевагою даної діаграми є те, що вона дозволяє структурувати основні причини, що ведуть до зниження конкурентоспроможності підприємства, а це, в свою чергу, є основою для встановлення взаємозалежностей між виявленими показниками, які є індикаторами досягнення головних цілей підприємства в сформованих стратегічних картах. Рисунок 3.9 дозволить запропонувати низку заходів, щодо усунення причин зниження конкурентоспроможності. Причинно-наслідкову взаємозалежність виявлених показників представимо на рисунку 3.10. На цьому рисунку відобразимо також пріоритетність досягнення нормативних значень ключових показників в стратегічних кроках ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» щодо нарощення своїх конкурентних позицій на ринку машинобудування України на перспективу.

Як відомо, турбулентність економічних процесів визначається великим переліком факторів. Найбільш важливими факторами для керівництва ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» щодо нарощення своїх конкурентних позицій на ринку машинобудування є інноваційні витрати та рівень державного втручання. На рисунку 3.10 стрілками показаний прямий зв'язок цих факторів з іншими показниками в блоці макроекономічного впливу або турбулентного впливу на конкурентоспроможність машинобудівного підприємства. За допомогою визначених нами причинно-наслідкових взаємозв'язків між основними показниками конкурентоспроможності можна простежити стратегічні кроки для досліджуваних машинобудівних підприємств Сумської області на сучасному етапі розвитку.

Внаслідок проведення даних заходів в ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш» збільшиться величина проектного, процесного, об'єктного потенціалів, поліпшиться фінансовий стан підприємства, що позитивно відобразиться на його конкурентних позиціях на ринку машинобудування.

З рис. 3.10 можна бачити, що між всіма показниками. Які характеризують той чи інший блок конкурентоспроможності машинобудівного підприємства існує причинно-наслідковий взаємозв'язок. Саме, враховуючи, цей зв'язок керівництву підприємства слід формувати відповідні пропозиції подальшого розвитку.

Підводячи підсумки, зазначимо, що запропоновані нами стратегічні кроки для подальшого розвитку машинобудівних підприємств Сумської області несуть низку відповідних для них переваг, серед яких слід виокремити наступні:

1. В якості першої переваги слід відмітити спрощення оцінки щодо визначення конкурентної позиції підприємства на основі його основних потенціалів. Звичайно, що ефективність названої вигоди буде залежати від

професіоналізму керівництва компанії, яке повинно в динамічному аспекті проводити таку оцінку.

2. Другим практичним здобутком запропонованої авторської методики є можливість збереження принципів стабільності та передбачуваності зміни інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства через відстеження та коригування не загального списку всіх впливових на це факторів, а тільки ключових, які на тому чи іншому етапі розвитку підприємства можуть змінюватися.

3. Третім позитивним здобутком вважаємо запровадження даної методики як важливий стимул нарощення та збереження ринкових позицій машинобудівними підприємствами з огляду на своїх головних конкурентів.

Отже, запропонована нами система індикаторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості – це не просто набір індикаторів, а характеристика ефективної стратегії. Дані показники чітко інформують менеджмент підприємства про цілі та рекомендації щодо збільшення своєї конкурентоспроможності. Використовуючи таку систему показників конкурентоспроможності підприємство отримує надійну баз формування ефективного стилю управління з метою побудови організації, що орієнтована на відповідну стратегію.

Запропонований науково-методичний підхід до складання стратегічної карти розвитку машинобудівного підприємства в умовах турбулентності є гнучким, оскільки має можливість адаптуватися до відповідних груп основних потенціалів машинобудівного підприємства, а також до мінливості турбулентних явищ в вітчизняній економіці.

Висновки до розділу 3

Визначено особливе місце стрес-тестування в діяльності машинобудівних підприємств щодо удосконалення системи управління

економічною стійкістю підприємства. Запропоновано під стрес-тестуванням розуміти оцінку потенційного впливу на головний економічний показник машинобудівного підприємства факторів ризику, що повинні бути спрогнозовані на майбутній період.

Оцінено позитивний вплив макроекономічної складової на економічну стійкість і на конкурентоспроможність машинобудівного підприємства. На основі цього розроблено умовне покрокове формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства у зв'язку зі зміною макроекономічних факторів.

Визначено, що алгоритм процесу створення та розвитку стрес-тестування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості повинен включати наступні етапи: зміст стрес-тестування, визначення сценаріїв, інфраструктура стрес-тестування, моделювання впливу сценаріїв на можливі ризики, розрахунок ключових показників стрес-тестування, узагальнення результатів та стратегія менеджменту підприємства. Реалізація зазначених етапів стрес-тестування для діяльності машинобудівних підприємств Сумської області показала, що для них пріоритетним завданням повинно стати збільшення власного капіталу з одночасним зменшенням довгострокових та поточних зобов'язань, що дозволить суттєво вплинути на фінансову складову економічної стійкості підприємства і підвищити їхній рівень конкурентоспроможності до оптимального рівня

Встановлено, що для нейтралізації шоківих сценаріїв розвитку машинобудівних підприємств доцільно визначити оптимальний результативний показник їхньої діяльності, який буде полягати в досягненні максимальних конкурентних позицій та в реалізації ними розробленої стратегії, що ґрунтується на коригуванні основних елементів фінансової складової економічної стійкості підприємства).

Досягнення поставлених цілей підприємством щодо поліпшення своїх конкурентних позицій на ринку запропоновано реалізовувати за допомогою

методики «розгортання потенціалу підприємства», яка являє собою ретельно-розроблену процедуру ідентифікації вимог керівництва компанії щодо завоювання частки ринку. Дана методика передбачає побудову взаємопов'язаних логічних таблиць, які повинні відображати характеристики основних потенціалів машинобудівного підприємства та очікування керівництва стосовно кожної складової інтегрального потенціалу конкурентоспроможності підприємства.

Методика дозволила в повній мірі надати дані про ступінь впливу кожної визначеної складової загального потенціалу машинобудівного підприємства на його конкурентні позиції на ринку, що формуються виходячи з рівня його економічної стійкості. Це слугує основою перетворення очікувань менеджменту підприємства в конкретний план дій у вигляді стратегії, яка дозволить поліпшити його конкурентні позиції на ринку машинобудування.

Вагомим внеском запропонованого підходу є його використання з метою поліпшення позицій на ринку окремого машинобудівного підприємства порівняно з його основними конкурентами. Це дало підґрунтя щодо прийняття відповідних раціональних рішень в сфері розвитку діяльності підприємства, спираючись не тільки на очікування та побажання керівництва компанії, а й на статистичні дані щодо мов такої діяльності і практичний інструментарій, який є значно впливовим на результат такої діяльності у вигляді економічної стійкості підприємства та його конкурентоспроможності.

Головні етапи процесу побудови стратегічної карти розвитку машинобудівного підприємства в Сумській області повинні включати дослідження кількісних характеристик факторів турбулентності, що чинять вплив на стабільність розвитку машинобудівного підприємства, здійснення оцінки кількісної характеристики небезпеки, встановлення залежностей між небезпечними факторами та протидіями керівництва підприємства та

формування концептуальної моделі розвитку машинобудівного підприємства.

В роботі встановлено відповідні граничні значення для визначення рівня турбулентності в економіці. Кореляційний аналіз, проведений нами, показав, що найбільш впливовими факторами на рівень турбулентності в галузі машинобудування стали ступінь впровадження інноваційних процесів в вітчизняній промисловості, збільшення інноваційних витрат, а також ступінь державного втручання в діяльність промислових підприємств. Дослідження зворотної реакції машинобудівних підприємств Сумської області на прояв турбулентних явищ в національній економіці дозволило виявити головні фактори успіху відповідних машинобудівних підприємств Сумської області щодо досягнення основних цілей. З врахуванням розрахунків визначено, що ключовим завданням для всіх без виключення машинобудівних підприємств є досягнення фінансової стійкості. Саме це показник більше, ніж як на 90% визначає рівень інтегрального показника конкурентоспроможності машинобудівного підприємства. Окрім поліпшення своєї фінансової стійкості, пов'язаної з пропорційним розподілом власного капіталу та заборгованості на підприємствах, для кожного суб'єкта господарювання нами виділені проміжні паралельні задачі, реалізація яких також буде сприяти нарощенню їхньої конкурентоспроможності.

Встановлений причинно-наслідковий зв'язок показників, що визначають рівень конкурентоспроможності машинобудівного підприємства дозволив запропонувати стратегічні кроки для подальшого розвитку машинобудівних підприємств Сумської області.

Основні положення розділу III відображені у таких наукових працях автора [98;102;106.]

ВИСНОВКИ

В дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової задачі, що проявляється у вдосконаленні формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості. Результати виконаного дослідження дають підстави для висновків, які розв'язують основні завдання дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети, а саме:

1. Розглянуто особливості розвитку машинобудівної галузі. Встановлено, що на початку ХХІ ст. машинобудування розвивалося хаотично. Частка машинобудування України в промисловості протягом 2004–2015 рр. не перевищувала 14%, що свідчить про невисокий економічний стан галузі. Для активізації галузі машинобудування необхідно розробити концептуальні положення щодо стимулювання галузі державою, впровадження у процес виробництва науково-технічного прогресу, оснащення галузі технікою нового покоління, залучення інвестицій, посилення мотивації та покращення умов праці для кваліфікованих працівників. Будь яка організація повинна орієнтуватися на удосконалення уже існуючого та розробку чогось зовсім нового більш вигідного і собі, і споживачу, це надасть змогу підвищити рівень конкурентоспроможності та досягти основної мети підприємства – отримання високих прибутків.

2. Досліджено специфіку забезпечення конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості за принципами системного підходу. Принцип системності використовується для цілісного дослідження об'єкта конкурентоспроможності, оцінки факторів впливу на нього та розробки концепції для забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Відповідно до застосування системного підходу конкурентоспроможність підприємства взаємопов'язана та взаємозалежна від багатьох факторів. Економічна стійкість як система

характеризується наявністю механізмів саморегуляції, завдяки яким безперервно відбуваються процеси пристосування, що зумовлюють вирівнювання попиту і пропозиції, витрат і доходів тощо й тим самим забезпечують стійкий розвиток підприємства.

3. На основі визначених автором підходів в роботі конкретизовано концептуальні принципи побудови ефективного механізму управління економічною стійкістю підприємства. В рамках цього з'ясовано, що не можна встановити сталі границі для досягнення відповідного рівня стійкості об'єкта, оскільки ці границі будуть динамічними і напряду будуть залежати від умов макросередовища. На підставі дослідження визначено, що ефективне управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства повинно передбачати ефективне використання наявних у підприємства ресурсів.

4. Важливим для досягнення мети дисертаційного дослідження стало окреслення місця та ролі фінансової складової економічної стійкості підприємства з позиції нарощення його конкурентоспроможності. Авторська позиція щодо базовості фінансового елемента для кадрової, виробничої та маркетингової складової економічної стійкості дозволила вирішити проблему комплексної оцінки конкурентної позиції машинобудівного підприємства на ринку, що враховує рівень корегування економічних показників, які відображають кадровий, виробничий та маркетинговий потенціал суб'єкта господарювання.

5. Запропоновано удосконалити науково-методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності підприємства в контексті його економічної стійкості, який передбачає застосування авторської інтегральної моделі конкурентоспроможності підприємства на основі його процесного, проектного та об'єктного потенціалів, що дозволяє оцінити конкурентні позиції машинобудівних підприємств Сумської області порівняно з середньогалузевими значеннями на ринку вітчизняного машинобудування, на підставі чого було виявлено проблемні сфери їхньої діяльності та в

подальшому запропоновані стратегічні кроки для їх вирішення. Це дає підґрунтя для розробки механізму управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства, що функціонує за визначеними принципами та передбачає ефективне використання наявних у підприємства ресурсів, і який відобразить змістовність цілей управління у відповідності з основними підсистемами підприємства.

6. Запровадження розроблених автором методичних підходів до формування критерію оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості дозволило встановити рівень відповідності діяльності машинобудівного підприємства зовнішньому середовищу, а також відхилень від оптимального вектору його розвитку, що визначається ефективністю використання наявного потенціалу. Встановлено, що реалізація такого підходу повинна враховувати еталон конкурентоспроможності вітчизняного машинобудівного підприємства, який повинен бути визначений для машинобудівної галузі по запропонованим показникам, які характеризують проектний, об'єктний та процесний потенціали підприємства. Це дозволило встановити координати граничних точок основних потенціалів конкурентоспроможності машинобудівних підприємств та сформувати шкалу критерію конкурентоспроможності на основі економічної стійкості.

7. Важливим науковим результатом є запровадження алгоритму процесу створення та розвитку стрес-тестування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості. В рамках цього умовне покрокове формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства у зв'язку зі зміною макроекономічних факторів дозволило визначити головний економічний показник або цільовий параметр стрес-тестування, який буде відображати результативність діяльності підприємства та його чутливість до впливу можливих загроз, що є першочерговою задачею в оцінці ефективності діяльності машинобудівного підприємства.

8. Запропонований науково-методичний підхід до побудови стратегічної карти розвитку машинобудівних підприємств в умовах економічної турбулентності, що ґрунтується на урахуванні причинно-наслідкових зв'язків показників, збереженні принципів стабільності та передбачуваності зміни інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства через відстеження та коригування ключових факторів, які можуть змінюватися, дозволяє визначати стратегічні кроки для подальшого розвитку машинобудівних підприємств та підвищувати їх економічну стійкість.

9. На підставі аналітичного огляду діяльності підприємств вітчизняної машинобудівної галузі ідентифіковано основні джерела небезпеки, що викликана турбулентними явищами в національній економіці. Досліджено кількісні характеристики факторів турбулентності, що чинять вплив на стабільність розвитку машинобудівного підприємства, та встановлено відповідні граничні значення для визначення рівня турбулентності в економіці. Встановлено, що коливання Індексу макроекономічного впливу в розмірі до « $\pm 20\%$ » відображають помірні турбулентні явища в економіці, а більше ніж « $\pm 20\%$ » - високу турбулентність. За допомогою кореляційного аналізу встановлено, що найбільш впливовими факторами на рівень турбулентності в галузі машинобудування стали ступінь впровадження інноваційних процесів в вітчизняній промисловості, збільшення інноваційних витрат, а також ступінь державного втручання в діяльність промислових підприємств.

Основні результати дослідження використані у практичній діяльності АТ «Сумський завод «Насосенергомаш» та ПАТ «Роменський завод «Тракторозапчастина», що дозволило в контексті економічної стійкості посилити їх конкурентні позиції на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г. Л. Азоев. — М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. — 216с.
2. Алексащенко С. Предприятия в переходный период: новые модели поведения / С. Алексащенко, Э. Набиуллина – ЭКО – 1993. - №11 – с.14-19.
3. Амосенко Э. П. Машиностроение как доминанта в стратегиях развития отраслей экономики / Э. П. Амосенко// ЭКО. – 2005. №1. – с. 75-90.
4. Андрушко О.Б. Моделювання діагностики кризового стану та загрози банкрутства підприємства / О.Б. Андрушко, М.Р. Горбачовська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2006. – № 2 (552). – С. 158-163.
5. Анохин С. Н. Методика моделирования экономической устойчивости промышленных предприятий в современных условиях / С. Н. Анохин. // Саратов: Саратов. гос. техн. ун-т, 2000. – 40 с.
6. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М.: Экономика, 1989. – 358 с.
7. Байкина С. Учет и анализ банкротств [Электронный ресурс] / С. Байкина // Большая онлайн библиотека e-Reading. – Режим доступа: <http://www.e-reading-lib.com/book.php?book=92148>
8. Баканов М.И. Теория экономического анализа : [учебник] / М. И. Баканов. М. В. Мельник, А.Д. Шеремет; под ред. М.И. Баканова. – 5 –е изд., перераб. и доп. –М.: Финансы и статистика,2005. – 536 с.
9. Баліцька В. Капітал підприємств України: тенденції, пріоритети : [монографія] / В. Баліцька. – К. : Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 480 с.
10. Безверхнюк Т.М. Ресурсне забезпечення регіонального управління: теоретико-методологічні засади : [монографія] / Т.М. Безверхнюк. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. – 318 с.
11. Берлін М.С. Моделі управління фінансовою стійкістю страхової компанії : дис. канд. екон. наук : 08.00.11 «Математичні методи, моделі та

інформаційні технології в економіці» / М.С. Берлін; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2008.

12. Бешелев С.Д. Экспертные оценки в принятии плановых решений / С.Д. Бешелев, Ф.Г. Гурвич. – М.: Экономика, 1976. – 287 с.

13. Білик М.Д. Сутність і оцінка фінансового стану підприємств / М.Д. Білик // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 117-128.

14. Біловодська О.А. Управління маркетинговими ресурсами в умовах інноваційного розвитку вітчизняних підприємств / О.А. Біловодська, Я.А. Коваленко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – №1. – С. 90-99

15. Білорус О. Конкуренентоспроможність у сучасному глобальному світі / О. Білорус, Ю. Мацейко// Економічний часопис ХХІ. – 2002. - №9. – с. 7- 13.

16. Бланк І.О. Управління фінансами підприємства : підручник / І.О. Бланк, Г.В. Ситник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 780 с.

17. Большой экономический словарь: 22000 терминов Сост. М.Ю. Агафонова / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 4-е изд. – М.: Ин-т новой экономики, 1999. – 1245 с.

18. Борисенко Зоя. Конкуренентна політика держави/ Зоя Борисенко// Вісник Національної академії державного управління при Президентові України: Науковий журнал.- 2004. – № 1. - с. 169-175

19. Борщук Є.М. Ринкові механізми економіки стійкого розвитку / Є.М. Борщук // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С.62-71.

20. Броило Е.В. Управление экономической устойчивостью организаций сферы предпринимательства в условиях кризиса [Электронный ресурс] / Е.В. Броило // Вестник научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета. – 2009. – № 1. – Режим доступа: <http://koet.syktso.ru/vestnik/2009/2009-1/3/3.htm>

21. Брянцева И. В. Рейтинговая оценка экономической устойчивости строительного предприятия / И. В. Брянцева // Экономика строительства. 2002. - №11. с. 20-27.
22. Великий тлумачний словник укр-ї мови / Автор, керівник проекту і гол. редактор В.Т. Бусел. – Київ, Ірпінь : ВТФ Перун, 2001. – 1185 с.
23. Верхоглядова Н.І. Управління трудовим потенціалом підприємств / Н.І. Верхоглядова, Н.А. Іванникова, О.В. Лаврінченко – Дніпропетровськ: Пороги, 2007. – 284 с.
24. Вовк І. Класифікація ресурсів підприємства. Сучасні підходи [Електронний ресурс] / І. Вовк // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011.– Вип.1(4).-Режим доступу:
<http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11vippsp.pdf>.
25. Винокуров В. А. Организация стратегического управления на предприятии / В. А. Винокуров. – М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. – 458 с.
26. Воронкова А.Е. Потенціал підприємства як основа його довгострокового розвитку / А.Е. Воронкова // Актуальні Проблеми Економіки. – 2009. – № 4. – С. 77-84.
27. Воронкова А. Э. Поддержка конкурентоспособного потенциала предприятия. / А. Э. Воронкова, В. П. Пономарев, Г. И. Дибнис. – К.: Техника, 2000. – 152 с.
28. Воронкова А. Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация: монографія / А.Э. Воронкова. – Луганск: ВНУ, 2000. – 315 с.
29. Гармідер Л.Д. Структурна складова кадрового потенціалу підприємства /Л.Д. Гармідер // Маркетинг: теорія і практика Збірник наукових праць. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ: СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 18 – С. 45-50

30. Гатаулин А.М. Система прикладных статистико – математических методов обработки экспериментальных данных / А.М. Гатаулин. – М.: Изд-во МСХА, 2002-Ч. 1 – С. 22-24

31. Гевлич Л.Л. Використання стратегічної діагностики в розробці стратегії підприємства: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Л.Л. Гевлич ; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. — Луганськ, 2005. — 19 с.

32. Гельвановский М. И. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и макроуровневом измерениях/ М. И. Гельвановский, В. Жуковская, И. Трофимова// Российский экономический журнал. – 1998. – № 3. – С. 67-77.

33. Гибсон Дж. Л. Организации: поведение, структура, процессы / Дж. Л. Гибсон, Д. М. Иванцевич, Д. Х. Доннелли: Пер. с англ. 8-е изд. – М.: ИНФРА – М, 2000. – с. 662.

34. Гиляровская Л. Т. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: учебник / Л. Т. Гиляровская, Д. В. Лысенко, Д. А. Ендовицкий. – М.: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2006. – 360 с.

35. Головай Н.М. Облік та аналіз в управлінні інтелектуальним капіталом підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Н.М. Головай ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. — К., 2009. — 20 с.

36. Гончар І.В. Оцінка і прогнозування економічної стійкості сільськогосподарського виробництва: автореф. дис. канд. екон. наук: [спец.] 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / Гончар І.В.; Дніпропетровський державний аграрний університет. – Д., 2002. - 20 с.

37. Гончарук В.А. Маркетинговое консультирование / В.А. Гончарук. – М.: Дело, 1998. – 248 с.

38. Горбань О.М. Основи теорії систем та системного аналізу / О.М. Горбань, В.Є. Бахрушин. – Запоріжжя, ГУ «ЗІДМУ», 2004. – 204 с.

39. Городинська Д.М. Теоретичні основи управління стійкістю підприємствами як економічний процес / Д.М. Городинська // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Вип. №612. – Харків: ХНУ, 2003. – С. 49-55.

40. Градов А.П. Стратегия экономического управления предприятием : учеб. пособие / А. П. Градов. – СПб.: СПбГТУ, 1993. – 324 с.
41. Грант Р.М. Современный стратегический анализ. 5-е изд. / Р.М. Грант, пер. с англ. под ред. В. Н Фунтова. – СПб.: Питер, 2008. – 560 с.
42. Грачев А. В. Анализ и управление финансовой устойчивостью предприятия: От бухгалтерського учета к экономическому.: Учеб. пособие / А. В. Грачев. – М.: «Финпресс», 2002. – 208с.
43. Гриньова В. М. Соціально – економічні проблеми інноваційного розвитку підприємств: Монографія. / В. М. Гриньова, О. В. Козирєва. – Х.: ВД «ІЖЕК», 2006. – 192 с.
44. Гриценко Л.Л. Дискримінантна модель діагностики банкрутства малих підприємств / Л.Л. Гриценко, І.М. Боярко, А.А. Губар // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5 (95). – С. 256-261.
45. Грицишин Н. Оцінка конкурентоспроможності підприємства // Вісник Львівського університету. Серія економічна. Вип. 33. – 2004. – С.431–436.
46. Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки [Електронний ресурс]: Міністерство промислової політики України. – Режим доступу: [http:// industry.kmu.gov.ua](http://industry.kmu.gov.ua).
47. Джаин И.О. Оценка трудового потенциала: монография / И.О. Джаин. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. – 250 с.
48. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоустойчивости предприятия: Монография / В. Л. Дикань. – Харьков: Основа, 1995. – 160 с.
49. Ділові очікування підприємств України. – Випуск №4 (32). – IV квартал 2013 року [Електронний ресурс] . – Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4899417>
50. Дмитренко Г. А. Стратегический менеджмент: целевое управление персоналом организаций: Учеб. пособие. – 2 – е изд., испр / Г. А. Дмитренко. – К.: МАУП, 2002. – 192 с.
51. Довгаль Н.С. Методичні основи оцінки ефективності

використання ресурсного потенціалу підприємства / Н.С. Довгаль // Науково-технічна інформація. – 2008. – № 4. – С. 55-57.

52. Довгаль Н.С. Ресурсний потенціал підприємства: теоретичні основи / Н.С. Довгаль // Науково-технічна інформація. – 2009. – № 1. – С. 42-45.

53. Докієнко Л.М. Управління фінансовою стійкістю підприємств торгівлі : дис. канд. екон. наук: 08.07.05 – «Економіка торгівлі та послуг» / Л.М. Докієнко. – Київ, 2005.

54. Доклад Moody's analytics об Исследовании практики стресс-тестирования в банковской отрасли (2011 г.) [Електронний ресурс] // Moody's Analytics. – Режим доступу: <http://www.moodyanalytics.com/stresstest>.

55. Должанський І.З. Управління потенціалом підприємства: навч. посібник / І.З. Должанський, Т.О. Загорна, О.О. Удалих та ін. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.

56. Дребот Н.П. Фінансово-господарська стабільність підприємства і шляхи підвищення її рівня. / Н. П. Дребот, М. І. Кульчицький; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 1997. – 31 с.

57. Друкер Питер Ф. Менеджмент: задачи, обязанности, практика [Пер. с англ.] / Питер Ф. Друкер. – М. : ООО «И.Д. Вильямс», 2008. – 992 с.

58. Евланов Л.Г. Экспертные оценки в управлении / Л.Г. Евланов, В.А. Кутузов. – М.: Экономика, 1978. – 133 с.

59. Економічна енциклопедія : У трьох томах / [за заг. ред.. С.В Мочерного]. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – Том 1 – 864 с.

60. Економічна енциклопедія : У трьох томах / [за заг. ред.. С.В Мочерного]. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – Том 2 – 846 с.

61. Економічна енциклопедія : У трьох томах / [за заг. ред.. С.В. Мочерного]. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – Том 3 – 952 с.

62. Економічна теорія. Політекономія. Навчальний посібник / В.М. Семенко, Д. І. Коваленко, В. В. Бугас, О. В Семенко. – К.: Центр учбової літератури, 2010 – 360 с.

63. Економічний аналіз: навч. посібник / М. А. Болух, В. В. Бурчевський, М. І. Горбатюк [та ін.]; ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. - 556 с.
64. Емельянов С. В. США: международная конкурентоспособность национальной промышленности. 90-е годы XX века: Монография. / С. В. Емельянов– М.: Международные отношения, 2001. – с.408.
65. Ефимычев Ю.И. Механизм функционирования промышленных предприятий на основе реализации резервов развития производства: монография / Ю.И. Ефимычев, Д.А. Плехов, Ю.О. Плехова. – Н. Новгород: Изд-во Нижегородского гос. ун-та, 2006. – 132 с.
66. Забелин П. В. Основы стратегического управления: Учеб. пособ. / П. В. Забелин, Н. К. Моисеева – М.: Информ. – внедренч. центр «Маркетинг», 1998. – 195 с.
67. Заболоцький Б. Ф. Розміщення продуктивних сил України: Національна макроекономіка: Посібник. / Б. Ф. Заболоцький. – К.: Акаднмвидав, 2002. – 368 с.
68. Зайцев О. Н. Оценка экономической устойчивости промышленных предприятий / О. Н. Зайцев // Автореф. дис. – Хабаровск, 2007. – 23 с. 5].
69. Иванов Ю. Б. Конкурентоспособность предприятия в условиях формирования рыночной экономики: монография / Ю.Б. Иванов. – Харьков: ХГЭУ, 1997. – 246 с.
70. Иванов В.Л. Управління економічною стійкістю промислових підприємств (на прикладі підприємств машинобудівного комплексу) / Иванов В.Л. // Східноукр. Нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2005. – 266 с.
71. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств : монографія. С. М. Ілляшенко, О. А. Біловодська. – Суми : Університетська книга, 2010. – 281 с.
72. Калюжнова Н. Я. Конкурентоспособность регионов в условиях глобализации. /Н. Я. Калюжнова. – М.: ТЕИС, 2003. – с. 12.

73. Качалина Л. Н. Конкурентоспособный менеджмент / Л. Н. Качалина. – М.: ЮНИТИ. 2002. – с. 11.
74. Кислиця О. Я. Економічний аналіз: курс лекцій / О. Я. Кислиця, І. М. М'яких. - К.: вид-во Європейського університету, 2005. – 171 с.
75. Клейнер Г. Системный ресурс экономики [Электронный ресурс] / Г. Клейнер // Вопросы экономики. – 2011. – №1. – Режим доступа: <http://www.kleiner.ru/arpab/sres11.html>
76. Климчук С. В. Напрями оцінки руху грошових потоків як визначальної компоненти фінансової стійкості / С. В. Климчук // Економіка АПК. – 2006. – № 9. – С. 52-58.
77. Ковалевич В.М. Развитие механизмов управления экономической устойчивостью функционирования морских портов региона. : дис. канд. наук : 08.10.01 / В.М. Ковалевич. – 2005.
78. Коваленко О.В. Эффективность использования ресурсного потенциала предприятий / О.В. Коваленко //Вісник аграрної науки. – 2008. – № 7. – С. 70-72.
79. Козаченко Г.В. Малый бизнес: устойчивость та компенсаторні можливості. Монографія. / Г.В. Козаченко, А.Е. Воронкова, В.Ю. Медяник, В.В. Назаров. – Київ: Лібра, 2003. – 328 с.
80. Козенков Д.Е. Методические подходы к оценке трудового потенциала /Д.Е. Козенков, И.Ю. Тисагдио // Бизнес Информ. – 2010. – № 11. – С.143-146
81. Коміренко В.І. Хаос чи chaotics: у пошуках економічної парадигми епохи потрясінь (турбулентності) / В.І. Коміренко, Д.В. Коміренко // Сучасні питання економіки і права. – 2013. – №1. – С. 37-41
82. Кондратьева Е.В. Комплексная оценка экономической устойчивости промышленного предприятия : автореф. дис. ... канд. экон. наук / Кондратьева Е.В. – Челябинск, 2004. – 28 с.
83. Копитова І.В. Економіко-математичне моделювання ефективності управління виробництвом / І.В. Копитова // Наукові праці

Кіровоградського технологічного університету: Економічні науки. – Кіровоград: КНТУ. – 2005. – Вип. 7.: ч. III. – С. 296-303.

84. Копитова І.В. Система критеріїв оцінки ефективності функціонування систем управління виробництвом / І.В. Копитова // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: 36. наук. пр. – Рівне: НУВГП. – 2005. – Вип. 2 (30). – С. 52-60.

85. Коробейников І.О. Резервы развития предприятий / І.О. Коробейников. – Н. Новгород: Изд-во Нижегородского гос. ун-та, 2000. – 352 с.

86. Костіна О.М. Методи та моделі діагностики кризового стану підприємства / О.М. Костіна, О.Є. Майборода // Вісник СумДУ. Серія “Економіка”. – 2012. – № 4. – С. 91-97

87. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер. – СПб.: Питер, 2003. – 800 с.

88. Краснокутська Н. Система об'єктів дослідження потенціалу торговельного підприємства та інтерпретація їх оцінок /Н. Краснокутська //Економічний аналіз. – 2009. – Випуск 4. – С.259-263

89. Круш П.В. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посібник. / П.В. Круш, С.О. Тульчинська, Р.В. Тульчинський, С.О. Кириченко, О.В. Кривда, О.П. Кавтиш. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 206 с.

90. Кузнецова В.А. Выбор подхода к моделированию экономической политики предприятия [Електронний ресурс] / В.А. Кузнецова, С. С. Семенов // НП «СибАК». – Режим доступу: sibac.info/files/2011_09_21_Economy/6_Kuznezova.doc

91. Лейкина К.Б. Ликвидация потерь – резерв интенсификации производства / К.Б. Лейкина. – М.: Экономика, 1985. – 183 с.

92. Литвин Б.М. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. / Б.М. Литвин, М.В. Стельмах. – К.: "Хай-Тек Прес", 2008. – 336 с.

93. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : монографія / Л.О. Лігоненко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 580 с.
94. Лукьяненко А.А. Использование метода QFD (quality function deployment) для разработки мероприятий по улучшению конкурентной позиции предприятия на внешних рынках / А.А. Лукьяненко, М.Л. Мацко // Экономика и управление. – 2013. – №2(34). – С. 98-102
95. Люкшинов А. Н. Стратегический менеджмент. / А. Н. Люкшинов. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 375 с.
96. Маковейчук К.О. Моделювання управління економічною стійкістю підприємств електронної комерції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / К.О. Маковейчук. – Донецьк, 2004. – 17 с.
97. Малкин И.Г. Теория устойчивости движения. / И.Г. Малкин. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 532 с.
98. Маслюк Е.В. Формирование стратегических шагов повышения конкурентоспособности машиностроительных предприятий Украины в условиях экономической турбулентности / Е. В. Маслюк // Austrian Journal of Humanities and social sciences. – Vienna, 2014. №7-8. – С. 282 – 285.
99. Маслюк О.В. Діяльність машинобудівних підприємств в умовах конкурентного середовища / О.В. Маслюк // Збірник матеріалів ІV Міжнародної науково-практичної конференції "Стратегії розвитку економічних систем на мікро- та макрорівнях ", Дніпропетровськ, 17 – 18 травня 2013 року. – 2013. - С. 124-125.
100. Маслюк О. В. Економічна стійкість підприємства та фактори ризику/ О. В. Маслюк, М.І. Гордієнко //Науково-виробничий журнал Бізнес-Навігатор. –Херсон ,2011. - №4 (25). – С. 5 – 10.
101. Маслюк О. В. Загальні стратегії конкуренції / О. В. Маслюк // Матеріали Восьмої Міжнародної науково – практичної конференції: “Наукові

дослідження – теорія та експеримент '2012", Полтава, 28 – 30 травня 2012р. – 2012. – С. 63 – 66.

102. Маслюк О. Використання стрес – тестування для оцінки вразливості економічної стійкості машинобудівного підприємства / О. Маслюк // Соціально – економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір / «Збірник наукових праць» / НАН України. Інститут регіональних досліджень, редколегія: від. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2014. – Вип. 1 (105). – С. 519 – 526.

103. Маслюк О.В. Конкурентоспроможність підприємств машинобудування в умовах глобалізації ринкових світових відносин / О.В.Маслюк // Всеукраїнський науково-виробничий журнал Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2012. - №4 (30). – С. 113- 117.

104. Маслюк О.В. Методи оцінювання конкурентоспроможності підприємств / О. В. Маслюк // Вісник Сумського національного аграрного ун-ту : науково - методичний журнал. Серія «Фінанси і кредит». – Суми, 2012. - №1. С.271 – 276.

105. Маслюк О.В. Місце економічної стійкості підприємства в забезпеченні його конкурентоспроможності / О.В. Маслюк // Всеукраїнський науково-виробничий журнал Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2013. - № 5 (43). – С. 92-96.

106. Маслюк О. В. Удосконалення методичного забезпечення оцінки конкурентної позиції машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості / О. В. Маслюк, М. І.Гордієнко // Матеріали Міжнародної науково – практичної конференції : «Економіка та управління : Теорія та практика», м. Нюрнберг, Німеччина. – с. 448.

107. Маслюк О. Економічний розвиток машинобудівних підприємств Сумської області з позиції збереження ними економічної стійкості / О. Маслюк // Аспекти прогнозування економічного соціального розвитку країн. Збірник наукових праці з актуальних проблем економічних наук/ Наукова

організація «Перспектива». У 2-х частинах. – Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – ч. 2. – с. 42 – 53.

108. Маслюк О. Інтегральна модель конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості / О.Маслюк // Економічний аналіз. – Тернопіль. – 2013. – Том 14. - №3. – С. 130- 135.

109. Маслюк О. Критерії оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі економічної стійкості/ О. Маслюк // Науковий вісник Херсонського Державного університету серія «Економічні науки». – Херсон – 2014. – Частина 2. – Вип. 5. – С. – 159 -162.

110. Маслюк О. Підходи до оцінки економічної стійкості підприємства/ О.Маслюк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка, управління, фінанси: теорія та практика», м. Хмельницький, 26 жовтня 2013 р.– 2013. – С. 58-61.

111. Маслюк О. Ресурсний підхід в управлінні економічною стійкістю машинобудівного підприємства/О.Маслюк // Вісник Одеського національного університету ім. Мечнікова. – Одеса – 2013. - Том 18. – Вип. 3/2. – С. 118 – 122.

112. Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи / [Н. В. Тарасова, І. С. Калініченко, В. А. Романенко та ін.]; під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект- Поліграф», 2007. – 308 с.

113. Мельник Ю. М. Проблеми застосування збалансованої системи показників на вітчизняних підприємствах / Ю. М. Мельник, О. С. Савченко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. - № 1. – С. 192 – 203.

114. Менеджмент організацій : підручник / [за заг. ред. Л.І. Федулової]. – К.: Либідь, 2003. – 448 с.

115. Метод Credit-Men [Електронний ресурс] // Енциклопедія фінансового аналізу Апелсин Финанс. – Режим доступу: http://apelfin.narod.ru/finanalisis/credit_men.html

116. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-

господарського стану підприємств та організацій: Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27 червня 1997 р. №81 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-97/page2>.

117. Методичні рекомендації по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій: Лист Державної податкової адміністрації України № 759/10/20-2117 від 27.01.98 [Електронний ресурс] // Професійна юридична система Мега-Нау. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v2117225-98>

118. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 №14 [Електронний ресурс] // Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=75462&cat_id=38738

119. Методичні рекомендації щодо підготовки аудиторського висновку при перевірці відкритих акціонерних товариств та підприємств-емітентів облігацій (крім комерційних банків): Схвалено Аудиторською палатою України, протокол від 23 лютого 2001 р. № 99 [Електронний ресурс] // Закон и Норматив. – Режим доступу: <http://www.licasoft.com.ua/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=68730&menu=88722>

120. Миронов М. Г. Экономика отрасли (машиностроение) / М. Г. Миронов, С. В. Загородников. - М.: ФОРУМ: ИНФРА – М, 2005. – 320 с.

121. Михайлюк Р.В. Механізм управління фінансовою стійкістю комерційних банків : дис. ... канд. наук : 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» / Р.В. Михайлюк. – Тернопіль, 2008.

122. Михалев О.В. Экономическая устойчивость хозяйственных систем: методология и практика научных исследований и прикладного анализа /О.В. Михалев. – СПб.: Издательство Санкт-Петербургской академии управления и экономики, 2010. – 200 с.

123. Мызникова Т.Н. Факторы формирования экономической устойчивости агропредприятия / Т.Н. Мызникова // Вестник Челябинского государственного университета: научный журнал. Серия 7. Государственное и муниципальное управление. – 2005. - № 1 (4). – с. 57-60.

124. Мохонько Г.А. Методологічні аспекти забезпечення ефективності підприємств видавничо-поліграфічної галузі [Електронний ресурс] / Г. А. Мохонько, І. П. Малик // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 2. - С. 144-150. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2012_2_17.pdf

125. Науменкова С. Стрес-тестування як інструмент діагностики фінансової стійкості банків / С. Науменкова, С. Міщенко // Вісник НБУ. – 2008. – травень. – С. 18-23

126. Наумова Л. Ю. Фінансова стійкість підприємств та її забезпечення в трансформаційній економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : [спец.] 08.00.08 «Гроші, фінанси та кредит» / Л. Ю. Наумова. Київ. нац. економ. ун-т ім. Вадима Гетьмана – К., 2008. – 19 с.

127. Немцов В. Д. Стратегічний менеджмент: Навч. посіб. / В. Д. Немцов, Л. Є. Довгань. – К.: ТОВ «УВПК «ЕксОб», 2001. – 560 с.

128. Новый тлумачний словник української мови: у 4 т. Т. 2. / [уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Аконт, 2000 – 911 с.

129. Нотченко В.В. Содержание и составляющие экономической политики предприятия [Електронний ресурс] / В.В. Нотченко // Социально-экономические проблемы развития России и процессы глобализации: потенциал возможного. – СПб.: Институт бизнеса и права, 2007. – Режим доступу: <http://www.ibl.ru/konf/061207/12.html>

130. Оборачиваемость запасов [Електронний ресурс] // Аудиторская фирма «Авдеев и К^о». – Режим доступу: http://www.audit-it.ru/finanaliz/terms/turnover/inventory_turnover.html

131. Онищенко В.П. Методика визначення ринкового потенціалу підприємства / В.П. Онищенко // Зовнішня торгівля: право та економіка. –

2007. – № 5. – С. 88-93.

132. Остапенко Л.С. Развитие механизма антикризисового управління на машинобудівних підприємствах : дис. ... канд. наук : 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Л.С. Остапенко. – Суми, 2012.

133. Острейковский В.А. Теория систем: учеб. для вузов / В. А. Острейковский. – М.: Высш. школа, 1997. – 240 с.

134. Островська Г. Аналіз практики використання зарубіжних методик (моделей) прогнозування ймовірності банкрутства підприємств / Г. Островська, О. Квасовський // Галицький економічний вісник. – 2011. – №2(31). – С. 99-111

135. Офіційний веб-сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua>

136. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики в Сумській області. – Режим доступу: www.sumy.ukrstat.gov.ua

137. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

138. Перегудова Л.Н. Трудовые ресурсы как важнейшая часть ресурсного потенциала организации [Електронний ресурс] // Сибирский медицинский журнал (Томск). – 2011. – Том: 26, № 2-2. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/trudovye-resursy-kak-vazhneyshaya-chast-resursnogo-potentsiala-organizatsii>

139. Пестушко В. Ю. Географія: Підруч. для 10кл. загальноосвіт. навч. закл.: Рівень стандарту, академічний рівень. / В.Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. - К.: Генеза, 2010.- 304с.

140. Пилипенко И. В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы. / И. В. Пилипенко. – Смоленск: Ойкумена, 2005. – 496 с.

141. Плоткін Я. Д. Виробничий менеджмент: Навч. посібник / Я. Д. Плоткін, І. Н. Пащенко . – Львів. : Державний університет «Львівська політехніка», 1999. – 258 с.

142. Поліщук О.А. Економічна стійкість підприємства – стратегічний напрям його діяльності / А.О. Поліщук // Вісн. Хмельницького нац. ун-ту. – 2006. – Вип. 6, Т.3. – С. 69-73.

143. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Наказ Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26.01.2001 № 49/121 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>

144. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Постанова Національного банку України від 25.01.2012 № 23 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>

145. Полозова А.Н. Стратегическое управление развитием промышленных организаций / А.Н. Полозова. – М.: Изд-во МАИ, 2003. – 463 с.

146. Попов С. А. Стратегическое управление: 17 – модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 4. / С. А. Попов. – М.: ИНФРА – М, 1999. – 344 с.

147. Портер М.Е. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів/ М.Е. Портер; [пер. А. Олійник, Р. Скільський]. - К. : Основи, 1998. - 390 с.

148. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер; [пер. с англ. Е. Калинина; науч. Редактор О. Нижельская]. – М.: Альпина – Бизнес – Букс, 2005. -154 с.

149. Портер М. Международная конкуренция: конкретные преимущества стран/ М. Портер; [пер. с англ. И. В. Квасюка и др.].– М.: Международные отношения, 1993.–896 с.

150. Порядок розрахунку показників ліквідності та фінансового стану торговців цінними паперами: Затверджено рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 21 березня 1997 року, протокол № 5 [Електронний ресурс] // Законы Украины: Информационно-правовой портал. – Режим доступа: <http://uazakon.com/document/spart83/inx83569.htm>

151. Порядок проведення оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 01.04.2003 № 247 [Електронний ресурс] // Професійна юридична система Мега-Нау. – Режим доступа: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0315-03>

152. Про затвердження переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: Постанова Кабінету міністрів України від 23 грудня 2004 р. № 1734 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1734-2004-p>

153. Прохорова Ю.В. Анализ современных методов и моделей диагностики кризисных состояний предприятий машиностроения / Ю.В. Прохорова // Бизнес-Информ. – 2008. – № 2. – С. 52-57.

154. Проценко Н.Б. Методологічні аспекти оцінки економічної стійкості підприємств / Н.Б. Проценко // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 86-94.

155. Радзівєвська С. О. Конкурентоспроможність та інтеграційні перспективи України / С. О. Радзівєвська. – К. : Знання України, 2012. –344 с.

156. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь. / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева; под. общ. ред. Б. А. Райзберга. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА – М, 2010. – 512 с.

157. Рыночные инварианты, или Зачем трейдеру логарифмы [Электронный ресурс] // Q-TRADING. Оптимальный МаниМенеджмент. – Режим доступа: <http://q-trading.ru/index.php/articles/money-management/244-rynochnye-invarianty.html>

158. Розвиток секторів і товарних ринків України : НАН України / За ред. В. О. Точиліна – Ужгород: УВА, 2001. – с. 80.

159. Сальников В. Стресс-тестирование компаний реального сектора для России: методологические аспекты и первые результаты [Электронный ресурс] / В.Сальников // Институт народнохозяйственного прогнозирования Российской Академии Наук. – Режим доступа: www.ecfor.ru/pdf.php?id=research/sal2

160. Светуных С. Г. Конкуренция и предпринимательские решения / С. Г. Светуных, А. А. Литвинов. – Ульяновск: Изд. «Корпорация технологий продвижения», 2000. – 256 с.

161. Світлична К. С. Науково-практичні підходи до розробки та оцінки інтегрованої системи менеджменту на фармацевтичних підприємствах: автореф. дис. ... канд. фармацевт. наук : 15.00.01 / К. С. Світлична ; Нац. фармацевт. ун-т. — Х., 2011. — 23 с.

162. Семеркова Л.Н. Обеспечение инвестиционной привлекательности предприятий машиностроения посредством улучшения маркетингового потенциала / Л.Н. Семеркова, Ю.В. Патрикеева // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. – 2008. – №4. –С.72-80

163. Сизоненко В. О. Сучасне підприємництво. / В. О. Сизоненко. – Київ: Знання – Прес, 2003, 447 с.

164. Сиротяк Р.М. Методичні підходи до аналізу фінансового стану підприємства / Р.М. Сиротяк, Л.І. Сопільник // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / відповідальний редактор О. Є. Кузьмін. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 416 с. : іл. - (Вісник / Національного університету «Львівська політехніка» ; № 691). - С. 95-99.

165. Система [Електронний ресурс] // Матеріал із Вікіпедії. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Система>
166. Скударь Г. М. Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и решения / Г. М. Скударь. – К.: Наук. думка, 1999. – 496 с.
167. Слабинський Є. А. Управління стійкістю підприємства : дис. канд. наук: 08.06.01 – Економіка, організація і управління підприємствами / Є. А. Слабинський. – Донецьк – 2005. – 217с.
168. Смирнов Э.М. Теория организации: учеб. пособ. / Э.М. Смирнов. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 248 с.
169. Сокіл О.Г. Дослідження впливу чинників на економічну стійкість сільськогосподарських підприємств / О.Г. Сокіл. – Агросвіт – 2008. – №1 С. 21-25.
170. Соловьев Б.А. Маркетинг: Учебник / Б.А. Соловьев. – М. Инфра-М, 2009. – 384 с.
171. Станковская И. К. Экономическая теория для бизнес - школ: учебник / И. К. Станковская, И. А. Стрелец. 4 – е издание, перераб. и доп. - М.: Эксмо, 2009. – 480 с.
172. Статистичний щорічник України за 2007 рік. – К.: Держкомстат України, 2008. – 558 с.
173. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник. / Д. М. Стеченко. – К.: Вікар, 2006. – 396с.
174. «Стрес-тест» – методика задля розвитку агробізнесу [Електронний ресурс] // Агро бізнес сьогодні. – №23(222). – грудень. – 2011. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/guest/763-l-r-.html>
175. Тарнавська Н. Розвиток конкурентних переваг в умовах експансії нововведень / Н.Тарнавська // Економіка України. – 2011. – С.16–27
176. Терещенко О.О. Антикризове управління фінансами підприємств : автореф. дис. ... докт. екон. наук / О.О. Терещенко. – Київ, 2005. – 40 с.

177. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посібник / О.О. Терещенко. –К. : КНЕУ, 2000. – 412 с.
178. Терлецька Ю.О. Антикризова діагностика підприємства: методи, способи та умови застосування / Ю.О. Терлецька // Вісник Донецького університету. Серія В: Економіка і право. – 2006. – Т. 2, № 1. – С. 504-509.
179. Тис Д.Дж. Динамические способности фирмы и стратегическое управление / Д.Дж. Тис, Г. Пизано, Э. Шуен // Вестн. С.-Петербур. ун-та. Сер. Менеджмент. - 2003. – Вып. 4. – С. 133-185
180. Тищенко А.Н. Стратегия управления развитием предприятия / А. Н. Тищенко, О. С. Головки. – Х: ЭДЭНА, 2003. – 198 с.
181. Тридід О.М. Організаційно– економічний механізм стратегічного розвитку підприємства. / О. М. Тридід. – Х.: ХДЕУ, 2002. – 364 с.
182. Тхор С. А. Проблемы формирования модели устойчивого экономического развития / С.А. Тхор // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля ; ред. О.Л. Голубенко, відп. за вип. І.П. Житна. – Луганськ : Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля, 1996. – №5(99). – 2006. – 259 с.
183. У БЮТ народилася ідея: прогнати підприємства через стрес-тести [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство УНІАН. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/316414-u-byut-narodilasya-ideya-prognati-pidpriemstva-cherez-stres-testi.html>
184. Управління конкурентоспроможністю підприємства: Навчальний посібник. / [С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась, та ін.]. – К.: КНЕУ, 2006. - 527 с
185. Управління трудовим потенціалом. Наукове видання / В.С. Пономаренко, В.М. Гриньова, М.М. Салун, М.М. Новикова, А.Г. Гольдфарб, І.А. Грузіна, О.М. Красносова, С.М. Самойленко, С.І. Струк.– Харків: Вид. ХНЕУ, 2006.– 348 с.
186. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность : экономика, стратегия, управление / Р. А. Фатхудинов. — М. : ИНФРА - М., 2000. — 312с.

187. Федулова Л. І. Технологічна структура економіки України / Л. І. Федулова // Економіст. – 2008. - № 5. – с. 28-33.
188. Филобокова Л.Ю. Стресс-тестирование – инструментарий прогнозирования финансовой устойчивости малых предприятий [Електронний ресурс] / Л.Ю.Филобокова // Управление экономическими системами (электронный научный журнал). – Режим доступа: <http://uecs.ru/uecs-23-232010/item/205-2011-03-23-12-43-29>
189. Фінансовий словник – довідник / М. Я. Дем'яненко, Ю. Я. Лузан, П. Т. Саблук, В. М. Скупий [та ін.]; ред. М. Я. Дем'яненка. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
190. Фролова Т.А. Экономика предприятия: конспект лекций [Електронний ресурс] / Т.А. Фролова // Административно-управленческий портал. – Режим доступа: http://www.aup.ru/books/m170/12_5.htm
191. Фучеджи В.І. Характеристика методів та моделей діагностики кризового стану підприємства / В.І. Фучеджи // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / відп. ред. О.Є. Кузьмін. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. – С. 240-245.
192. Хамел Г. Конкурируя за будущее / Г. Хамел, К. К. Прахалад. – Олимп-Бизнес, 2002. – 288 с.
193. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал / пер. с англ.; общ. ред. и вступ. ст. Р. М. Энтова. М.: Прогресс, 1988. – 488 с.
194. Хріпунова Є. О. Конкурентоспроможність підприємства та конкурентоспроможність продукції: взаємозв'язок та відмінності / Є. О. Хріпунова // Управління розвитком. - 2014. - № 15. - С. 54-56.
195. Череп А.В. Особливості використання дискримінантних моделей прогнозування банкрутства підприємств в умовах української економіки / А.В. Череп, М.С. Євтушенко // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1. – С. 146-151

196. Чернюк Л. Г. Економіка та розвиток регіонів (областей) України. Навчальний посібник / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий. – Київ.: ЦУЛ, 2002. – 644с.
197. Чухрай А.І. Особливості функціонування підприємств на високодинамічних ринках / А.І. Чухрай // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – №727: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 292-300
198. Шамрай Ф.А. Эффективность машиностроительного бизнеса / Ф.А. Шамрай // Станочный парк. – 2008. – №11 (56) . – С. 40-43
199. Шапошникова С.В. Методы оценки эффективности управления организацией. Учеб. пособие / С.В. Шапошникова – Воронеж: Воронеж. гос. техн. ун-т, 2008. – 170 с.
200. Шапуров О. О. Стан і тенденції розвитку машинобудування / О. О. Шапуров // Актуальні проблеми економіки. – К., 2009. - №3. – с. 57-63
201. Швец С.К. Стресс-тестирование нефинансовых компаний [Электронный ресурс] / С.К. Швец // Институт бизнеса и права. – Режим доступа: <http://www.ibl.ru/konf/151211/stress-testirovanie-nefinansovih-kompaniy.html>
202. Шевченко Л.С, Конкурентное управление: Учеб. пособие / Л. С. Шевченко. // – Харьков: Єспада. 2004. – 520 с.
203. Шкардун В.Д. Маркетинговые основы стратегического планирования: Теория, методология, практика / В.Д. Шкарбун. – М.: Издательство «Дело» АНХ, 2008. – 384 с.
204. Шталь Т.В. Ресурсний потенціал торговельного підприємства як об'єкт управління / Т.В. Шталь // Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. – 2003. – № 4. – С.226-231.
205. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / предисл. В. С. Автономова. – М.: ЭКСМО, 2007. – 864 с.

206. Экономика предприятия : учебное пособие / И. С. Большухина; под общ. ред. В.В. Кузнецова. – Ульяновск : УлГТУ, 2007. – 118 с
207. Юданов А. Ю. Конкуренция: теория и практика : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / А. Ю. Юданов — [2-е изд.]. — М. : Гном-Пресс, 1998. — 382с.
208. Яковлева О.П. Резервы предприятий / О.П. Яковлева. – Л.: Лениздат, 1986. – 142 с.
209. Ярошенко Р.Ф. Турбулентність в управлінні програмами розвитку фінансових установ / Р.Ф. Ярошенко, Т.А. Ярошенко // Управління розвитком складних систем. – 2011. - № 7. – С. 73-75
210. Altman Edward I. Corporate Financial Distress and Bankruptcy: Predict and Avoid Bankruptcy, Analyze and Invest in Distressed Debt / Edward I. Altman, Edith Hotchkiss. – John Wiley and Sons, 2005. – 368 p.
211. Ansoff I.H. Optimizing Profitability in Turbulent Environments: A Formula for Strategic Success / I.H. Ansoff, P.A. Ilivan // Long Range Planning. – 1993. –V.26, No.5. – P. 11-23
212. Arrow K.J. Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy / K. J. Arrow, G. Debreu // Econometrica. – 1954. – № 22. – P. 68-97.
213. Arrow K.J. On the Stability of the Competitive Equilibrium, I / K.J. Arrow, L. Hurwicz // Econometrica. – 1958. – № 26. – P. 82-109.
214. Barney J. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage / J. Barney // Journal of Management. – 1991. – V. 17. – Issue 1. – P. 99-120.
215. Beaver William H. Financial Ratios As Predictors of Failure / William H. Beaver // Journal of Accounting Research. – 1966. – Vol. 4, Empirical Research in Accounting: Selected Studies. – P. 71-111
216. Berkowitz J. A Coherent Framework for Stress-Testing / J. Berkowitz. – Federal Reserve Board, 1999.
217. Blaschke W. Stress testing of financial systems: An overview of issues, methodologies, and FSAP experience / W. Blaschke, M. Jones, S. Peria. – IMF working paper WP/01/88, 2001

218. Fulmer John G. A Bankruptcy Classification Model For Small Firms / John G. Fulmer. – Journal of Commercial Bank Lending. – 1984. – julius. – P. 25-37
219. Hilberts P. Stress testing financial systems / P. Hilberts, M. Jones. – IMF, 2004
220. Lopez I. Stress Tests: Useful Complements to Financial Risk Models / I. Lopez. – FRBSF Economic Letter, 2005
221. Penrose E. The Theory of the Growth of the Firm: [монография] / E. Penrose – New York, M.E. Sharpe, 1980. – 265 p
222. Pushnoi, G.S. Method of Systems Potential as «Top-Bottom» / G.S. Pushnoi, G. L. Bonser // Technique of the Complex Adaptive Systems Modelling. In Ang Yang & Yin Shan (eds.) Intelligent Complex Adaptive Systems, IGI-Publishing, Hershey-London. – 2008. – P. 26-73.
223. Samuelson P. The Relation Between Hicksian Stability and True Dynamic Stability / P. Samuelson // Econometrica. – 1944. – June.
224. Samuelson P. The Stability of Equilibrium: Comparative Statics and Dynamics / P. Samuelson // Econometrica. – 1941. – April.
225. Samuelson P. The Stability of Equilibrium: Linear and Non-linear Systems / P. Samuelson // Econometrica. – 1942. – January.
226. Smithies A. The Stability of Competitive Equilibrium / A. Smithies // Econometrica. – 1942. – № 10.
227. Springate Gordon L.V. Predicting the Possibility of Failure in a Canadian Firm / Gordon L.V. Springate. – Unpublished M.B.A. Research Project, Simon Fraser University, January 1978
228. Wernerfelt B. A resource-based view of the firm / B. Wernerfelt // Strategic management journal. – 1984. – Vol. 5. – N 2. – P. 171-180
229. Womak J. P. Book review / J. P. Womak // Sloan Management Review, 1994, p. 107.

ДОДАТКИ

Додаток А
Вихідні дані для розрахунку показника макроекономічного впливу
на діяльність машинобудівного підприємства

	2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість	машинобудівна галузь	в цілому промисловість
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Кількість найманих працівників, тис. ос.	75,9	381,5	72,6	366,2	71,2	353,8	68,8	339,3	122	635	113	267,3	96	289,8	83	257,3
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн.	1748,32	1936,93	1652,58	2033,51	2161,51	2500,13	2626,52	3107	3 092	3478	3229	3763	4227	4616	5722	5766
Обсяги реалізованої продукції, млн. грн.	130433,0	989158,5	91827,3	872777,1	125423,9	1159392,3	171142,5	1464155,0	143533,1	1517618	117301,9	1354130,1	101924,7	1428839,1	115261,7	1776603,7
Фінансові результати до оподаткування, млн. грн.	704,6	20243,2	1974,8	-4760,7	7172,8	31579,6	15081,2	58892,4	13322,8	21353,4	5526,9	13698,3	-20501,5	-166414,0	-12651,6	-181360,9
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	-1089,5	5542,5	37,3	-14192,5	4235,5	11889,6	10777,9	32229,9	9268,8	2592,4	3570	836	-22380,2	-178730,9	-15374,0	-188267,9

Продовження додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Кількість інноваційно-активних підприємств, од.	421	1472	400	1397	406	1411	417	1462	443	1679	366	1758	214	1200	292	783
Обсяг інвестицій, млн. грн.	5340	64341	6189	76618	3564	57658	4400	58558	5888	86312	7203,3	103172,8	1012,3	14817,1	3235,2	13280,1
Індекси цін виробників промислової продукції	109,9	119,5	120,0	135,5	111,3	106,5	110,7	120,9	110,7	119,0	102,4	103,7	109,4	117,1	128,2	136
Обсяг інноваційних витрат, тис. грн.	2573507,8	10821016,6	3000508,3	11994224,8	2005961	7949907,9	2541619,9	8045495,2	2731693,4	14333891,9	3079143,5	11480563	2267097,1	7695892,3	1588859,5	13813674,4
Впровадження нових технологічних процесів, од.	755	1419	996	1647	1351	1893	1428	2043	1599	2510	1247	2188	590	1743	238	1217
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, тис. грн.	13386737,5	401880166	17811038,4	45830161,0	97383366	31432251,9	10780446,6	33697574,4	11280282,0	42386722,5	13105182,1	36157726	6904487	25669001,9	7289238	23050092,
Кількість прийнятих нормативно-правових актів, що вплинули на діяльність, од.	13	463	9	439	27	430	16	441	44	526	13	585	12	581	15	596

Джерело: складено автором за матеріалами Державної служби статистики України

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КОНКУРЕНЦІЇ

Таблиця Б.1

Вибір показників для характеристики фінансового блоку економічної стійкості підприємства на основі загальноприйнятих методик

Модель 1	Коефіцієнтна складова моделі 2	Відбір коефіцієнтів 3
П'ятифактор на модель Е. Альтмана	ліквідність (робочий капітал/активи)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ліквідність (робочий капітал/активи) 2. прибутковість (чистий прибуток/активи) 3. рентабельність (прибуток до сплати податків і відсотків / активи) 4. фінансова стійкість (власний капітал/заборгованість) 5. оборотність (виручка/активи) 6. коефіцієнт Бівера (чистий прибуток + амортизація) / позиковий капітал (довгострокові зобов'язання + короткострокові зобов'язання) 7. рентабельність активів (чистий прибуток x 100 / активи (валюта балансу)) 8. фінансовий леверидж (позиковий капітал (довгострокові зобов'язання + короткострокові зобов'язання) / активи (валюта балансу)) 9. коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом (власний капітал - поза оборотні активи) / активи (валюта балансу)) 10. коефіцієнт покриття (оборотні активи / короткострокові (поточні) зобов'язання)
	прибутковість (чистий прибуток/активи)	
	рентабельність (прибуток до сплати податків і відсотків / активи)	
	фінансова стійкість (власний капітал/заборгованість)	
Модель У. Бівера	оборотність (виручка/активи)	
	коефіцієнт Бівера (чистий прибуток + амортизація) / позиковий капітал (довгострокові зобов'язання + короткострокові зобов'язання)	
	рентабельність активів (чистий прибуток x 100 / активи (валюта балансу))	
	фінансовий леверидж (позиковий капітал (довгострокові зобов'язання + короткострокові зобов'язання) / активи (валюта балансу))	
Модель CREDIT- MEN	коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом (власний капітал - поза оборотні активи) / активи (валюта балансу)	
	коефіцієнт покриття (оборотні активи / короткострокові (поточні) зобов'язання)	
	коефіцієнт швидкої ліквідності ((дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / короткострокові зобов'язання)	
	коефіцієнт кредитоспроможності (капітал та резерви / загальні зобов'язання)	
Модель Ж. Конана та М. Гольдера	коефіцієнт іммобілізації власного капіталу (капітал та резерви / остаточно вартість позаоборотних активів)	
	коефіцієнт оборотності запасів (вартість реалізованих товарів / запаси)	
	коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (виручка (нетто) від продажу / дебіторська заборгованість)	
	(дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	
	постійний капітал / загальні активи	
	проценти до сплати / виручка (нетто) від продажу	
	витрати на персонал / додана вартість	
	прибуток від продажу / позиковий капітал	

Продовження таблиці Б.1

1	2	3
Модель Р. Ліса	ліквідність (робочий капітал/активи) прибутковість (прибуток до сплати податків і відсотків / операційні активи) нерозподілений прибуток (резерви/операційні активи) фінансовий важіль (власний капітал/заборгованість)	
Модель К. Спрінгейта	робочий капітал/активи прибуток до сплати податків і відсотків/активи; прибуток до сплати податків / короткотермінова заборгованість виручка/активи	11. (дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи 12. проценти до сплати / виручка (нетто) від продажу
Модель Дж. Фулмера	нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи; обсяг реалізації/сукупні активи валовий прибуток/сукупні активи; грошовий потік/сукупна заборгованість сукупна заборгованість/сукупні активи; поточні пасиви/сукупні активи lg (матеріальні активи) оборотний капітал/сукупна заборгованість; lg (валовий прибуток/виплачені відсотки)	13. витрати на персонал / додана вартість (вартість продукції за мінусом вартості сировини, енергії, послуг сторонніх організацій); 14. прибуток від продажу / позиковий капітал 15. нерозподілений прибуток минулих років/сукупні активи; 16. lg (матеріальні активи) 17. lg (валовий прибуток/виплачені відсотки) 18. короткотерміні зобов'язання / сума всіх активів; 19. коефіцієнт фінансової незалежності (загальна сума власних коштів / валюта балансу)
Модель Р. Таффлера і Г. Тішоу	прибуток від реалізації / короткотермінові зобов'язання підприємства; оборотні активи / сума всіх зобов'язань короткотермінові зобов'язання / сума всіх активів; сума продажів / сума всіх активів	20. оборотність вкладеного капіталу (виручка (нетто) від реалізації / середньорічна вартість капіталу)
Модель О. Терещенка	коефіцієнт покриття (оборотні активи / поточні зобов'язання) коефіцієнт фінансової незалежності (загальна сума власних коштів / валюта балансу) оборотність вкладеного капіталу (виручка (нетто) від реалізації / середньорічна вартість капіталу) рентабельність операційного продажу за cash flow (cash-flow 1 / (чиста виручка від реалізації + інші операційні доходи)) рентабельність активів за cash flow (cash-flow 2 / валюта балансу) оборотність запозиченого капіталу (виручка (нетто) від реалізації / обсяг позикового капіталу) cash-flow 1 / позиковий капітал рентабельність продажів (прибуток (збиток) до оподаткування / чиста виручка від реалізації) рентабельність власного капіталу (прибуток після оподаткування / власний капітал) коефіцієнт оборотності оборотних активів (чиста виручка від реалізації / середні залишки оборотних активів)	21. рентабельність операційного продажу за cash flow (cash-flow 1 / (чиста виручка від реалізації + інші операційні доходи)) 22. рентабельність активів за cash flow (cash-flow 2 / валюта балансу) 23. відношення cash-flow 1 до позикового капіталу 24. рентабельність продажів (прибуток (збиток) до оподаткування/чиста виручка від реалізації) 25. рентабельність власного капіталу (прибуток (збиток) після оподаткування/власний капітал)

Джерело: складено автором

Формули для розрахунку відібраних фінансових показників

№ п/п	ПОКАЗНИК	ПОРЯДОК РОЗРАХУНКУ
1.	ліквідність (робочий капітал / активи)	$(\Phi 1 260 + 270 - 620 + 630) / \Phi 1 280$
2.	прибутковість (чистий прибуток / активи)	$\Phi 2 220 / \Phi 1 280$
3.	рентабельність (прибуток до сплати податків і відсотків / активи)	$\Phi 2 170 / \Phi 1 280$
4.	фінансова стійкість (власний капітал / заборгованість)	$\Phi 1 380 / (\Phi 1 480 + 620)$
5.	оборотність (виручка/активи)	$\Phi 2 010 / \Phi 1 280$
6.	коефіцієнт Бівера (чистий прибуток + амортизація) / позиковий капітал (довгострокові зобов'язання + короткострокові зобов'язання)	$(\Phi 2 220 + 260) / (\Phi 1 480 + 620)$
7.	коефіцієнт покриття (оборотні активи / короткострокові (поточні) зобов'язання)	$\Phi 1 260 / \Phi 1 620$
8.	коефіцієнт імобілізації власного капіталу (капітал та резерви / вартість позаоборотних активів)	$(\Phi 1 380 + 430) / \Phi 1 080$
9.	коефіцієнт оборотності запасів (вартість реалізованих товарів / запаси)	$\Phi 2 040 / \Phi 1 100$
10.	коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (виручка (нетто) від продажу / дебіторська заборгованість).	$\Phi 2 035 / (\Phi 1 170 + 180 + 190 + 200 + 210)$
11.	(дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення) / загальні активи	$(\Phi 1 170 + 180 + 190 + 200 + 210 + 220 + 230 + 240) / \Phi 1 280$
12.	проценти до сплати / виручка (нетто) від продажу	$\Phi 2 050 / \Phi 2 035$
13.	витрати на персонал / додана вартість (вартість продукції за мінусом вартості сировини, енергії, послуг сторонніх організацій);	$(\Phi 2 240 + 250) / (\Phi 2 040 - 230 - 270)$
14.	прибуток від продажу / позиковий капітал	$\Phi 2 050 / (\Phi 1 480 + 620)$
15.	нерозподілений прибуток минулих років / сукупні активи;	$\Phi 1 350 / \Phi 1 280$
16.	Ig (матеріальні активи)	Ig $(\Phi 1 030 + 100 + 110 + 120 + 130 + 140)$
17.	Ig (валовий прибуток / виплачені відсотки)	Ig $\Phi 2 050 / \Phi 2 140$
18.	короткотермінові зобов'язання / сума всіх активів;	$\Phi 1 620 / \Phi 1 280$
19.	коефіцієнт фінансової незалежності (загальна сума власних коштів / валюта балансу)	$\Phi 1 380 / \Phi 1 640$
20.	оборотність вкладеного капіталу (виручка (нетто) від реалізації / середньорічна вартість капіталу)	$\Phi 2 035 / \Phi 1 640 : 2$
21.	рентабельність операційного продажу за cash flow (cash-flow 1 / (чиста виручка від реалізації + інші операційні доходи)	$(\Phi 3 070 - 130 - 140) / (\Phi 2 035 + 060)$
22.	рентабельність активів за cash flow (cash-flow 2 / валюта балансу)	$(\Phi 3 170 + 300 - 180 - 190 - 200) / \Phi 1 \text{ р.}640$
23.	cash-flow 1 / позичковий капітал	$(\Phi 3 070 - 130 - 140) / (\Phi 1 480 + 620)$
24.	рентабельність продажів (прибуток (збиток) до оподаткування / чиста виручка від реалізації)	$\Phi 2 170 / \Phi 2 035$
25.	рентабельність власного капіталу (прибуток (збиток) після оподаткування / власний капітал)	$\Phi 2 220 / \Phi 1 380$

Джерело: складено автором

Показники фінансової звітності машинобудівних підприємств Сумської області в 2011-2015рр.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF	AG	AH	AI	AJ	AK					
1			БАТ «Науково-дослідний і проєктно-конструкторський інститут атомної та вибухового насособудівництва»					ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»					ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВІДКОМПРЕСОМАШ»					ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»					ПАТ Ромеєвський завод «Тракторозапчастина»					ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»														
2		рядок																																								
3		балансу	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015					
4																																										
5		270	31	21	24	22	20	1380	10921	3954	4729	7149	1	7	0	0	0	211	232	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0				
6		30	24893	24298	23932	23843	23471	63399	219232	368929	533462	543438	15198	15884	19563	15044	13427	2955	2721	22377	21540	22939	26567	32087	36755	32216	37514	26567	32087	36755	32216	37514	2801	2659	2821	2586	2286					
7		80	28638	28146	27845	27815	27690	201989	362427	501636	581070	583353	17994	18666	23032	31763	2808	3242	2996	22377	21540	22939	26605	32469	38542	35915	40555	26605	32469	38542	35915	40555	3206	3029	2967	2715	2286					
8	форма 1	100	876	746	580	505	469	96584	221546	164087	158048	140297	5951	23287	11461	17782	20786	1416	1231	1243	1025	891	1099	2095	2360	4898	12878	1099	2095	2360	4898	302	279	207	256	240						
9		110	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0					
10		120	1612	2716	4042	3829	4237	136760	308057	173506	197260	207374	16877	4432	14225	21318	15655	59	106	334	239	129	1687	2712	3470	2230	1338	1687	2712	3470	2230	1338	242	85	82	74	142					
11		130	180	158	146	127	127	23133	12035	29634	36138	62762	5807	9148	20374	13639	1314	371	159	168	818	829	1025	3116	2258	498	4750	1025	3116	2258	498	2329	2430	2964	2540	2594						
12		140	2	2	5	3	16	67	54	68	87	114	272	86	1259	1089	1182	0	0	0	246	9	51	448	515	0	381	51	448	515	0	381	30	19	21	19	0					
13		150	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0					
14		170	0	45	0	33	0	89576	43391	47924	140452	85917	788	1141	0	2692	105	11	122	16	0	122	9049	3229	3093	7386	4565	9049	3229	3093	7386	88	54	19	29	10						
15		180	24	136	168	11	16	595475	38964	48928	38410	17800	4724	3832	8559	11144	7157	0	0	283	211	150	790	2980	1592	876	1575	790	2980	1592	876	163	162	176	201	361						
16		190	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0					
17		200	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0					
18		210	133	87	145	95	126	1425	3824	9302	11066	1344	287	531	834	4955	38790	449	454	421	541	209	17	1	14	0	113	17	1	14	0	113	71	41	35	18	19					
19		220	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0					
20		230	100	3	1	0	1	15162	41609	18905	8766	96638	956	4304	233	1234	754	129	59	1	0	1	1	26	6	1109	3291	1	26	6	1109	3291	272	60	143	1664	2789					
21		240	9	5	1	45	88	943	3713	9437	87660	96629	80	252	2813	1229	750	0	0	0	0	0	1136	50	465	1109	3291	1136	50	465	1109	3291	2320	2515	1853	1663	2789					
22		260	3544	4465	5663	5225	6076	967026	705799	567747	780216	759040	75287	107229	121511	131951	141410	4007	5993	6710	7261	3611	18807	21980	28393	29880	40349	18807	21980	28393	29880	40349	5934	5874	5673	5074	6461					
23		280	32275	32690	33593	33101	33827	1170395	1079127	1073337	1361286	1324395	93282	125902	144543	163714	170218	7460	9221	29087	28801	26550	45412	54449	66935	65795	80904	45412	54449	66935	65795	80904	9141	8905	8640	7789	8747					
24		320	0	0	0	0	0	270	270	269	507	503	0	0	0	1927	1927	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0					
25		350	1516	1380	1133	954	355	144119	240277	298126	549376	687841	23127	32037	44758	17617	26964	59	672	20432	16741	19771	7228	12458	12497	15906	29947	7228	12458	12497	15906	29947	2549	2404	1484	677	1136					
26		380	25219	30521	31057	31351	31986	186682	285281	482872	732575	870476	38925	47835	47066	20905	3025	29	760	21111	17420	20450	21758	29167	35540	33012	47152	21758	29167	35540	33012	47152	8730	8585	6553	5746	6205					
27		430	376	627	639	461	516	5206	9914	13302	13037	14154	0	0	1155	2278	2282	4098	4098	534	1598	434	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0				
28		480	4697	0	0	0	0	55804	54564	25232	1138	113662	0	0	15395	0	0	1381	576	576	3019	3274	3221	2381	8226	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1334	1436				
29		610	1983	1542	1897	1750	1841	912703	719368	551931	627573	340255	54357	62672	96322	142809	138585	2757	3787	4423	8107	2879	21273	17056	31395	32783	33752	21273	17056	31395	32783	33752	411	320	512	709	1106					
30		640	32275	32690	33593	33101	33827	1170395	1079127	1073337	1361286	1324395	93282	125902	144543	163714	170218	7460	9221	29087	28801	26650	45412	54449	66935	65795	80904	45412	54449	66935	65795	80904	9141	8905	8640	7789	8747					
31		630	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0					
32																																										
33		10	16508	15051	17024	16667	21432	385660	994417	995593	1327795.2	1432088.4	81888	132648	142046	151440	169105.4	13269	18968	35367	15489.6	13848	80545	127294	129779	155205.6	232908	80545	127294	129779	155205.6	232908	10282	13004	11509	10147.2	16466.4					
34		35	13959	12687	14181	16647	17860	377292	989403	989852	1106496	1193407	74059	117414	126358	126200	140922	11624	16600	30437	12918	11540	72566	110481	113619	129338	194090	72566	110481	113619	129338	194090	9005	11337	10031	8456	13722					
35		40	13004	11063	12663	14567	15234	231792	763086	794918	833537	823182	63976	89954	94560	91844	114507	9298	13898	25579	11875	10873	65973	94812	104691	107074	161725	65973	94812	104691	107074	161725	7724	9066	7716	7123	9937					
36		50	955	1624	1518	2080	2626	145500	226317	194934	272959	370225	10083	27460	31798	34356	26415	2326	2702	4858	1043	981	6593	15669	8928	22264</																

ДОДАТОК Г

Показники фінансової звітності машинобудівних підприємств Сумської області в 2011-2015 рр.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF	AG	AH	AI	AJ	AK		
1			ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»						ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»						ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДКОМПРЕСОМАШ»						ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»,						ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»						ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець».						
2		рядок																																					
3		балансу	2011	2012	2013	2014	2015		2011	2012	2013	2014	2015		2011	2012	2013	2014	2015		2011	2012	2013	2014	2015		2011	2012	2013	2014	2015		2011	2012	2013	2014	2015		
4																																							
5	форма 1	80	28638	28146	27845	27815	27690		201989	362427	501636	581070	585353		17994	18666	23032	31763	2808		3242	2996	22377	21540	22939		26605	32469	38542	35915	40555		3206	3029	2967	2715	2286		
6		280	32275	32690	33593	33101	33827		1170395	1079127	1073337	1361286	1324393		93282	125902	144543	163714	170218		7460	9221	29087	28801	26550		45412	54449	66935	65795	80904		9141	8905	8640	7789	8747		
7																																							
8	форма 3	250 (3260	1272	1599	13750	1739	1914		137308	94911	152303	44076	43076		1904	3949	660	362	160		0	0	0	0	0		0	5226	7828	7195	14009		71	224	3	10	56		
9		190	46	87	0	0	0		87	188	43171	43455	488		6698	0	248	205	0		0	0	0	0		0	0	180	91	1213		0	0	25	0	0			
10																																							
11	кільк перс		236	248	263	251	260		2477	2741	2802	2794	2733		419	445	473	459	449		121	145	152	168	141		492	555	548	494	492		270	241	219	200	191		

Джерело: складено автором за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України

**Вихідні дані для побудови еталонного показника об'єктного, проектного, процесного потенціалів вітчизняних
машинобудівних підприємств**

Таблиця Д 1

Коефіцієнти, що характеризують об'єктний, проектний, процесний потенціали машинобудівних підприємств Сумської області та в цілому по галузі в 2011-2015 роках

Показник	Галузь машинобудування	ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»					ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»					ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВВДКомпресормаш»				
		в середньому 2011-2015 рр.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Об'єктний потенціал																
продуктивність праці	273,296	63,7754	68,6451	63,2965	71,1553	72,5576	401,4602	363,2225	359,9946	396,0258	436, 6656	316,5823	319,2044	265,8985	274,9455	313,8575
рівень заробітної плати	3308,516	2918,82	3330,41	3405,26	3842,3	7206,09	3892,72	4224,43	4660,93	4966,33	6955,18	3050,96	3647,92	4399,05	4439,91	4890,68
Проектний потенціал																
частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів	38,6	82,67474	82,88929	84,03069	80,70231	80,89803	40,71057	46,74022	46,52884	42,68537	44,19783	17,05884	15,93435	27,89771	19,40151	16,92417
збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника	5,87	5,9819	5,021186	6,447581	6,28327	6,36914	56,69112	55,35729	18,87632	18,11020	17,93687	-19,8754	4,544153	8,316854	8,291574	6,581376
логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства	0,396855	0,004936	-0,01733	-0,01075	-0,01013	-0,09231	0,744032	0,58461	0,325052	0,321204	0,309157	-3,52965	0,036665	0,210181	0,20193	0,18691
Процесний потенціал																
загальна фондвідача	0,909348	0,390597	0,356574	0,400772	0,69819	0,76093	4,372438	4,022145	2,420754	2,379806	2,357951	3,670873	5,657355	4,794397	4,760279	4,250837
рентабельність основних фондів	1,0942	1,213192	0,744917	0,597526	0,698192	0,760939	77,01541	44,97473	18,59084	18,03127	17,89576	5,040137	56,09418	15,06415	15,64839	14,99306
матеріаломісткість одиниці продукції	0,651207	0,063517	0,059504	0,044452	0,046584	0,053379	0,789280	0,432217	0,466284	0,387271	0,451046	0,565270	0,559058	0,405597	0,669088	0,727849

Джерело: розраховано автором за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України та Державної служби статистики України

Продовження додатку Д
Продовження Таблиця Д 1

Показник	ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»					ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»					ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»				
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Об'єктний потенціал															
продуктивність праці	156,7603	249,9103	113,4013	118,1726	129,5674	258,7276	233,836	188,7245	261,8178	394,4919	48,16296	47,75519	33,56621	42,28	71,84293
рівень заробітної плати	1858,74	1919,885	1741,776	1516,369	2043,144	2462,043	2733,574	2889,446	3018,725	3677,846	1197,531	1672,337	1415,906	1724,583	2630,89
Проектний потенціал															
частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів	43,45845	32,49105	76,93128	63,75192	79,69937	58,58584	59,63195	57,58124	58,02374	57,90138	35,07275	34,0146	34,34028	32,01257	34,51806
збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника	0	0	0	0	0	0	0	9,091892	8,713061	9,158364	0,710526	0,262963	0,825726	0,671294	0,704612
логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства	1,71385	-0,07891	2,010756	2,003146	2,17481	2,104909	0,199187	0,171463	0,190276	0,185271	-0,01332	-0,05679	-0,02068	-0,03183	-0,02958
Процесний потенціал															
загальна фондovіддача	2,511403	3,597534	1,550708	1,95387	1,20467	2,383552	3,076481	2,685796	2,891856	2,700593	1,447965	1,845324	3,4	2,586081	2,990768
рентабельність основних фондів	16,85279	26,86512	2,953926	2,157301	2,79123	5,122897	16,51448	1,393008	1,458371	1,409213	-13,53	-5,4531	-3,2612	-3,951357	3,320851
матеріаломісткість одиниці продукції	0,593338	0,656263	0,389092	0,42853	0,299801	0,698901	0,589525	0,664853	0,755302	0,695417	0,348862	0,311596	0,321401	0,303431	0,357064

Джерело: розраховано автором за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України та Державної служби статистики України

Таблиця Д 2

Коефіцієнти, що характеризують об'єктний, проектний, процесний потенціали машинобудівних підприємств Сумської області та в цілому по галузі в середньому за 2011-2015 роки

Показник	Галузь машинобудування	ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДКомпресормаш»	ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	ПАТ Роменський завод «Гракторзапчастина»	ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»
Об'єктний потенціал							
продуктивність праці	273,296	67,89	391,47	298,09	153,56	267,52	48,72
рівень заробітної плати	3308,52	4140,58	4939,92	4085,70	1815,98	2956,33	1888,25
Проектний потенціал							
частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості активів	38,6	82,24	44,17	19,44	59,27	58,34	33,99
збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника	5,87	6,02	33,39	1,57	0	5,39	0,63
логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства	0,4	-0,0251	0,46	-0,57	0,087	0,570	-0,0304
Процесний потенціал							
загальна фондвіддача	0,909	0,521	3,110	4,6267	2,1636	2,7476	2,454
рентабельність основних фондів	1,09	0,80	35,3	21,37	10,32	5,1795	-5,90
матеріаломісткість одиниці продукції	0,6512	0,0534	0,5052	0,5854	0,4734	0,68078	0,3284

Джерело: розраховано автором